

ČASOPIS PRE KNIHOVNÍCTVO

KWIZNICA

ROZHOVORY

OSOBNOSTI

VZDELÁVANIE V KNIŽNICIACH

KNIŽNÁ KULTÚRA

PODUJATIA

štvrtročník
číslo 03
2024
ročník XXV.

2024

Reprodukcie obrazov

50 cm x 70,7 cm

SNK

v skutočnej veľkosti, ktoré namaľovala Andrea Hellová k výstave *Slawy dcera*

Literárne múzeum SNK ponúka možnosť zakúpiť reprodukcie obrazov predstavujúce výtvarné stvárnenia vybraných veršov zo zbierky *Slawy dcera* od Jána Kollára. Obrazy, ktorých autorkou je talentovaná výtvarníčka Andrea Hellová, boli súčasťou výstavy pri príležitosti 200. výročia prvého vydania zbierky.

Reprodukcia 1

Reprodukcia 2

Reprodukcia 3

* Reprodukcie obrazov je možné zakúpiť na výpožičnom pulte (bez rámu). Cena je uvedená za kus.
Literárne múzeum, M. R. Štefánika 11, 036 01 Martin

Zodpovedný redaktor

Mgr. Zuzana Struháriková, PhD.

e-mail: zuzana.struharikova@snk.sk

tel.: +421 43/2451 304

Jazykový redaktor

PhDr. Darina Auxová, PhD.

e-mail: darina.auxova@snk.sk

Technické a grafické spracovanie

Mgr. Jana Nemcová

Adresa redakcie

Slovenská národná knižnica

Nám. J. Čigera Hronského 1

036 01 Martin

e-mail: redakcia@snk.sk

tel.: +421 43/2451 304, 277

Redakčná rada

Ing. Ivana Kostrabová

Mgr. Katarína Buzová, PhD.

prof. PhDr. Peter Čajka, PhD.

Mgr. Szabolcs Dancs

doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.

doc. Mgr. Marián Grupač, PhD.

Mgr. Iveta Hurná

prof. Ing. Vojtech Jurčák, CSc.

prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

Katarzyna Ślaska

Mgr. Michal Sliacky

Ing. Silvia Stasselová

Mgr. Norbert Végh

Ing. Danica Zendulková

Časopis vychádza 4-krát ročne

v elektronickej verzii.

<https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-cinnost/casopis-kniznica/archiv-kniznica.html>

[ca.html](https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-cinnost/casopis-kniznica/archiv-kniznica.html)

Imprimované: 26. 9. 2024

Milé čitateľky, milí čitatelia,

je mi cťou, že sa vám môžem prihovoriť aj prostredníctvom tretieho čísla časopisu *Knižnica*, v ktorom sa okrem tradičných rubriík vo väčšej miere venujeme aj popularizačným a vzdelávacím podujatiam knižníc. Hoci sa na to v mnohých prípadoch zabúda, práve knižnice sú – spolu so školským prostredím –, vstupnou bránou k informáciám a znalostiam, navyše, s nádychom akejsi komunitnej spolupatričnosti.

Nech už uvedené tvrdenie pôsobí akokoľvek nadnesene či úsmevne, pri pohľade na informačne presýtený, znehodnotený, ba priam až toxický digitálny priestor ho považujem za čoraz presnejšie. Koniec-koncov, takmer všetci sme denne svedkami vzostupu samozvaných (digitálnych) odborníkov, ktorí nám neváhajú radiť nielen v prípade, ak ich o to nežiadame, ale ani v prípade, ak ich doslova prosíme, aby to – z úcty ku skutočným odborníkom –, nerobili. Nemá to pritom nič spoločné so vzdorovaním slobode slova či otvorenosti vlastnej mysle. Ide predovšetkým o snahu zachovať si v tom nekonečnom zhluke absurdných informácií a protichodných názorov zdravý rozum. A to aj (a najmä) vtedy, keď sa zdá, že to stráca akýkoľvek význam. Knižnice by vo svojej podstate mali byť priestorom na vzdelávanie a stretávanie sa, oprostým od akýchkoľvek vonkajších či vnútorných vplyvov, ktoré by legitimizovali relativizáciu toho, čo je objektívne platné a čo dlhodobo odoláva pokusom o zrovnoprávnenie pomýlených názorov s neodškriepiteľnými faktami.

Nepochybujem, že digitálne technológie majú v našich v životoch nezastupiteľné miesto, no mali by byť vnímané v prvom rade ako nástroj zefektívnenia zmysluplných činností, a nie ako nástroj manipulácie, rozdeľovania a povyšovania sa. Aj informačné a digitálne vzdelávanie prostredníctvom knižníc má potenciál umocňovať v ľuďoch práve záujem o zmysluplnosť. Preto verím, že knižnice budú aj naďalej miestom, kde sú podobné negatívne úvahy, akou je aj táto moja, prakticky bezpredmetné.

Prajem vám príjemné a obohacujúce čítanie.

Zuzana Struháriková
zodpovedná redaktorka

Uverejnené názory vyjadrujú stanoviská autorov, ktorí sú garantom obsahovej správnosti príspevku. Redakcia si vyhradzuje právo robiť v texte štylistické úpravy a jazykové korektúry a v prípade potreby krátiť príspevky. Nevyžiadané rukopisy redakcia nevracia. Pri prepise citovaných textov si redakcia vyhradzuje právo ponechať pôvodný pravopis kvôli autenticite dokumentov a prameňov.

Pokyny pre autorov príspevkov nájdete na <https://www.snk.sk/sk/59-edicna-cinnost/1595-pokyny-autorom.html>.

Obsah/ Table of Contents

ROZHOVOR

Interview

- 6/ **Adéla Jarolímková: Knihovny mohou napomáhat opětovnému stmelování společnosti**
Adéla Jarolímková: Libraries can help to bring society back together
Mgr. Zuzana Struháriková, PhD.

RECENZOVANÉ ČLÁNKY

Peer-Reviewed Articles

- 10/ **Pravda a fact-checking z pohledu logiky a epistemologie: realistický přístup**
Truth and fact-checking from the point of view of logic and epistemology: a realistic approach
PhDr. Jiří Stodola, PhD.

OSOBNOSTI

Personalities

- 21/ **Franz Kafka vo Vysokých Tatrách. Storočnica skonu slávneho spisovateľa**
Franz Kafka in the High Tatras.
The centenary of the death of the famous writer
Mgr. Peter Cabadaj
- 28/ **Fotografie pevca Slávy dcéry Jána Kollára. Zo zbierok Literárneho archívu SNK**
Photographs of the author of *Slávy dcera* Ján Kollár. From the collections of the SNL Literary archive
Mgr. Mária Valová

- 37/ **František Kalina – hľadač harmónie medzi zdravotníckou vedou a umením**

František Kalina – seeker of harmony between medical science and art
*Ing. Ivana Poláková, PhD.
prof. PhDr. Ing. Miroslav Tuma, PhD., DrSc.*

VZDELÁVANIE V KNIŽNICIACH

Education in Libraries

- 48/ **Podcasty ako nová éra vzdelávania a zábavy v Slovenskej národnej knižnici**
Podcasts as a new form of education and entertainment at the Slovak National Library
*Mgr. Veronika Čepčányová
Mgr. Lucia Kytková*
- 53/ **Jedinečnosť vzdelávacej činnosti Slovenskej národnej knižnice**
The uniqueness of the educational activities of the Slovak National Library
Mgr. Zuzana Prachárová
- 61/ **Rešeršná činnosť v knižnici**
Research activities in a library
Mgr. Peter Jahnátek

KNIŽNÁ KULTÚRA

Book Culture

- 71/ **Unikátne autorské bohémiká zo 17. storočia v konvolúte v Kežmarku**
Unique Bohemia-related prints from the 17th century in a collection located in Kežmarok
prom. knih. Vlasta Okoličányová

82/

**Súčasný stav historickej knižnice
františkánov z Kremnice**

The current state of the Franciscan historical
library in Kremnica

Mgr. Jana Cabadajová

PODUJATIA

Events

87/

**Poklady slovenskej kultúry a ich
prezentácia doma a v zahraničí.
Odborný seminár**

Treasures of Slovak culture and their
presentation at home and abroad.
Professional seminar

Mgr. Soňa Šóky, PhD.

99/

**Pod rozkvitnutou čerešňou kvitla
literatúra. Projekt Verejnej knižnice
Mikuláša Kováča**

Literature blossomed under the blossoming
cherry tree. The Mikuláš Kováč Public
Library Project

Mgr. Zuzana Kubašáková

103/

Deň v náručí materinského jazyka

A day in the arms of the native language

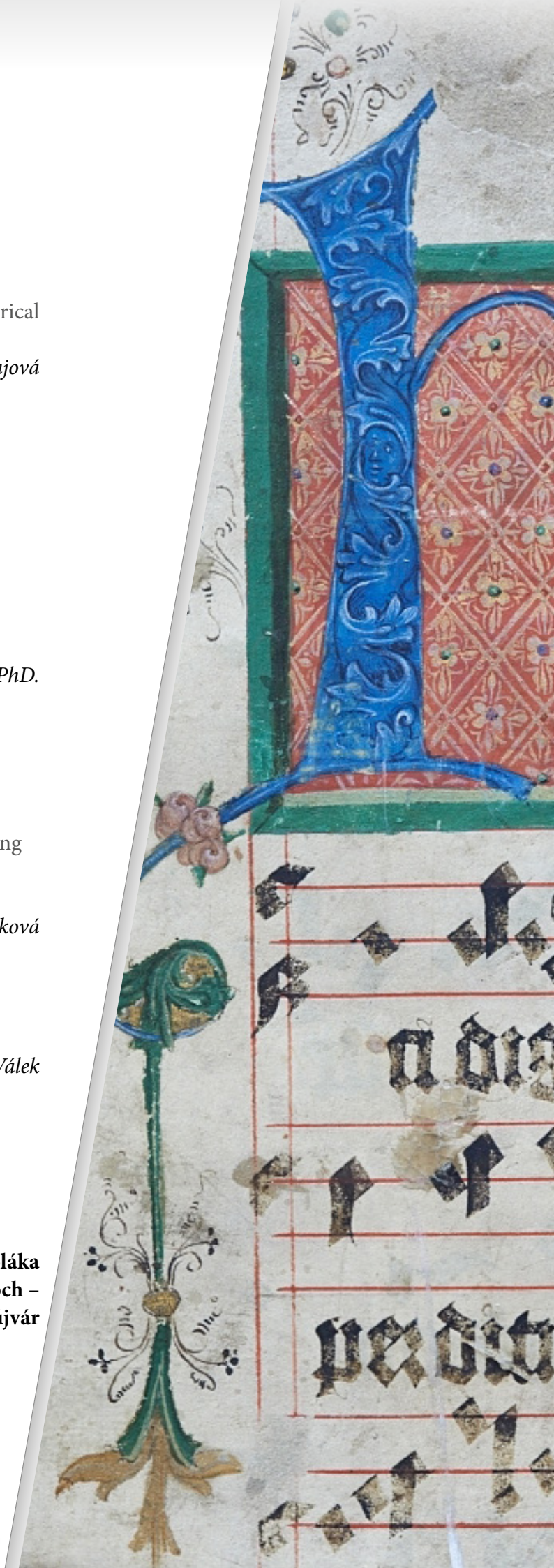
Mgr. Igor Válek

107/

**Workshopy zamerané na prevenciu
rizikového správania mladých**

Workshops aimed at preventing the
risky behaviour of young people

**Knižnica Antona Bernoláka
v Nových Zámkoch –
Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár**

ADÉLA JAROLÍMKOVÁ: KNIHOVNY MOHOU NAPOMÁHAT OPĚTOVNÉMU STMELOVÁNÍ SPOLEČNOSTI

MGR. ZUZANA STRUHÁRIKOVÁ, PHD.

zuzana.struharikova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The paper is an interview with Adéla Jarolímková, the director of the Institute of Information Studies and Librarianship at Charles University in Prague. Interviewer focuses on the beginnings of her work at the Scientific Medical Library and the National Medical Library, while also presenting her research activities in the field of sharing scientific data, the perception of the role of libraries in the education of the general public and on the current trends in teaching at the institute. Jarolímková is the author and co-author of many studies dealing with information behaviour and literacy, and her works have been published in several domestic and foreign professional periodicals and proceedings.

Keywords: personalities, Adéla Jarolímková, research activities, professional activities, Institute of Information Studies and Librarianship, Charles University in Prague, interviews

Adéla Jarolímková (www.uisk.ff.cuni.cz)

Adéla Jarolímková je riaditeľkou Ústavu informačných štúdií a knihovníctva na Karlovej univerzite v Prahe. V rámci svojej výskumnej činnosti sa zaoberá informačným správaním profesionálov pôsobiacich v rôznych oblastiach, špecifikami zdieľania vedeckých dát či dôveryhodnosťou informácií v kontexte zdravotnej gramotnosti. V minulosti pracovala aj ako rešeršérka a vedúca oddelenia vo Vedeckej lekárskej knižnici Inštitútu klinickej a experimentálnej medicíny (IKEM) a v Národnej lekárskej knižnici.

Ste absolventkou magisterského aj doktorandského štúdia na Ústave informačných štúdií a knihovníctva (ÚISK) Karlovej univerzity v Prahe. Čo vás pri výbere študijného programu ovplyvnilo?

Nejvíce mě ve výběru studijního programu ovlivnila skutečnost, že jsem nebyla nijak vyhraněná, ani přímo humanitně, ani technicky, a (tehdejší) obor vědecké informace a knihovníctví se mi jevil ideální právě proto, že tuto nevyhraněnost umožňoval. Při studiu jsem objevila také jiné aspekty oboru, které mi

vyhovovaly, typicky organizace informací či analytické postupy vyhledávání.

Po absolvování vysokoškolského štúdia ste pôsobili vo Vedeckej lekárskej knižnici, v Národnej lekárskej knižnici a podieľali ste sa aj na výučbe informačných kompetencií na Lekárskej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Vybrali ste si oblasť medicíny zámerne alebo šlo skôr o náhodu? Mala knižnícka práca v tejto oblasti nejaké špecifiká, s ktorými ste predtým nerátali?

Při výběru mého prvního zaměstnání šlo spíše o náhodu, protože ve Vědecké lékařské knihovně v IKEM bylo volné místo rešeršérky, které splňovalo moji představu o uplatnění. Prostředí vědeckého pracoviště bylo inspirativní, kromě rešeršní činnosti jsem mohla rozvíjet i další kompetence získané studiem. Práce v IKEM mě posléze vedla i k přihlášce na doktorské studium a také k lektorské činnosti. Z počátku bylo jistým handicapem, že biologie nepatřila na gymnázium k předmětům mého zájmu, ale celkem rychle jsem se i díky přístupu k odborné literatuře seznámila s potřebnou terminologií.

Okrem výučby informačných kompetencií sa v rámci svojej vedeckej činnosti venujete aj zdieľaniu informácií v rôznych profesijných oblastiach. O ktoré oblasti ide? Sú medzi nimi z hľadiska špecifík zdieľania informácií zásadnejšie rozdiely?

V súčasnej dobe sa venuji predovšetkým problematike sdieľaní vedeckých dát, a to nikoliv technické či organizačné problémy, ale zabývam sa dôvodmi, prečo sú vedci ochotní svá dáta sdieľať a čo jim v tom, naopak, bráni. Na vedcov sú v tomto ohľade kladené pomerne veľké požiadavky, ale pre efektívne fungovanie otvorenej vedy je potrebné umieť nejen vyriešiť formáty a úložiská, ale zejména rozptýliť obavy vedcov zo sdieľaní výsledkov. Medzi vedeckými disciplínami v tomto ohľade existujú veľké rozdiely. Zatiaľ čo v prírodných vedách, ale i v niektorých spoločenských, je sdieľanie dát bežnou záležitosťou, v humanitných vedách je to novinka.

Do akej miery sa problém nadobúdania informačných kompetencií týka vedeckých a odborných pracovníkov? Je ich odborné zázemie dostatočným predpokladom efektívnej práce s informáciami a kritického prístupu k informačným zdrojom?

Moderní informační systémy usnadňujú vyhľadávanie i užívateľom, ktorí neovládajú pokročilé rešeršné stratégie, preto už není zcela nezbytné soustředit se právě na vyhľadávání, i když znalost fungování informačních systémů je vždy výhodou. Naopak pro kritické hodnocení informačních zdrojů má odborník v daném oboru většinou lepší předpoklady vzhledem ke znalosti podstaty věci.

Vnímate určité rozdiely v informačnom správaní a kompetenciách medzi študentmi a absolventmi informačných štúdií a iných odborov? Je v tejto súvislosti štúdium knižnickej a informačnej vedy prínosné?

Domnívam se (a doufám), že studenti a absolventi informačních studií mají výhodu především v tom, že jejich informační vzdělávání je systematické. Na rozdíl od studentů jiných oborů mají vhléd i do struktury a fungování různých informačních systémů, seznamují se také s analytickými rešeršními strategiemi, měli by umět lépe analyzovat i své informační potřeby.

V nedávnom období prešla výučba na Katedre knižnickej a informačnej vedy Univerzity Komenského v Bratislave viacerými zmenami týkajúcimi sa aj potreby reagovať na meniace sa požiadavky spoločnosti v súvislosti s digitálnym prostredím a technológiami. Do akej miery sa uvedené zmeny premietajú do výučby a publikačnej aktivity na Ústave informačných štúdií a knihovníctva? V čom vidíte ich silné či, naopak, slabé stránky?

Studijní programy ÚISK procházejí také inovací, v poslední době zejména v souvislosti s prudkým rozvojem různých digitálních metod včetně využití nástrojů umělé inteligence, kde ÚISK patří díky vyučujícím jako je Josef Šlerka či Jakub Sedláček v rámci Filozofické fakulty k ústavům, které udávají krok. Na začátku roku byly podány dva velké projekty v této oblasti, kde má ÚISK zastoupení. Radikálnější reformě studijních plánů trochu brání systém akreditací, které neumožňují reagovat na změny až tak pružně, naštěstí ne zcela.

Je v rámci formálneho vzdelávania možné v dostatočnej miere reflektovať na rozširujúci sa fenomén umelej inteligencie?

Jak jsem už zmínila, byli jsme jedni z prvních, kdo v rámci fakulty na nové výzvy související s umělou inteligencí upozorňovali, a, samozřejmě, o nich diskutujeme i vzhledem k formálním povinnostem, které studující v rámci studia musí splnit, například psaní různých typů prací, od seminárních po kvalifikační. Od prvního okamžiku nám bylo jasné, že zákaz není cesta. Snažíme se proto prosazovat etické a transparentní využití nástrojů AI tam, kde to dává smysl. V příštích dnech nás čeká seminář pro naše studenty, kde právě představíme pravidla pro jejich užívání. Vzhledem k akreditacím, které jsem také již zmínila, zatím kvalifikační práce nerušíme, ale diskuze o jejich podobě bude jistě brzy na pořadu dne.

Na akej úrovni prebieha spolupráca Ústavu informačných štúdií a knihovníctva s knižnicami? Zameriavate sa výlučne na české prostredie alebo spolupracujete aj so zahraničnými inštitúciami?

Co se týče knihoven, spolupracujeme v tuto chvíli pouze s českými institucemi. Pomerne širokou spolupracou máme v rámci standardních praxí, nově jsme

v tomto semestru testovali tzv. stínování, kdy měli studující možnost jeden den sledovat práci na konkrétní pozici. V rámci předmětu *Informační služby* studující také pracují na projektech, mezi jejichž zadavateli jsou také knihovny, například pro Městskou knihovnu v Praze studentky zpracovaly materiály pro výuku na středních školách, jiný tým navrhl plán rozvoje knihovny Centra pro současné umění Praha a podobně. Zahraniční spolupráce probíhá na úrovni informačně-vědních vysokých škol v rámci organizace iSchools, jejímž členem je ÚISK od roku 2015.

Ákú úlohu podľa vášho názoru zohrávajú knižnice vo vzťahu k informačnému vzdelávaniu používateľov vrátane študentov?

Knihovny majú v této oblasti nezastupitelnou úlohu. Zejména akademické knihovny věnují tématu informačního vzdělávání svých uživatelů velkou pozornost a zde také jejich snaha padá na úrodnou půdu nejvíce, protože studenti i vyučující si potřebu efektivní práce s informacemi uvědomují. Ve vztahu k ostatní veřejnosti je role knihoven pravděpodobně složitější, i když tento názor nemám nijak podložený, protože například při posuzování důvěryhodnosti informací hrají často roli jiné faktory než znalost „správných“ postupů, které mohou knihovny předávat.

Áké sú podľa vášho názoru najzásadnejšie výzvy, pred ktorými v súčasnosti knižnice a informačné inštitúcie stoja? Sú na tieto výzvy české, resp. slovenské knižnice schopné v adekvátnej miere reagovať?

V posledních několika letech se hovoří o rozdělení společnosti a o krizi demokracie. Domnívám se, že knihovny svou otevřeností a přístupností mohou napomáhat opětovnému stmelování, neboť svými aktivitami umožňují setkávání lidí z různých skupin a jsou vnímány jako integrální součást obcí a měst, ačkoli současně nejsou výrazně spojovány s politikou. A například s přílivem uprchlíků z Ukrajiny knihovny ukázaly, že jsou schopny velmi rychlé reakce a také velké míry kreativity.

Áké sú vaše profesijné plány vo vedeckej, odbornej či inej oblasti v najbližšom období?

Mám před sebou ještě rok a několik měsíců ve funkci ředitelky ÚISK a tento zbývající čas bych chtěla věnovat především změnám ve studijních programech a posilování pedagogických kompetencí svých i svých kolegů. A poté se chci vrátit naplno ke své výzkumné a publikační činnosti a přípravě na habilitaci, ráda bych také absolvovala delší pobyt v zahraničí.

VÝBER PUBLIKÁCIÍ

JAROLÍMKOVÁ, Adéla. 2023. Data sharing: an integral part of research practice?. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*. Online. roč. 12, č. 4, s. 609 – 620. Dostupné na: <https://www.qqml-journal.net/index.php/qqml/article/view/859>. [zobrazené 2024-05-09].

JAROLÍMKOVÁ, Adéla; Helena LIPKOVÁ a Barbora DROBÍKOVÁ. 2022. How Do People Help Each Other with Digital Technologies: Techhelp Study in the Czech Republic. In: *Information Literacy in a Post-Truth Era*. Online. Cham: Springer, s. 147 – 156. Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-99885-1_13. [zobrazené 2024-05-09].

JAROLÍMKOVÁ, Adéla a Barbora DROBÍKOVÁ. 2021. Knihovny v České republice v době pandemie Covid-19: výsledky kvalitativní studie. *ProInflow*. Online. roč. 13, č. 2. Dostupné na: <https://journals.phil.muni.cz/proinflow/article/view/2021-2-2>. [zobrazené 2024-05-09].

JAROLÍMKOVÁ, Adéla a Barbora DROBÍKOVÁ. 2018. *Data Sharing in Social Sciences: A Case Study at Charles University*. Oulu: University of Oulu.

JAROLÍMKOVÁ, Adéla. 2017. Datová (informační) gramotnost a výzkumná data. *ITlib*. Online. roč. 21, č. 4, s. 30 – 32. Dostupné na: <https://itlib.cvtisr.sk/clanky/clanek3387/>. [zobrazené 2024-05-09].

JAROLÍMKOVÁ, Adéla; Barbora DROBÍKOVÁ a Martin SOUČEK. 2017a. Attitudes of Charles University academic staff to data sharing. In: *Conference on grey literature and repositories: proceedings*. Praha: National Library of Technology, s. 57 – 66.

JAROLÍMKOVÁ, Adéla; Barbora DROBÍKOVÁ a Martin SOUČEK. 2017b. Výzkumná data na Univerzitě Karlově. In: *Inforum 2017: 23. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích*. Praha: Albertina icome Praha.

JAROLÍMKOVÁ, Adéla et al. 2015. Otevřený přístup k vědeckým publikacím ve zdravotnictví: Vytváření osobních archívů odborných publikací v Národní lékařské knihovně. *ProInflow*. Online. roč. 7, č. 1. Dostupné na: <https://journals.phil.muni.cz/proinflow/article/view/2015-1-2>. [zobrazené 2024-05-09].

PRAVDA A FACT-CHECKING Z POHLEDU LOGIKY A EPISTEMOLOGIE: REALISTICKÝ PŘÍSTUP

PHDR. JIŘÍ STODOLA, PH.D.

✉ stodola5@gmail.com

The paper deals with fact-checking in the context of theories of truth. The author points out that distinguishing truth from lies (or information from disinformation) is the basic task of a fact-checker, and if this activity is to be successful, it is necessary to clarify what the truth is in its essence. There are a number of more or less successful theories of truth. According to the author, correspondence theories regarding the intuitively accepted definition of truth as a match between knowledge and reality can be considered the most acceptable. On the other hand, he believes that epistemic theories present several risks, especially if they are the starting point for the implicit or explicit work of a fact-checker. Ultimately, however, if the fact-checkers do not move within the framework of epistemic realism, namely on the basis of one of the correspondence theories of truth, it may have a negative impact on their work.

Keywords: theories of truth, fact-checking, disinformation, philosophical approaches, logic, epistemology, conceptual analysis

ÚVOD

Dezinformace je módní téma. Společností rezonuje morální panika, že jsme prostřednictvím zejména elektronických médií systematicky klamáni a že je nesnadné rozlišit pravdu od lži. Situace, ve které se nacházíme, jistě souvisí se všeobecným skepticismem novověké západní filosofie – myšlenky mají své důsledky. Během několika století nám bylo tvrzeno, že jedinou jistotu má člověk ve svém Já, že vnější svět je dostupný až na třetí pokus, a to jen víceméně s předpokladem víry (Descartes 1992), že zákon kauzality je iluze (Hume 2015), že nepoznáváme podstaty věcí, ale jen data vlitá do apriorních forem našeho poznání (Kant 2020) a de facto nepoznáváme vnější svět, ale sebe sama, že principem světa není rozum, ale slepá vůle, tedy ne poznání, ale chtění (Schopenhauer 1997 – 1998), že jsme v zajetí ideologie či falešného vědomí, což je dáno tím, že světónázor je nikoliv výsledkem poznání, ale nástrojem k udržování moci (Mannheim 1991; Marx a Engels 1952), že realita je nerozčleněná mlhovina, která dostává svůj tvar až díky jazyku (Hjelmslev 2016) a že hranice našeho jazyka jsou hranicemi našeho světa (Wittgenstein 2017; Whorf 1974), že neexistuje nic absolutního (Lyotard 1993) a že ve vědě je možné všechno, co někdo dokáže prosadit (Feyerabend 2001), že demokracie vyžaduje pochybnost a lpění na pravdě je nedemokratické, protože nutně vede k násilí a vnučování vlastního názoru druhým (Kelsen 1933).

Samozřejmě neplatí, že veškerá filosofie a věda je pod vlivem relativismu. Novodobý obrat k subjektu (popřípadě k jazyku) byl a je vystaven kritice. Ať již jde o i díky scholastice přetrvávající aristotelický realismus (McIntyre, Anscombe, u nás Sousedík, Fuchs, Novák), nebo o některé směry analytické filosofie (Bocheňski, Kořátko) a filosofické logiky (Tarski, Tichý, Materna, Kolář). Jistý typ realismu, který ovšem bývá někdy označován jako realismus naivní, zastávali logičtí pozitivisté (Carnap) a realistou je i velký filosof vědy Karl Raimund Popper. Implicitně je realismus přítomen i v přírodních vědách. Humanitní vědy naopak spíše tíhnou k relativismu, i když to, samozřejmě, neplatí absolutně. Paradoxem proto je, že nesmiřitelný boj dezinformaci vypovídají zejména studenti a absolventi humanitních oborů odkojení novověkou skepsí (to samozřejmě neplatí pro všechny fact-checkery).

Naším cílem proto je objasnění teoretických pojmů, bez kterých se žádný boj proti dezinformaci neobejde. Jedná se o pojmy informace, dezinformace,

znalost, pravda a fakt. V první části této práce vymezíme uvedené pojmy, ve druhé pak poukážou na problémy tzv. fact-checkingu, které spočívají zejména v nedostatečné teoretické průpravě těch, kteří se fact-checkingem zabývají. Někdo by mohl namítnout, že orientovat se v teoriích pravdy není pro úspěšný fact-checking nezbytné. Není ovšem možné, ověřujeme-li pravdivost nějakého tvrzení nebo jeho korespondenci s faktem, nemít alespoň intuitivní ponětí o tom, co pravda či fakt znamená. Od tohoto intuitivního rozumění pojmům se pak mohou odvíjet metody, které fact-checkeři užívají. Důkladné teoretické zkoumání pak může odstranit zmatky, nedorozumění i poplatnost ideologiím. Naš přístup vychází z teorií pravdy, které jsou součástí moderní logiky a epistemologie. Východiskem je kritický realismus. Hlavní metodou je konceptuální analýza, při které se snažíme o definici pojmů a o určení jejich vztahu k pojmům jiným.

PŘEDPOKLAD

Dříve než se do tohoto náročného úkolu pustíme, je třeba se zmínit o předpokladech, ze kterých vycházíme. Hlásíme se k realismu. Předpokládáme, že realita jako taková existuje nezávisle na tom, je-li poznávána, a že lidé jako systémy disponující poznáním jsou schopni realitu v její podstatě adekvátně poznávat. Realitou je myšleno vše, co existuje, ba i to, co existovat může. Realita není jednovrstvá. Realitou nejsou jen hmotné předměty, ale i systémy schopné tyto předměty poznávat – subjekty (subjekty jsou objektivní), smyslové vjemy a představy, myšlenkové obsahy (pojmy, soudy, úsudky) a jazykové entity (znaky, texty).

K předpokladu schopnosti adekvátně poznávat realitu nás vedou dva důvody. Za první: kdo tvrdí, že realitu nelze adekvátně poznávat, tvrdí něco o realitě a předpokládá, že jde o adekvátní poznání, je ve sporu sám se sebou. Za druhé: v naší životní praxi běžně rozlišujeme mezi tím, co je pravda – adekvátní, a nepravda – neadekvátní, na toto rozlišení spoléháme a ono funguje. Tento argument lze, samozřejmě, užít například i pro podporu pragmatické teorie pravdy, která říká, že pravdivé je to, co funguje. Rozdíl je v tom, že pro pragmatismus je pravdivé to, co funguje, zatímco pro realismus něco funguje, protože je to pravdivé v duchu shody reality a poznání. A právě druhé přesvědčení je součástí naší intuice. Plně proto

podepisujeme principy realistické epistemologie, jak je formuluje Novák a Vohánka (2015, s. 32 – 33):

- **Anti-idealismus:** naše poznání realitu žádným způsobem nekonstruuje ani neformuje, realita je reálná nezávisle na našem poznání.
- **Objektivismus:** realita není relativní vzhledem k různým poznávajícím subjektům, je stejná pro všechny.
- **Anti-skepticismus:** realita je ze své povahy v principu poznatelná.
- **Receptivismus:** poznání je proces, při kterém realita skutečně působí na naše poznávací schopnosti, které se jí přizpůsobují – není tedy tomu naopak, ani nejsou poznání a realita navzájem kauzálně neprovázané skutečnosti. Zdrojem obsahů poznání je tedy výlučně realita sama, nikoliv naše poznávací schopnosti (např. rozum).
- **Přímý realismus:** to, co bezprostředně poznáváme, je *opravdu* realita sama, nikoliv nějaká její zastupná reprezentace – neboť realita sama je poznatelná, schopná stát se předmětem naší poznávací činnosti, neboli takříkajíc vstupovat do našeho poznání.

Domníváme se, že pozice robustního realismu, na rozdíl od relativismu, představuje dobrý teoretický základ umožňující boj proti dezinformacím. To, že jsme na počátku vyložili karty na stůl, nás nijak nezabavuje odpovědnosti argumentačně podpořit následující pozice, které zastáváme.

INFORMACE

Není prostor proto, abychom zde sledovali všechny cesty, díky kterým jsme dospěli k definici informace, se kterou budeme v tomto textu pracovat (viz Stodola 2015). Existuje celá řada definic informace vytvořených v rámci různých oborů (viz Bates 2010; Case 2006). V informační vědě se všeobecně soudí, že na obecně přijatelnou definici informace aspiruje Floridiho (2011) vymezení tzv. obecné definice informace (GDI), podle které jsou informace **data**, která jsou správně **uspořádaná** a **smysluplná**. Následné Floridiho rozšíření této definice o podmínku pravdivosti, které nazývá sémantickou definicí informace, je již předmětem sporů. Přesto toto pojetí považujeme za základ tzv. objektivní informace, se kterým pracujeme. Subjektivní podmínky informace, navazující na ty objektivní, jsou zcela naším příspěvkem, ačkoliv, samozřejmě, vycházíme z celé řady autorů. Definuje-

me potom informaci jako data, která mají potenciál vést či aktuálně vedou k vytvoření znalosti. Má-li dojít k tomuto procesu, data musí být objektivně: jsoucí, správně uspořádaná a pravdivá, subjektivně: nová, relevantní a použitelná.

Vedle pojetí informace pracujících s pojmem pravdy existují takové, které s pravdivostí neoperují (Scarantino a Piccini 2010; Fetzer 2004). Mohli bychom je srovnat s deflačními teoretiky pravdy, kteří říkají, že pojem pravdy je redundantní či triviální (Kolář 2002). Ba někteří autoři šli ještě dál – považují pojem informace buď za zbytečný (Frohmann 2004; Furrer 2004) či dokonce škodlivý (Day 2001). Posledně zmíněný autor považuje pojem informace za jeden z pojmů, které vedou k násilí, neboť budí dojem, že existuje něco jako objektivní poznání. Bohužel, humanitní vzdělání, kterého se bojovníkům proti dezinformaci většinou dostalo, má tendenci k tomu, aby pojem pravdy v definici informace byl považován buď za redundantní, nebo byl pojem informace vůbec opuštěn.

DEZINFORMACE

Klademe-li na informaci ve všech případech požadavek pravdivosti, je zjevné, že dezinformace informací není. Dezinformace je totiž jednak nutně nepravdivá, jednak je nepravdivá záměrně, t. j. z rozhodnutí subjektu, který ji vysílá (Fallis 2015, 2009; Floridi 2011). Vedle dezinformace existuje ovšem rovněž **misinformace** (Floridi 2011; Fox 1983), u které ačkoliv jde o nepravdivou zprávu, neexistuje úmysl klamat, je nepravdivá neúmyslně.

ZNALOST

Vytvoření znalosti je cílem informačního procesu. Co znalost je? Tradičně se znalostí rozumí: pravdivé, zdůvodněné přesvědčení (Novák a Vohánka 2015, s. 99). Přesvědčení je názor o realitě, který nějaký subjekt zastává. Má-li jít o znalost, je třeba, aby toto přesvědčení bylo pravdivé a zároveň relevantně zdůvodněné. Nižší kategorií vůči znalosti je **mínění** (Gredt 2009, s. 362), které nemusí být nutně nepravdivé, nicméně, je-li pravdivé či nepravdivé, není zdůvodněné. Zdůvodnit znalost je možné dvěma způsoby: objektivní evidencí – tedy viděním skutečnosti na vlastní oči v případě smyslu vnímatelné reality, vyvozením závěru z premis, nahlédnutím samozřejmého soudu apod. (co je evidentní, samozřejmě, také souvisí s přijatým teoretickým rámcem, v našem článku jde o kritický realismus, který považujeme za dobře zdůvodněný), či vírou, tedy přijetím přesvědčení na základě svědectví (Gredt 2009, s. 363 – 364). Aby víra mohla být považována za relevantní zdůvodnění, musí být zprostředkující svědek důvěryhodný. Důvěryhodnost svědka se pak ověřuje díky dalším informacím. Na základě toho, jak ke znalosti dospíváme, můžeme proto rozlišit vědění (objektivní evidence) a víru (důvěryhodný svědek).

PRAVDA A FAKT

A teď to nejdůležitější – pravda. Je asi antropologickou konstantou, že v lidské kultuře je pravda považována za hodnotu. Sv. Augustin (2000) tvrdí, že ačkoliv člověk sám často klame druhé, sám od nich nechce být klamán (výjimku mohou činit určité patologické stavy, při nichž se člověk bojí pravdy). Proto se i na pravdu vztahuje zlaté pravidlo, které říká, že nemáme jiným dělat to, co nechceme, aby oni činili nám (jedná se, samozřejmě, o oblast, která spadá do informační etiky; v etice má argumentace cíli, která je doménou pragmatismu, ale i tradiční aristotelské etiky, větší váhu než v teoriích poznání, neboť etika se zabývá lidským jednáním, tedy konkrétní činností). Podle moderní analytické filosofie (viz Kořátko 1998, s. 40 – 42) je upřímnost základní normou, která dělá tvrzení tvrzením. Kořátko ji vyjadřuje takto:

Tvrzení, že p zavazuje mluvčího k přesvědčení, že p. Pro nedefektní komunikaci tedy platí, že tvrdím-li něco někomu, jsem zavázán být přesvědčen, že je to pravda. Výjimku, samozřejmě, mohou představovat

žerty, nebo fikce, při jejímž vnímání se ovšem vyskytuje tzv. estetická distance (Zuska 2002), kdy adresát ví, že se nejedná o realitu, ale o umělecké dílo. Nic-

(Pixlr Image Generator ©2024)

méně i po uměleckém díle často vyžadujeme realismus (Auerbach 1998), tedy jeho jistý kontakt s realitou, který většinou má více či méně i umělecký text s velkou mírou fantazie.

ZÁKLADNÍ INTUICE

Všeobecně se pravdou rozumí nějaká shoda poznání a skutečnosti. Jde o vztah skutečnosti, která je objektivní, na poznávajícím nezávislá, a poznání, které má určitý subjekt. Formulaci této intuice nacházíme v Aristotelově *Metafyzice*:

„Omylem jest, jestliže řekneme, že jsoucí není anebo že nejsoucí jest; pravdou jest, řekneme-li, že jsoucí jest a nejsoucí není.“ (Aristotelés 2003, s. 126).

PRAVDĚNEC – SOUD

V novodobé filosofii a vědě je pravda především kategorií epistemologie, nauky zabývající se poznáním, a logiky, nauky o správném myšlení. Jak bylo řečeno,

pravda je vztah mezi poznávaným a poznávajícím, mezi rozumem a realitou. Rozlišuje se mezi pojmy pravděncem a pravditel (Kolář 2002), tedy mezi tím, **co nabývá vlastnost pravdy**, a tím, díky čemu je této vlastnosti nabyto.

Otázkou je, co je primárním pravděncem, tedy, který typ entit nabývá pravdy (Novák a Vohánka 2015, s. 61 – 64). Kandidáti jsou přibližně tři. Jazykové, mentální a abstraktní entity. Jazykovou entitou je věta, tedy určitá sekvence znaků v konkrétním jazyce, nebo větný typ, tedy soubor vět stejného významu. Mentální entitou je myšlenka, pojem či soud, tedy něco, co se vyskytuje v mysli určitého subjektu. Abstraktní entitou je něco objektivního, co však nemá hmotný charakter, co je díky abstrakci zbavené všech časoprostorových vztahů – jde například o propozice, o kterých hovoří transparentní intenzionální logika (TIL) (Materna a Štěpán 2000; Tichý 1996). Jazyková entita je pravděncem sekundárním, protože věta nabývá pravdivosti nikoliv díky své syntaktické struktuře, ale díky svému významu, stejný význam je však možné vyjádřit v mnoha různých větách (např. Jablko je červené, The apple is red, Der Apfel ist rot). Dalo by se říci, že uvedené věty v různých jazycích představují jediný větný typ. Co však umožňuje jednotlivé věty považovat za jediný větný typ? Je to opět jejich význam, jak bylo řečeno.

Jelikož je pravda shoda myšlení a skutečnosti, nárok na to stát se pravděncem má především nějaký typ mentální entity – entity spojené s myslí, která provozuje myšlení. Zavádění abstraktních, objektivně jsoucích, však na myšlení nezávislých entit v moderní logice (Frege 2011; Materna a Štěpán 2000; Tichý 1996) se jeví být na základě Occamovy břitvy redundantní. Jde o tradiční platónské hypostazování pojmů. Tradičním pravděncem je soud (Novák a Vohánka 2015). Soud je vztahování dvou pojmů. Toto vztahování, které probíhá v mysli, může být pravdivé nebo nepravdivé na základě objektivní reality, ke které soud míří.

PRAVDITEL – FAKT

Co však činí danou mentální entitu, především soud, pravdivým? Je zřejmé, že nyní se dostáváme od poznání a myšlení k realitě samotné. Soud pravdivým či nepravdivým činí realita sama, přesněji stav, ve kterém se nachází. Tento stav se tradičně nazývá faktem (Wittgenstein 2017). V logice ovšem existuje i pla-

tónské pojetí faktu jako propozice, která v aktuálním světě nabývá pojmu pravdy (Kolář 2002). Toto pojetí je logické, nikoliv však epistemologické. Logiku nezajímá, díky čemu daná propozice nabývá hodnoty pravda, epistemologie se o tuto otázku musí zajímat. Je zjevné, že pravditelem musí být něco, **co je mimo-jazykovou a mimologickou entitou**, alespoň v některých případech.

FACT-CHECKING

Fact-checking je definován takto:

„Fact-checkerů a fact-checkingové organizace mají za cíl zvýšit znalosti tím, že zveřejňují a zkoumají údajná fakta v publikovaných/nahráných prohlášeních politiků a kohokoli, jehož slova mají vliv na životy ostatních.“ (Elizabeth 2014).

Můžeme říci, že fakt-checking pomáhá zvyšovat počet znalostí (pravdivých zdůvodněných přesvědčení) díky tomu, že ověřuje, zda vyslané tvrzení (pravděncem) odpovídá faktu (pravditeli), tedy zda se jedná o tvrzení pravdivé či nepravdivé, zda je informací, dezinformací či misinformací. V zásadě tak může činit pomocí objektivní evidence, což je ovšem velmi nesnadné, neboť nemůže být například svědkem

(Gencraft Image Generator ©2024)

události, o které pojednává zpráva, když událost již proběhla; nebo pomocí vyhledávání důvěryhodného svědectví v informačních zdrojích, což je u fact-checkingu dominantní. Ve většině případů je tedy dosaženo znalosti pomocí víry a nikoliv na základě vědění.

TEORIE PRAVDY A FACT-CHECKING

Zde je na místě zabývat se jednotlivými teoriemi pravdy a jejich vztahu k fact-checkingu.

Na začátku je třeba rozdělit jednotlivé teorie pravdy na **deflační** a **inflační** (Kolář 2002). Pro deflační teorie je pravda buď zcela redundantní (zbytečná), či triviální (neanalyzovatelná). První představuje redundantismus, druhé minimalismus. Pro inflační teorie je pravda netriviální, analyzovatelná vlastnost. Mezi inflační teorie patří dvě základní skupiny teorií pravd – **korespondenční** a **epistémické**.

Ke korespondenčním teoriím můžeme zařadit klasické adekvační pojetí pravdy (identitní teorii predikace; Sousedík 2006), Russellovu kongruenční teorii (Russell 1967), Austinovu korelační teorii (Austin 1950) a Kolářovu teorii nepřímé korespondence (Kolář 2002). K epistémickým teoriím patří koherenční, konsenzuální, pragmatické a sémantické pojetí pravdy. Názorně si to můžeme zobrazit v Tabulce 1.

DEFLAČNÍ TEORIE

Vycházejí z předpokladu, že pravda je neanalyzovatelná a nelze dospět k její netriviální analýze. Redundanční teorie považuje pravdu za nadbytečný pojem. Tento typ teorie (redundance) vystihuje tvrzení: *je pravda, že p, není nic jiného než tvrzení, že p*. Minimalismus považuje pravdu pouze za triviálně analy-

zovatelný pojem. Pravda je pouze triviálně vyjádřitelná nekonečnou konjunkcí instancí schématu *Je pravda, že p, právě když p*. Je třeba říci, že deflační teorie pravdu neodmítají, nelze je interpretovat jako popření existence pravdy jako takové. Je ovšem možné je zneužít ideologicky.

Je pravda nepohodlná? Nehodí se k našim cílům? Je možné se snažit ji teoreticky odstranit. Můžeme mít jistotu, že odstranění pravdy se neobejde bez pojmu pravdy. Je-li pravda zbytečná, předpokládáme, že máme pravdu, když to tvrdíme. Je-li pravda triviální a nedefinovatelná, proč v praxi pracujeme s pojetím pravdy jako shody poznání a skutečnosti? Na redundantismu a minimalismu založený diskurz se každopádně příliš nehodí k boji proti dezinformacím. Fact-checker běžně pracuje s pojmy pravda či nepravda, kterými často nálepkuje analyzované zdroje. Dá se předpokládat, že také nepracuje s pravdou jako konjunkcí tvrzení. Pokud fact-checkera pravda nezajímá, pak mu chybí základní hodnota pro jeho práci.

INFLAČNÍ TEORIE

Korespondenční teorie pravdy

Korespondenční pojetí pravdy lze vyjádřit vyjádřit takto: *Tvrzení je pravdivé, právě když koresponduje s fakty*.

Je založeno na těchto základních předpokladech:

- Povaha pravdy je netriviální a lze ji definovat.
- Predikát pravdivosti vyjadřuje vlastnost tvrzení (soudů, přesvědčení, výpovědí).
- Pravdivost spočívá v korespondenci tvrzení s mimojazykovou objektivní realitou (fakty).

Adekvační teorie (Sousedík 2006) je založena na myšlenkovém (intencionálním) ztotožnění poznání s objektivní realitou, které se realizuje v soudu (soud je základní pravdětec). Logický objekt – predikát reprezentující myšlení se ztotožňuje s mimologickými objekty v rozsahu subjektu.

Tabulka 1 Teorie pravdy

TEORIE PRAVDY									
Deflační		Inflační							
Redundanční	Minimalismus	Korespondenční				Epistémické			
		Adekvační	Kongruenční	Korelační	Nepřímá korespondence	Koherenční	Konsenzuální	Pragmatické	Sémantické

Russellovo pojetí (1967) spočívá v korespondenci mezi přesvědčením a faktem na základě strukturálního izomorfismu mezi jazykem a mimojazykovou skutečností. Jsou-li tvrzení a fakt strukturálně stejně uspořádány, nastává vztah korespondence.

Austinova teorie je složitěji strukturovaná a založená na konvenci. *Výpověď* referuje ke konkrétnímu stavu věci prostřednictvím *demonstrativní konvence*. *Věta* popisuje typ stavu věci prostřednictvím *deskriptivní konvence*. Výpověď činíme pomocí věty. Konkrétní stav věcí patří do typu stavu věcí. Pravdivost je dána tím, zda konkrétní stav věcí, ke kterému referuje výpověď, náleží do typu stavu věcí, které popisuje věta. Novák si všímá jistých shod mezi tradiční identitní teorií predikace a Austinovým pojetím.

Toto jsou základní korespondenční teorie pravdy. Ještě zde uvedeme jedno významné pojetí, které lze nazvat korespondenčním v poněkud oslabeném smyslu.

Teorie nepřímé korespondence je založena na intenzionální logice. Věta je zde chápána jako strukturálně izomorfní s konstrukcí (abstraktní entitou) faktu, která konstruuje fakt. Pravděncem je věta jazyka. Významem věty je propoziční konstrukce. Denotace věty je propozice. Fakt (pravditel) je zde propozicí, která v aktuálním světě nabývá hodnotu pravda. Věta koresponduje se svým významem. Je pravdivá, právě když její význam je konstrukcí faktu. Tuto teorii zde uvádíme jako ukázkou ryze logického, platónského pojetí, kde ideje předcházejí konkrétní věci.

V zásadě platí, že v korespondenčním pojetí jsou pravděnci jazykové, mentální či abstraktní entity, zatímco pravditeli jsou entity mimojazykové (ačkoliv i jazykové entity lze chápat v jistých případech jako pravditele). Tvrdí-li někdo, že Petr Pavel je český prezident, je pravděncem toto tvrzení a pravditelem realita sama. V adekvátním pojetí se pojem český prezident intencionálně identifikuje s osobou Petra Pavla. V některých případech může mít realita jazykový charakter, například když hovoříme o výročí určité osoby. V zásadě však platí, že v korespondenčním pojetí pravditelem tvrzení je něco mimo toto tvrzení samotné – objektivní realita.

Co v zásadě hledáme, ověřujeme-li fakta? Ačkoliv se pojmem fakta někdy nepřesně označují „pravdivé věty“ (tvrzení „sbírám fakta“ člověk jistě nemyslí tak, že sbírá mimojazykové entity), v zásadě lze říci, že při fact-checkingu jde o ověřování korespondence tvrzení s fakty (realitou samotnou), tedy o prověřování, zda jsou věty pravdivé. Problém spočívá v tom, že ke skutečným faktům se na internetu pracující

(Gencraft Image Generator ©2024)

fact-checker obvykle vůbec nemůže dostat. Dostává se často pouze k jiným pravděncům, jejichž pravdivost rovněž nemůže ověřit. Jeho práce proto není založena na vědění, ale na určitém regresi věr, který může jít do různé hloubky. Přijetí pravdivosti či nepravdivosti tvrzení spočívá na svědectví, které může být různou měrou spolehlivé. Tento problém vede ke skutečnosti, že fact-checking implicitně operuje spíše s tzv. epistémickými teoriemi pravdy, jak uvidíme níže. Ovšem spojení víry a epistémických teorií pravdy není fatální. I zastánce korespondenční teorie pravdy spoléhá na tzv. **kognitivní autority** (Wilson 1983), jak v životě, tak ve vědě. Důležité je nepředpojatě odlišovat kognitivní autority od pseudoautorit. Lidé mají někdy tendenci považovat kognitivní autority pro jednu oblast za kognitivní autority i v jiných oblastech (Bocheňski 2019).

Epistémické teorie pravdy

Jsou založeny na antirealismu – idealismu nebo relativismu. Pro idealismus není realita nezávislá na našem poznání, univerzalita objektivity je nahrazena univerzalitou subjektu (univerzalita apriorních kognitivních struktur či jediného Subjektu). V relativismu je univerzalita zcela zrušena a nahrazena partikularitou subjektů (jazyků, sociálních skupin atd.).

Idealismus vede ke koherenčním teoriím pravdy, kde pravdivost tvrzení závisí na příslušnosti tvrzení k celku pravdy, který je pojímán jako koherenční množina propozic. Objektivita je zrušena, univerzalita zůstává.

Na relativismu jsou založeny konsensuální, pragmatické a příbuzné teorie pravdy, kde již neexistuje nejen objektivita, ale ani univerzalita. Je nahrazena intersubjektivitou, pravda je provizorní, je záležitostí dynamického konsensu (konsensuální teorie) či funkčností v praxi (pragmatismus). Sémantická koncepce hlásá univerzální nedefinovatelnost pravdy, pravda je definovatelná jen pro určitý jazyk v metajazyce.

Tyto teorie jsou dány epistémicky, jsou založeny na poznání, které nemá vztah k transcendentní realitě.

Koherenční teorie

Podle koherenční teorie je přesvědčení pravdivé, patří-li do koherenční množiny přesvědčení.

Koherenční teorie je charakterizována těmito body:

- Predikát pravdivosti vyjadřuje vlastnost přesvědčení, resp. vlastnost koherenční množiny, která je jedinou úplnou pravdou.
- Pravdivost nespočívá ve vztahu mezi pravděnci a pravditeli, ale ve vztahu mezi pravděnci samotnými.
- Pravdivost spočívá v koherenci souboru přesvědčení.
- Soubor přesvědčení tvoří koherenční množinu, právě když je bezesporný, harmonický a nasycený.

Chápeme-li koherenční pojetí pravdy poněkud šířeji, můžeme říct, že na tomto přístupu k pravdivosti je založena skutečnost, že jednotlivci i skupiny osob často neověřují korespondenci tvrzení s fakty, ale se systémem přesvědčení, které mají (tzv. konfirmační zkreslení). Jako pravdivé pak uznávají ta tvrzení, která zapadají (jsou s ní v koherenci) do této množiny přesvědčení. Naopak tvrzení nezapadající do tohoto systému jsou apriorně odmítána, ačkoliv mohou korespondovat s fakty. Z hlediska kritického myšlení je to jedna ze základních chyb, kvůli které jsme ochotni věřit dezinformacím, když podporují náš světonázor.

Takto mohou být nesprávným způsobem ověřována fakta. Fakt-checker začne „ověřovat“ pravdivost nějaké zprávy na základě toho, jestli mu zapadá do jeho obrazu světa. Pak hledá koherenční množinu zdrojů v souladu se svým světonázorem. Odporuje-li prověřované tvrzení tvrzením v daných zdrojích, je označeno za dezinformaci.

Konsensuální teorie

Vychází ze tří hlavních myšlenek:

- Při dostatečné informovanosti a dostatečném vynaloženém myšlenkovém úsilí dospějí lidské bytosti ke stejnému názoru.
- Tento názor, k němuž lidské názory univerzálně

spějí, je pravdivý. Jinak řečeno, ke každé otázce existuje předurčená – správná – odpověď, k níž každá lidská bytost spěje.

- Vědecká metoda je metodou, jejímž užíváním k pravdě spějeme.

Pravda je názor předurčený k přijetí těmi, kdo realitu zkoumají. Tato teorie se sice opírá o realitu jakožto arbitra pravdivosti, nicméně pojetí reality je v konsensuální teorii odlišné od reality korespondenčních teorií. Realita je idea, na které se shodneme, reálné je to, co je jako reálné uznáno. Realita je nezávislá nikoliv na myšlení obecně, ale jen na konkrétním názoru; je nezávislá na individuálních myslích, ale nikoliv na mysli kolektivní.

Tato teorie je kruhová. Pravda spočívá v konsensu, který odpovídá realitě. Realita je pak idea, na které se všichni shodnou.

V tomto pojetí platí, že hledáme-li fakta, hledáme obecnou shodu. V praxi žádná všeobecná shoda neexistuje, musíme se spokojit se shodou většiny. Je-li to, co si většina myslí správné, znamená to, že menšinové názory jsou nesprávné, ba co víc, jsou škodlivé a je třeba je eliminovat. Většina se však může mýlit, jak o tom svědčí případ Galilea Galileiho, který stál se svou teorií proti většině astronomů své doby. Většinová shoda rovněž nemusí být způsobena snahou dobrat se pravdy, ale lidskou leností, stádním instinktem nebo působením masivní propagandy. Navíc lze také upozornit na problém sociálních bublin, kde shoda několika málo jednotlivců může být považována za shodu všeobecnou či přinejmenším většinovou. Fact-checker je ve dvojím pokušení využívat tuto silně problematickou teorii a) když apriorně za dezinformace považuje menšinové názory a b) když hledá shodu ve zdrojích místo ve faktech. Zdroje ovšem většinou nepředstavují nezávislé hlasy jednotlivých důvěryhodných autorů, ale spíše bublinu, uzavřený kruh, kde názory na realitu jsou vzájemně přebírány.

Pragmatická teorie

Podle pragmatické teorie je pravdivé to, co je užitečné, co funguje v nejširším slova smyslu. Pravděncem jsou ideje. Ideje souhlasí se skutečnostmi různých druhů, a to tehdy, když umožňují s realitou zacházet; pravdivé je to, co nám umožňuje interakci s věcmi v nejširším smyslu. Úspěšnou manipulací s realitou může být zacházení s věcmi, komunikace s lidmi či predikce jevů. Funkčnost je verifikována zkušeností.

Lze namítnout, že funkční, tedy pravdivé, může být i to, co je fakticky nepravdivé. Pragmatismus však namítá, že ověřování je dlouhodobé a v této perspektivě klam neobstojí. Je rovněž možné říct, že teorie pravdy se stává relativní, protože užitečnost je relativní, neboť užitečné je něco vždy pro někoho. Pravda je tedy také pravdou pro někoho, nemá absolutní nárok zavazující všechny. Další námitkou je, že pravda je definována pomocí jiných hodnot, konkrétně hodnoty užitečnosti. Co vyplývá z pravdivých předpokladů, je pravdivé. To neplatí o užitečnosti. Například tautologie, nutně pravdivá věta, je pravdivá, není ale užitečná, nepřináší informaci.

Tato teorie je pro fact-checking velmi nebezpečná. Fact-checker se řídí ideou o tom, co je užitečné, čeho je třeba dosáhnout (například zvolit Petra Pavla prezidentem, porazit Putina atd.). Vše, co slouží jeho relativním cílům, je pravda, zbytek je dezinformace.

Sémantická teorie

Sémantickou teorii Alfreda Tarského (Tarski 2006, 1956) nebudeme důkladně probírat, použili jsme ji v jiných pracích. Upozorníme jen na skutečnost, že podle Tarského není možné dosáhnout globální definice pravdy, ale pravda je formulovatelná jen v rámci metajazyka popisujícího konkrétní jazyk.

Pro fact-checkera to může znamenat přesvědčení, že pravda je relativní vzhledem k jazyku či přímo diskurzu. Může proto považovat za informace jen to, co je vysloveno v rámci diskurzu, který zastává. Ostatní diskurzy šíří dezinformace.

ZÁVĚR

Pravda je základní hodnota důležitá pro naše poznání, ale i pro uplatnění tohoto poznání v praxi. Pravda a informace jsou neoddělitelně spjaté, naopak nepravda definuje dezinformaci. Boj proti dezinformaci je pak bytostně spojený se snahou oddělit pravdu od lži. Toto by mělo být základním cílem tzv. fact-checkingu. Ukazuje se, že fact-checking, který provozují zejména studenti a absolventi humanitních oborů, není dostatečně v pojmu pravdy ukotven. Pokusili jsme se proto o definici základních pojmů spjatých s pojmem ústředním – s pojmem pravdy. K těmto pojmům patří zejména pojem informace, dezinformace, znalosti, fact-checkingu. Představili jsme základní teorie pravdy a vztáhli jsme je k problematice fact-checkingu. Ukazuje se, že fact-checking může být smysluplný tehdy, pracuje-li se s nějakou variantou korespondenční teorie. Četná úskalí naopak vyplývají z teorií obecně zvaných epistémické, neboť tyto teorie oddělují poznání a realitu a umožňují kontaminaci pravdy s jinými relativními hodnotami, jako je „přináležitost k danému systému přesvědčení“, „většinová shoda“ či „užitečnost pro dosahování dílčích cílů“. Aby fact-checker mohl odvádět dobrou práci, je třeba, aby si byl těchto nebezpečí vědom. K tomu je třeba náležité teoretické průpravy. Tento článek umožňuje vhléd do problematiky z pozice logiky a epistemologie založené na kritickém realismu.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮV

ARISTOTELÉS. 2003. *Metafyzika*. Praha: Petr Rezek.

AUERBACH, Erich. 1998. *Mimesis: zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*. Praha: Mladá fronta.

AUGUSTIN, Aurelius. 2000. *O lži a jiné úvahy*. Třebíč: Akcent.

AUSTIN, John L. 1950. Truth. In: *Proceedings of the Aristotelian Society*. Oxford University Press, s. 111 – 128.

BATES, Marcia J. 2010. Information. In: *Encyclopedia of library and information sciences*. New York: CRC Press.

BOCHEŇSKI, Józef Maria. 2019. *Slovník filozofických pověr*. Praha: Leda.

CASE, Donald O. 2006. *Looking for information: A survey on research on information seeking, needs, and behavior*. London: Academic Press.

- DAY, Ronald E. 2001. *The modern invention of information*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- DESCARTES, René. 1992. *Rozprava o metodě*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- ELIZABETH, Jane. 2014. *Who Are You Calling a Fact Checker?*. American Press Institute. Online. 2014-05-20. Dostupné na: <https://americanpressinstitute.org/fact-checker-definition/>. [zobrazené 2023-12-14].
- FALLIS, Don. 2015. The concept of disinformation. In: *Encyclopedia of Information Science and Technology*. Hershey: Information Science Reference.
- FALLIS, Don. 2009. A conceptual analysis of disinformation. In: *iConference 2009*. Online. Dostupné na: <https://www.ideals.illinois.edu/handle/2142/15205>. [zobrazené 2024-02-20].
- FEYERABEND, Paul K. 2001. *Rozprava proti metodě*. Praha: Aurora.
- FETZER, James H. 2004. ‚Information: does it have to be true?‘. *Minds and Machines*. roč. 14, č. 2, s. 223 – 229.
- FLORIDI, Luciano. 2011. *The philosophy of information*. Oxford: Oxford University Press.
- FOX, Christopher J. 1983. *Information and misinformation: An investigation of the notions of information, misinformation, informing and misinforming*. Westport: Greenwood Press.
- FREGÉ, Gottlob. 2011. *Logická zkoumání: [výbor článků]; Základy aritmetiky: [logicko-matematické zkoumání o pojmu čísla]*. Praha: OIKOYMENH.
- FROHMANN, Bernd. 2004. *Deflating information: From science studies to documentation*. Toronto: University of Toronto Press.
- FURNER, Jonathan. 2004. Information studies without information. *Library Trends*. roč. 52, č. 3, s. 427 – 446.
- GRETT, Joseph. 2009. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*. Praha: Krystal OP.
- HJELMSLEV, Louis. 2016. *O základech teorie jazyka*. Praha: Academia.
- HUME, David. 2015. *Pojednání o lidské přirozenosti: Kniha 1: Rozum*. Praha: Togga.
- KELSEN, Hans. 1933. *O podstatě a hodnotě demokracie*. V Praze: Orbis.
- KANT, Immanuel. 2020. *Kritika čistého rozumu*. Praha: OIKOYMENH.
- KOLÁŘ, Petr. 2002. *Pravda a fakt*. Praha: Filosofía.
- KOŤÁTKO, Petr. 1998. *Význam a komunikace*. Praha: Filosofía.
- LYOTARD, Jean Francis. 1993. *O postmodernismu: postmoderno vysvětlované dětem: postmoderní situace*. Praha: Filosofía.
- MANNHEIM, Karl. 1991. *Ideologie a utopie: přednášky a eseje*. Bratislava: Archa.
- MARX, Karl a Friedrich ENGELS. 1952. *Německá ideologie 1: Feuerbach: protiklad materialistického a idealistického nazírání*. Praha: Svoboda.
- MATERNA, Pavel a Jan ŠTĚPÁN. 2000. *Filozofická logika: nová cesta?: úvod do transparentní intenzionální logiky*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- NOVÁK, Lukáš a Vlastimil VOHÁNKA. 2015. *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP.
- RUSSELL, Bertrand. 1967. *Logika, jazyk a věda*. Praha: Svoboda.
- SCARATINO, Andrea a Gualtiero PICCINI. 2010. Information without truth. *Metaphilosophy*. roč. 41, č. 3, s. 314 – 329.
- SCHOPENHAUER, Arthur. 1997 – 1998. *Svět jako vůle a představa*. Pelhřimov: Nová tiskárna.
- SOUSEDÍK, Stanislav. 2006. *Identitní teorie predikace*. Praha: OIKOYMENH.
- STODOLA, Jiří. 2015. *Filosofie informace – metateoretická analýza pojmu informace a hlavních paradigmat informační vědy*. Online. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné na: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/134797>. [zobrazené 2024-02-20].
- TARSKI, Alfréd. 2006. Sémantická koncepce pravdy a základy sémantiky. In: *Logika 20. století: Mezi filosofií a matema-*

tikou: *Výbor textů k moderní logice*. Praha: Filosofia, s. 135 – 176.

TARSKI, Alfréd. 1956. The concept of truth in formalized languages. In: *Logic, Semantics, Meta-mathematics*. Oxford University Press, s. 152 – 278.

TICHÝ, Pavel. 1996. *O čem mluvíme?: (vybrané stati k logice a sémantice)*. Praha: Filosofia.

WILSON, Patrick. 1983. *Second-Hand Knowledge: An Inquiry into Cognitive Authority*. Westport: Greenwood Publishing Group.

WHORE, Benjamin Lee. 1974. *Language, Thought, and Reality: Selected Writings*. Cambridge: MIT Press.

WITTGENSTEIN, Ludwig. 2017. *Tractatus logico-philosophicus*. Praha: OIKOYMENH.

ZUSKA, Vlastimil. 2002. *Mimésis – fikce – distance: k estetice XX. století*. Praha: Triton.

MOHLO BY VÁS ZAUJÍMAŤ...

Slovenská národná knižnica dlhodobo organizuje vzdelávacie podujatia zamerané na aktuálne spoločenské problémy. Podujatia sú určené nielen knihovníkom a študentom, ale aj širokej verejnosti.

Záznam z online podujatia *Fake news*, na ktorom svoje poznatky a skúsenosti priblížili Tomáš Kriššák, Vladimír Šnidl a Miloš Húsenica, je dostupný prostredníctvom [Youtube kanála Slovenskej národnej knižnice](#).

The image shows a YouTube video player interface. The video title is "Fake News". The video is from the channel "Slovenská národná knižnica" (Slovak National Library), which has 188 subscribers. The video was uploaded on December 6, 2022. The video player shows a thumbnail with a person wearing a blue mask and holding a newspaper. The video description and program are visible on the screen.

6. december 2022 / 09:15 – 12:00*
Online seminár

Fake News

Slovenská národná knižnica si Vás dovoľuje pozvať na online podujatie Fake News. Podujatie je určené všetkým tým, ktorí sa zaujímajú o to, ako odfiltrovať nepravdivé informácie a čo môžeme robiť voči šíreniu hoaxov. Budeme diskutovať o tom prečo aj vzdelaní a inteligentní ľudia dokážu naletieť manipulátorom a čo má s tým všetkým spoločné internet. Na konkrétnych príkladoch si ukážeme, prečo toľko Slovákov šíri hoaxy a čo s tým môžeme robiť. Ukážeme si voľne dostupné spôsoby ako odfiltrovať nepravdivé informácie vyhľadávaním relevantných informácií v prostredí internetu.

* Slovenská národná knižnica, www.snk.sk

Program

09:15 – 09:30	Prívetanie účastníkov Mgr. Zuzana Prachárová / riaditeľka odboru k-Služby SNK
09:30 – 10:00	Prečo veríme nezmyslom? Tomáš Kriššák
10:00 – 10:30	Ako čeliť hoaxom Vladimír Šnidl
10:30 – 11:00	Informácie verus Dezinformácie Mgr. Miloš Húsenica
11:00 – 12:00	Diskusia Mgr. Juraj Valčo / vedúci vyhlavetelstva SNK

Mgr. Nikola Kianicová
T +421 43 2451 212
nikola.kianicova@snk.sk

0:01 / 3:01:35

Fake News - 6. 12. 2022

Slovenská národná knižnica
188 subscribers

Subscribe

2 | Share | Download | Clip | Save

FRANZ KAFKA VO VYSOKÝCH TATRÁCH STOROČNICA SKONU SLÁVNEHO SPISOVATEĽA

MGR. PETER CABADAJ

June 3, 2024, marked the 100th anniversary of the death of Franz Kafka, a native of Prague, an author of Jewish origin and a representative of Prague's German literature. His most important works include the short stories *The Verdict* (1913), *The Metamorphosis* (1915) and *The Starving Artist* (1922) and the novels *The Trial* (1925), *The Castle* (1926) and *Amerika* (1927). However, his oeuvre is also comprised of essays, aphorisms, diaries and rich correspondence, some of which form part of the article. The books and articles devoted to analysing Kafka vastly exceed his own literary work and are proof of his importance. The article, which also examines his correspondence in wider contexts, sheds light on the Slovak elements of the biography of this important novelist, short story writer, essayist and aphorist, who can rightfully be considered one of the symbols of the Central European region.

Keywords: personalities, Franz Kafka, Prague, High Tatras, correspondence, anniversaries

 petercabadaj5@gmail.com

Tretieho júna 2024 uplynulo sto rokov od úmrtia ikonického pražského po nemecky píšuceho spisovateľa židovského pôvodu Franza Kafku. Dlhodobou je globálnou módnou značkou, ktorá napríklad zdobí hrnčeky s frázami vytrhnutými z kontextu. Knižné tituly, analyzujúce prozaika zo všetkých uhlov a strán, tvoria mnohonásobne dlhší zástup ako jeho vlastné literárne dielo. Meno Kafka znie v českom, maďarskom, nemeckom, poľskom a slovenskom jazyku rovnako, a vari oprávnené tak možno rodáka z Prahy pokladať za jeden zo symbolov stredoeurópskeho regiónu. Integrálnou súčasťou tohto geopolitického priestoru je aj Slovenská republika, čo bolo vedno so storočnicou Kafkovho úmrtia inšpiráciou na bližšie osvetlenie slovenských korelácií autorovej biografie.

PROLÓG

Svetlo sveta prvý raz uzrel 3. júla 1883 v Prahe ako najstaršie zo šiestich detí obchodníka židovského pôvodu Hermanna Kafku. Tri Franzove sestry aj s rodinami neskôr zahynuli v koncentračnom tábore. Zmaturoval na staromestskom nemeckom gymnáziu (1901), vzápätí študoval právo na nemeckej vetve dobovej Karlo-Ferdinandovej univerzity v Prahe, ktoré úspešne absolvoval 18. júna 1906 získaním titulu JUDr. Krátko pracoval ako úradník pražskej filiálky istej talianskej firmy, odkiaľ v roku 1908 prešiel do Robotníckej úrazovej poisťovne pre Čechy, kde zotrval až do svojho penzionovania v roku 1922. Zamestnanie vnímal Kafka ako príťaž, ktorá mu bráni plnohodnotne rozvinúť vlastnú literárnu tvorbu.

Kardinálny zlom v jeho živote prišiel v noci z 12. na 13. augusta 1917, keď dostal prvý záchvat chrenia krvi a lekári spisovateľovi diagnostikovali tuberkulózu. Zvyšných sedem rokov pozemského bytia prežil v rôznych domácich i zahraničných liečebniach a sanatóriách. Prehlbujúce sa obavy z fatálnych dôsledkov zhubnej choroby kľúčovo poznamenali aj jeho extrémne komplikovaný vzťah k ženám.

Franz Kafka vstupuje na dobovú umeleckú scénu cyklom krátkych próz *Rozjímanie*, ktorý vychádzal na pokračovanie v chýrnom mníchovskom literárnom magazíne *Hyperion* (1908). Za autorovho života vyšli časopisecky jeho majstrovské poviedky *Ortiel* (1913), *Premena* (1915), *V trestaneckej kolónii*, *Vidiecky lekár* (obe 1919) a *Umelec v hladovaní* (1922), ktoré patria k najčítanejším krátkym literár-

Franz Kafka (www.narodnapokladnica.sk)

ným textom minulého storočia. Želaniu spisovateľa, aby jeho diela z pozostalosti nikdy nevyšli, Max Brod nevyhovelo a čoskoro po úmrtí blízkeho priateľa pripravil v rokoch 1925 – 1927 do tlače dnes už kultové romány *Proces*, *Zámok* a *Amerika*.

Paralelne s románovou tvorbou písal Kafka aj poviedky, eseje, aforizmy, osobitne treba spomenúť jeho denníky a bohatú korešpondenciu. Hlboký obdiv a úctu mu časom vzdali veľikáni umeleckej spisby (A. Huxley, J. L. Borges, J. P. Sartre, A. Camus, G. M. Márquez...), hlavne vďaka Kafkovi sa na svetovú kultúrnu scénu dostal i pojem *pražská nemecká literatúra*, ktorý označuje nemecky píšucich prozaiikov, básnikov, publicistov a novinárov žijúcich a tvoriacich v metropole Čiech (od konca 19. storočia do obdobia druhej svetovej vojny). Vlni zosnulý renomovaný česko-francúzsky literát Milan Kundera považoval Kafku za „prvého z veľkých spisovateľov, kto dokázal prirodzene prechádzať hranice medzi snom a realitou, urobiť bodku za prekonaným naturizmom a ukázať, že skutočnosť je pri vskutku poctivom pohľade vlastne veľmi neskutočná“.

TATRANSKÉ MATLIARE

Zámok Liblice pri Mělníku bol v máji 1963 dejiskom konania pamätnej medzinárodnej konferencie o Franzovi Kafkovi. Klúčový význam vedeckého podujatia spočíval najmä v tom, že do značnej miery očistilo meno a česť zatracovaného spisovateľa pražskej a nemeckej komunity, ktorému zvrátená doktrína socialistického realizmu prisúdila pečať dekadentného tvorcu. Práve konferencia v Libliciach zásadným spôsobom oživila interes literárnych vedcov, germanistov a prekladateľov o Kafkov život a dielo. A prečo ju vlastne spomínam? Dôvody sú dva: konferenciu zorganizoval renomovaný germanista slovenského pôvodu **Eduard Goldstücker** (rodák z malebnej oravskej dediny Podbiel) a odznela na nej aj informácia o Kafkovom (dovtedy) málo známom pobyte na Slovensku, presnejšie vo Vysokých Tatrách.

„Cesta bola vcelku dobrá, až na to, že kufor do Tatranskej Lomnice nedošiel. Vysvetlili mi to hodnoverne tým, že dôjde nasledujúci deň, čo sa aj stalo. Sane ma už čakali, cesta za svitu mesiaca zasneženým horským lesom bola prekrásna, potom sme došli k veľkej, jasne osvetlenej budove pripomínajúcej hotel, ale nezastavili sme sa tam, pokračovali sme v ceste o kúsok ďalej k tmavému, podozrivo vyzerajúcemu domu. Vystúpil som, na studenej chodbe (kde je ústredné kúrenie?) pusto, prázdno, kočíš musel dlho hľadať a kričať; nakoniec príde nejaké dievča a vedie ma na prvé poschodie. Tam boli pripravené dve izby, jedna s balkónom pre mňa, vedľajšia pre Teba. Vstúpim do izby s balkónom a zhrozím sa. Čože je tu pripravené? Zakúrené síce je, ale pec viac smrdí ako hreje.

A inak? Železná posteľ, na nej neoblečený vankúš a deka, dvere na skrini rozbité, na balkón vedú len jednoduché dvere a ani tie nepriliehajú, takže mi to pripadá, akoby cez škáry vietor povieval. Chyžná – ktorú vnímam ako súčasť izby, a teda ju neznášam –, sa ma snaží upokojiť asi tým, že načo sú mi dvojité dvere na balkón, či nebudem aj tak cez deň ležať vonku a v noci spať pri otvorených dverách. To je pravda, myslím si, najlepšie by bolo zložiť ich vôbec...“ (Fragment z Kafkovho listu sestre Otle, Matliare, asi 20. 12. 1920)

Unikátne svedectvo o niekoľkomesačnom liečebnom pobyte veľikána svetovej literatúry vo Vysokých Tatrách (18. 12. 1920 – 27. 8. 1921) predstavuje jeho korešpondencia s rodičmi, so sestrami Ellou, Wallou a Ottlou, švagrom Josefom Dávidom, priateľmi Maxom Brodom, Felixom Weltschom, Oskarom Baumom, Robertom Klopstockom a Minze Eisnero-

Franz Kafka so sestrou Ottlou (www.picryl.com)

vou. Ako pacient zápasiaci s pľúcnou tuberkulózou sa chcel Kafka vyhnúť zamýšľaným rakúskym sanatóriám. Dôvodom bol zrejme fakt, že vo Viedni žila „femme fatale jeho života“ Milena Jesenská... V poslednej možnej chvíli teda mení rozhodnutie, o čom svedčí list Maxovi Brodovi, a uprednostňuje Tatranské Matliare (dnes ide o rekreačnú osadu a miestnu časť mesta Vysoké Tatry).

TIE TATRY NIČIVÉ...

Majestátne Vysoké Tatry boli v tom období len krátko súčasťou nového štátu – Československa. Niekdajšiu uhorskú vyššiu vrstvu vystriedala v tamojších hoteloch a sanatóriách nová, takisto solventná klientela. Slováci, žijúci nižšie v dolinách, v minulých stáročiach Tatry nenavštevovali a trvalo im dlhšie, kým veľhory v novej republike objavili...

Franz Kafka na výlete s Robertom Klopstockom a ďalšími pacientmi vo Vysokých Tatrách (Deník N)

Tridsaťsedemročný Franz Kafka prichádza do Tatier v snahe uniknúť životu a súčasne s úmyslom zachytiť unikajúci život. Ako existenčne dobre zabezpečený pražský úradník nemal problém s financiami. Pôvodne s ním mala pricestovať milovaná najmladšia sestra **Ottla**. Keďže už bola vtedy tehotná, obávala sa neznámych končín. Dočasným miestom Kafkovho pobytu vo Vysokých Tatrách bola dnes už nejestvujúca vila Tatra (s chýrnou reštauráciou), ktorá so 43 hosťovskými izbami predstavovala najväčší matliarsky objekt; z aspektu kvalitatívnej úrovne poskytovaných ubytovacích služieb patrilo zariadenie k dobovému tatranskému priemeru.

Po úvodných rozpakoch, chause a ťažkostiach si Kafka v sanatóriu časom zvykol na skromnú realitu, k čomu prispelo najmä pridelenie lepšie vybavenej (a svetlejšej) miestnosti. Nejednu raz ocenil kvalitu jedla či odbornú lekársku starostlivosť. Tieto zretele sa premietli i do roviny medziľudského spolunávania. Zatiaľ čo v prvých týždňoch pobytu Kafka

vytrvalo ignoroval akékoľvek náznaky spoločenskej komunikácie, neskôr sa zblížil s viacerými pacientmi, personálom, majiteľmi vily (sanatória) Tatra a liečebnej osady. Za všetky mená spomenieme aspoň budapeštianskeho medika **Roberta Klopstocka**, budúceho renomovaného pľúcneho chirurga, ktorý si s literátom písal aj po jeho návrate do Prahy. Apropos, keď sa Kafka od Klopstocka dozvedel o smrti niekoľkých spoločných matliarskych známych, v liste Maxovi Brodovi doslova uviedol: „... tie Tatry ničivé, tie nelútostné hory.“

MUČIVÉ HALUCINÁCIE

Sestre Ottle v jednom zo svojich tatranských listov Kafka napísal: „Pýtaš sa na priateľov. Zo začiatku som mohol a chcel ostať sám, neskôr to už preda len celkom nešlo. Od žien ako takých som sa sprvu podľa Tvojich rád držal obďaleč, mňa to nenamáhalo a im

to nechýbalo. Neskôr tu však boli istí Česi v nanajvýš nešťastnom zložení. Traja, ktorí sa ku mne vôbec nehodili – a to jeden ťažko chorý postarší pán, ťažko chorá slečna a jedno, podľa všetkého, nie veľmi choré dievča. Bol tu ešte aj štvrtý Čech, mladší pán, mimoriadne láskavý zvlášť k ženám, príklad nezištnej oddanosti a obetavosti. Tento bol dobrým prostredníkom, ja som bol tým pádom zbytočný, a od včerajška je opäť tu, ale dlhší čas bol odcestovaný, a tak som cítil voči tým trom rôznym spôsobom nešťastným ľuďom isté záväzky. Byť stratený uprostred Maďarov, Nemcov a Židov, všetkých nenávidieť a pritom, ako napríklad tá slečna, byť ťažko chorým, to nie je len tak.“ (Matliare, asi 10. 2. 1921)

Výše osemmesačné Kafkove zotrvanie vo Vysokých Tatrách, v rámci ktorého vystúpil aj na Hrebienok, bolo evidentne v znamení bolestného vyrovnávania sa s komplikovaným vzťahom k českej novinárke, spisovateľke, publicistke a prekladateľke **Milene Jesenskej**. Overtúra, čulá korešpondencia, ktorú rozprúdil Jesenskej preklad jeho poviedky *Kuríč* (uverejnená bola 22. 4. 1920 v časopise *Kmen*), vyústila do hlbokého citového súzvuku. Kulminácia nastala v priebehu tvorcovho liečebného pobytu v talianskom horskom stredisku Merano (marec – jún 1920). Chvíľami sa vtedy dokonca Kafka pohrával s vidinou možnej vlastnej inkorporácie do bežných ľudských životných koľají. Koncom leta 1920 však dospel k jednoznačnému záveru, že sa stal obeťou svojich mučivých halucinácií, a preto hľadá cesty k ďalšiemu úniku od každodennej reality, jej stereotypných foriem a zákonitostí. Doplňme ešte, že Kafka napísal Milene Jesenskej iba jeden „tatranský“ list. Celý obsah nepoznáme a tak usudzujeme, že sa list nezachoval.

Zovšeobecňujúco možno povedať, že introvert Kafka vnímal chorobu, ktorej v pľúcnom sanatóriu čelil, v zhode s vlastným existenciálnym nastavením osudovo – ako završenie tragédie.

MAX BROD

Osobitný význam v súvislosti s Kafkovou tatranskou korešpondenciou majú listy adresované dvom ženám – sestre Ottele (dvanásť listov) a Minze Eisnerovej (tri listy). Bezpochyby platí, že táto korešpondencia má najväčšmi charakter literárneho zrkadlenia Kafkovho účinkovania v Matliaroch.

Písomný kontakt so svojím anjelom strážnym, sestrou Ottlou, je zosobnením komunikácie s reálnym

Milena Jesenská (www.educattepeople.it)

svetom a vykresľuje ľudí i tváre života v drsnom tatranskom prostredí. Analogicky ako rodičom, tak aj Ottele chcel Franz čo najdetailnejšie priblížiť svet a realitu, v ktorých sa momentálne nachádza. Hlavným cieľom bolo rozptýliť obavy a znepokojenie najbližšej rodiny. Uvoľnená, spontánna korešpondencia s mladou Minze Eisnerovou pôsobivo vyžaruje rôzne konkrétne, snové i pocity asociácie.

Najväčší počet listov odoslal Kafka zo Slovenska blízkeho priateľovi, spisovateľovi, prekladateľovi, hudobnému skladateľovi a neskoršiemu vydavateľovi jeho literárneho diela Maxovi Brodovi. Ich korešpondencia je akýmsi voľným pokračovaním predošlých diskusií a rezonujú v nej hlavne zložité filozofické, existenciálne a private otázky.

TOLKO POKOJA NA SVETE NIET

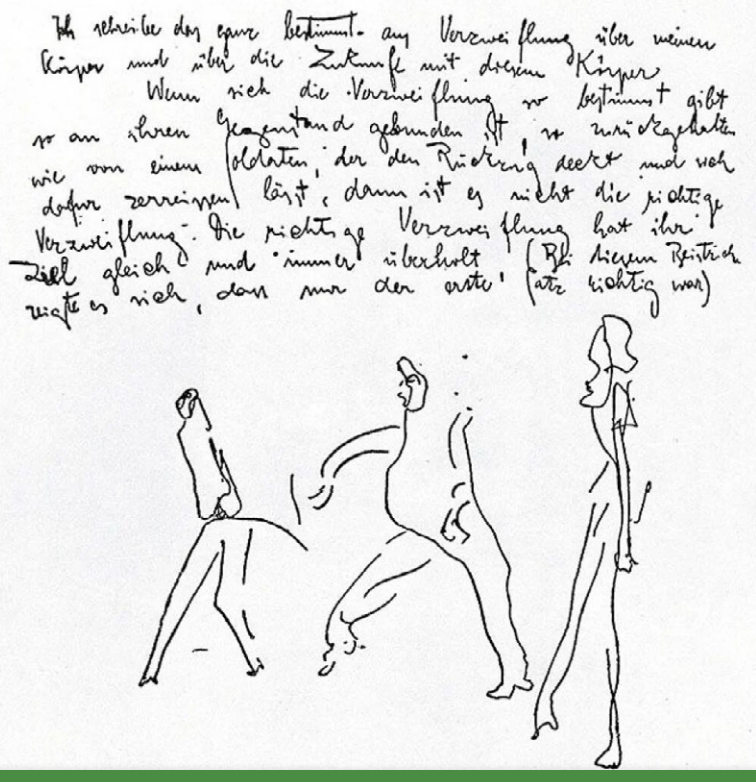
„Milá Ottele, už dlho som Ti nenapísal, a to preto, že keď mi je dobre, v lese, v dokonalom tichu, kde vtáci, potok a vietor sú mojimi jedinými spoločníkmi, tak aj ja sa stávam tichým, a keď som zúfalý, vo vile, na

balkóne, v lese zničenom hlukom, vtedy nemôžem písať, pretože môj list čítajú aj rodičia. To druhé je, žiaľ, oveľa častejšie, ale aj to prvé sa občas udeje; napríklad posledné dve popoludnia boli také, dnešok už menej. Ale neudivuje ma to, tolko pokoja, kolko ho ja potrebujem, na svete vôbec niet, z toho vyplýva, že človek by ani nemal tolko pokoja potrebovať. Ale už to, že ho tu predsa len občas môže mať, napriek tomu, že je tu všetko nabité do prasknutia a od prvého má byť tá nabitosť nabitá dvojnásobne – za to som vďačný a len preto som sa odtiaľto ešte nehol.“ (Úryvok z Kafkovho listu sestre Ottle, Matliare, prvá polovica júna 1921)

Hoci spisovateľ v Tatranských Matliaroch literárne netvoril, jeho nemecký životopisec Reiner Stach uvádza, že vo februári 1921 tu vznikol typický kafkovský text – kratučká poviedka známa pod názvom *Odchod (Preč odtiaľto!)*. Rozhodne však nemožno s určitosťou vylúčiť, že krutá tatranská zima, časté snehové víchrice, trýznivý duch Mileny Jesensej, počiatočná bezradná samota a odcudzenosť nenašli svoju reflexiu v ťaživej atmosfére deja nedokončeného románu *Zámok (Das Schloss 1926)*.

Liečebný pobyt Franza Kafku vo Vysokých Tatrách dokumentuje výber z jeho korešpondencie, ktorý uzrel svetlo sveta v hodnotnej edícii Podtatranskej knižnice v Poprade *Tatranské listy (1997)*.

Ukážka Kafkovho rukopisu (Jewish Review of Books)

Súčasťou diela je tiež fundovaný prológ a vyčerpávajúce poznámky k preloženým textom od dlhoročnej odbornej pracovníčky spomenutej knižnice, bibliografky Luby Rusnákovej. Vďaka iniciatíve **prof. MUDr. Miroslava Mydlíka, DrSc.**, a ďalších zanietených ľudí jestvuje od mája 2001 v Tatranských Matliaroch literátov spomienkový pamätník. Lekár Miroslav Mydlík je vedno s Katarínou Derzsiovou aj autorom odbornej knihy *Tuberkulóza pľúc Franza Kafku (2021)*.

ODCHOD (PREČ ODTIAĽTO!)

„...Prikázal som, aby mi priviedli koňa zo stajne. Sluha mi nerozumel. Sám som zašiel do stajne, osedlal si koňa a nasadol naň. Z dialky som počul trúbiť poľnicu. Spýtal som sa, čo to znamená. Nič nevedel a nič nepočul. Pri bráne ma pristavil a spýtal sa: „Kam ideš, pane?“ „To neviem“ – odpovedal som. „Len preč odtiaľto. Stále preč odtiaľto, iba tak dôjdem do cieľa.“ „Čiže poznáš svoj cieľ?“, spýtal sa. „Áno,“ odvetil som. „Už som predtým povedal, že len preč odtiaľto, to je môj cieľ.“ „Nemáš so sebou zásoby jedla“ – namietal. Nijaké nepotrebujem,“ povedal som. „Tá cesta je taká dlhá, že zomriem hladom, ak cestou nič nedostanem. Nijaké zásoby ma nezachránia. Našťastie, je to naozaj nevídaná cesta.“ (Z Kafkovej poviedky napísanej v Matliaroch vo februári 1921 – preklad Milan Žitný)

Zverejnený krátky text doplníme o konštatáciu, že Franz Kafka uviedol do literatúry 20. storočia tému modernej spoločnosti, ktorú vnímal ako odludštenú mašinériu schopnú bez jasného zmyslu náhodne zomlieť každú ľudskú existenciu.

EPILÓG

Magická tatranská prírodná scenéria a kolorit napokon spisovateľovi predsa len učarovali. Inakšie by asi nežiadal sestru Ottlu, aby mu u zamestnávateľa (Robotnícka úrazová poisťovňa na Poříčí) zariadila niekoľkonásobné predĺženie dovolenky – vždy totiž rešpektoval rady medicínskych špecialistov v súvislosti s pokračovaním liečby a terapií. Kultový prozaik Franz Kafka strávil vo Vysokých Tatrách vyše osem mesiacov, čo z pohľadu skutočnosti, že žil iba 41 rokov, rozhodne nie je málo. Prostredníctvom bohatej korešpondencie zanechal

Pamätník v Tatranských Matliaroch (www.tatry.sk)

cenné svedectvo o slovenskej stope vo svojom životnom príbehu a zároveň rozšíril rady osobností svetovej

kultúry a umenia, ktoré (na dlhší či kratší časový interval) navštívili Slovensko.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

BROD, Max. 1966. *Franz Kafka*. Praha: Odeon.

CABADAJ, Peter. 2006. *Nebo teplo apríl máj*. Martin: nákladom autora a jeho priateľov, s. 24 – 28.

GETTING, Peter. 2024. Nezachránila ich ani liečba vo Vysokých Tatrách. *SME – Magazín Víkend*. roč. 32, s. 16 – 17.

GOLDSTÜCKER, Eduard. 1964. *Na téma Franz Kafka*. Praha: Československý spisovateľ.

KAUTMAN, František. 1990. *Franz Kafka*. Praha: Torst.

MYDLÍK, Miroslav a Katarína DERZSIOVÁ. 2021. *Tuberkulóza pľúc Franza Kafku*. Košice: Lagarto.

RUSNÁKOVÁ, Ľuba. 1997. *Franz Kafka: Tatranské listy: výber z korešpondencie 1920 – 1921*. Poprad: Podtatranská knižnica.

STACH, Reiner. 2021. *To že je Kafka?* Praha: Argo.

FOTOGRAFIE
PEVCA
SLÁVY DCERY
JÁNA KOLLÁRA
ZO ZBIEROK LITERÁRNEHO
ARCHÍVU SNK

MGR. MÁRIA VALOVÁ

maria.valova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The goal of this paper is to present the extensive photographic collection of poet, university professor and evangelical priest, Ján Kollár on the occasion of the 230th anniversary of his birth. The collection, which is stored in the Literary Archive of the Slovak National Library, includes artistic portraits, images of places where Kollár worked and photos from events held on various anniversaries commemorating his life and work. The photographs obtained through Kollár's great-granddaughter Ludmila Schnabelrauchová, who visited Slovakia in 1963 on the occasion of the ceremonial unveiling of the monument dedicated to her famous ancestor in his native village of Mošovce, represent an important part of this collection.

Keywords: personalities, Ján Kollár, photographic collections, Literary Archive, Slovak National Library, Mošovce, anniversaries

*Žehnám vás už, lásky kraje zlaté,
zahrady i pole květnatá,
i vás, stromu toho bůžata,
co slib i žert náš, i selzy znáte!*

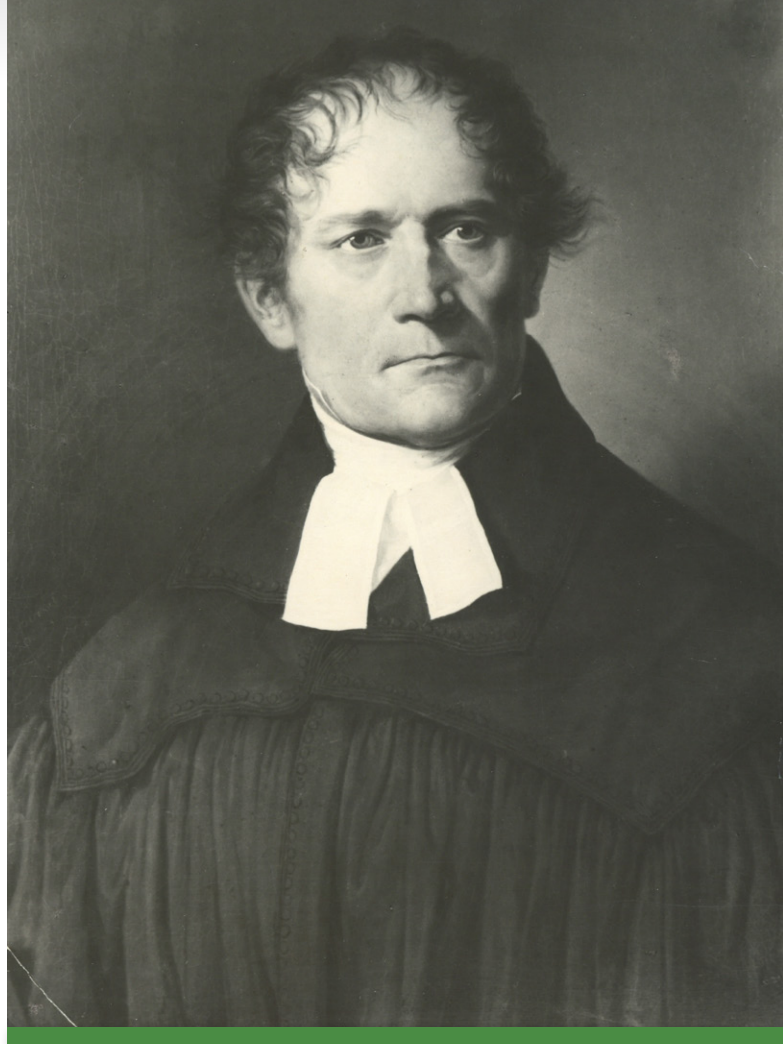
*I vy, hájky, až se dobře máte,
břehy, kře a věštná doupata,
kvělte vy s Ní zřídla mechatá,
i vy hory, věže, chrámy svaté!*

(*Slávy dcera*, 1832, spev I, znelka 128)

V roku 2023 sme si pripomenuli 230. výročie narodenia významného básnika, filológa, archeológa, etnografa, ideológa slovanskej vzájomnosti, univerzitného profesora a evanjelického kňaza Jána Kollára. Pri tejto príležitosti by sme chceli predstaviť jeho rozsiahlu, kompletne katalogizovanú fotografickú zbierku uchovanú v Literárnom archíve SNK (SNK – LA) pod signatúrou K 9, ktorá obsahuje viac ako 400 fotodokumentov. Okrem hodnotných umeleckých portrétov ju náležite dopĺňajú zábery na miesta, kde Kollár pôsobil, snímky pamätných pomníkov a pamätných tabúľ či dokumentárne fotografie zo slávností konaných na jeho počesť pri rozličných výročiach. Vzácnosť zbierky umocňujú aj fotografie získané vďaka Kollárovej pravnučke Ludmile Schnabelrauchovej z Nemecka, ktorá spoločne s rodinou v roku 1963 navštívila Slovensko pri príležitosti slávnostného odhalenia pamätného pomníka svojho slávneho predka v jeho rodnej obci Mošovce.

FOTOGRAFICKÁ ZBIERKA JÁNA KOLLÁRA

Ján Kollár prišiel na svet 29. júla 1793 do rodiny roľníka a remeselníka Mateja Kollára, ktorý bol viac rokov richtárom i notárom v Mošovciach. Matka Katarína, rodená Frndová, pochádzala z olejkársko-šafraničkej rodiny z neďalekých Jahodníkov, dnes časť Martina. V Kollárovej zbierke sa nachádzajú početné fotografie miesta, kde stál jeho rodný dom, keďže pôvodný drevený dom sa neuchoval, po požiari v roku 1863 z neho zostala iba kamenná sypáreň. Kollárov rodný dom „pozostával z jednej väčšej prednej izby, majúcej dva obloky obrátené do ulice a dva do dvora, a z druhej menšej – zvanej i radnou – izbice s dvoma na dvor obrátenými oblokmi...“¹ Ako dom vyzeral, možno vidieť na reprodukcii kresby od Jána Bibzu. K vzácnym

Podobizeň Jána Kollára, 1850 (SNK – LA)

starším záberom radíme fotografiu významného fotografa Pavla Socháňa zo slávnosti 100. výročia narodenia Jána Kollára, ktorá sa konala na mieste rodného domu v auguste 1893. Sypáreň od roku 1974 slúžila ako malá pamätná izba venovaná životu a dielu bás-

Obr. 1 Pamätná tabuľa nad vchodom do dvora v Mošovciach, kde stál rodný dom Jána Kollára, 2012 (Slovenská národná knižnica – Literárny archív, ďalej len SNK – LA)

nika. Nad vchodom do dvora rodného domu bola umiestnená tabuľa so známym výrokom Jána Kollára: „Slávme slávne slávu Slávov slávnych“ (Obr. 1), čo dokumentujú viaceré fotografie zo staršieho i novšieho obdobia. Zo 60. rokov 20. storočia pochádzajú fotografie od Libora Kněžeka z Bratislavy a jednu vyhotovila právnučka Ludmila Schnabelrauchová v roku 1963. V súčasnosti je na rodnom mieste Jána Kollára sprístupnená rozsiahlejšia literárno-múzejná expozícia v novších priestoroch, ktoré v roku 2010 vznikli prístavbou k pôvodnej sypárni vďaka finančnej zbierke občanov Mošoviec. Uchované sú zaujímavé farebné snímky zo slávnostného otvorenia tejto expozície z 8. augusta 2010 od dlhoročnej matičnej odbornej pracovníčky Viery Sedlákovej. Kolekciu dotvárajú aktuálne farebné fotografie rodného domu od martinského fotografa Štefana Vala z roku 2012.

Medzi najvzácnejšie portrétné fotografie, ktoré predstavujú celú škálu výtvarných spodobení Jána Kollára, nesporne patria reprodukcie olejomalby

Friedricha Johanna Gottlieba Liedera (1850). Originálna maľba zdobí zbierku Slovenského národného múzea v Martine. V archívnej zbierke sa nachádzajú fotografie portrétu od budapeštianskeho fotografa Edeho Ellingera a tiež Jána Dérera zo Slovenského národného múzea v Martine, ale aj iné reprodukcie tohto známeho obrazu. Osobnosť Jána Kollára inšpirovala aj ďalších výtvarných umelcov, známe sú olejomalby maďarského maliara Miklósa Barabása (1838), českého maliara Karla Purkyně (1853), Petra Michala Bohúňa (1862), litografie K. A. Hahna, českého maliara a litografa Františka Šíra či kresby českého maliara a ilustrátora Jana Vilímka, alebo aj Kollárova podobizeň z litografie *Českoslovenští výtěčníci*, ktorej autorom je moravský kňaz, národný buditeľ, grafik a spisovateľ Josef Rupert Maria Přecechtěl (1870). Taktiež môžeme spomenúť kresbu od Vojtecha Stašíka na pohľadnici, ktorú v sérii pohľadníc s portrétmi významných osobností slovenského národného a literárneho života vydala Matica slovenská v Martine v roku 1941. Nachádzajú sa tu aj

Slávnosť 100. výročia narodenia Jána Kollára na mieste rodného domu (SNK – LA)

Podobizeň Jána Kollára a jeho manželky pri sobáši, 1835 (SNK – LA)

reprodukcie olejomalieb od Františka Šestáka, Ludovíta Ilečka a Ivana Žabotu.

Medzi pútavé diela nesporne patrí reprodukcia rytiny busty Jána Kollára, ktorej autorom je rakúsky sochár českého pôvodu František Melnický, ako aj reprodukcia medaily s posmrtným obrazom Jána Kollára od českého medailéra Václava Jana Seidana, vydanaj pri príležitosti úmrtia básnika v roku 1852². Bustu Jána Kollára vyhotovil aj známy vynikajúci akademický sochár Fraňo Štefunko, čo dokumentuje fotografia od známeho martinského fotografa Jána Dérera. Zbierku obohacujú aj ďalšie výtvarné podobizne Jána Kollára od rôznych neznámych umelcov.

K mimoriadne vzácnym radíme olejomalby neznámeho autora zobrazujúce portréty Jána Kollára a jeho lásky Míny pri sobáši, ktorý sa konal vo Weimare v Nemecku 22. septembra 1835. Obe sú súčasťou zbierky Literárneho múzea Slovenskej národnej knižnice (LM SNK) v Martine. Zaujímavosťou je reprodukcia sobášneho listu, ktorú vyhotovil vtedajší matičný fotograf Filip Lašut (originál je súčasťou zbierok Národného múzea v Prahe). Ján Kollár sa so svojou milovanou stretol počas štúdií v Jene v Nemecku v rokoch 1817 – 1819, keď ab-

solvoval teológiu a filozofiu na tamojšej univerzite. V marci 1818 zastupoval chorého farára Geoga Schmidta v evanjelickom kostole v Lobede pri Jene a na fare spoznal jeho dcéru Johanu Augustu Friederiku Wilhelmínu – „Mínu“, do ktorej sa zamiloval. Ich príbeh lásky je priam rozprávkový. „*Jedinečná a neopakovateľná je jeho poézia – a takisto jedinečná a neopakovateľná je jeho lúboštná história.*“ (Kraus 1974, s. 7). Po pastorovej smrti Kollár odbavoval bohoslužby vo farnosti v Lobede. Doučoval tu aj Mínine mladšie sestry Karolínu a Amáliu, a tak mohol navštevovať svoju milovanú devu. Stretávali sa spolu takmer celý rok. Míнина matka však láske nepriala, nechcela dcéru vydať do Uhorska, teda do krajiny, o ktorej mala „najstrašlivejšie predstavy“.

Ján Kollár sa po štúdiách vrátil do vlasti, v Pešti pôsobil ako evanjelický farár. Pobyt v Jene však znamenal rozhodujúci obrat v jeho živote, a to nielen získaním vzdelania, ale aj silným lúboštným citom k Míne, ktorá sa stala inšpirátorkou jeho poézie, čo vyvrcholilo jeho najznámejším dielom „*Slávy dcera*“. Po odchode z Jeny si Kollár s Mínou písali, jej matka však potajme poslala listy dcére aj Jánovi Kollárovi. Po správe, že Mína vážne ochorela, ich korešpondencia ustala.

Obr. 6 Podobizeň Ľudmily Schellenbergovej, dcéry Jána Kollára (SNK – LA)

Kollár si myslel, že zomrela a naopak, Mína si tiež myslela, že je mŕtvy. Ich odlúčenie trvalo takmer päťnásť rokov. V roku 1834 sa však básnik dozvedel, že Friederika žije a že je ešte slobodná, preto sa hneď za ňou vybral do Nemecka. Po sobáši v roku 1835 Mína nasledovala svojho manžela do Pešti, kde ich 18. novembra 1835 u Antonína Doležálka, vtedajšieho riaditeľa peštianskeho slepeckého ústavu, slávnostne privítali Kollárovi priatelia. Manželka, hoci sa nikdy celkom po slovensky alebo česky hovoriť nenaučila, žila s Kollárom v slovanskom duchu. Keď sa im 17. februára 1837 narodila jediná dcéra, pomenovala ju

pekným slovanským menom Ľudmila. Zaujímavosťou je, že meno sa potom tradovalo aj u ďalších potomkov. Dcéra Ľudmila sa síce narodila v Pešti, ale za svoju vlasť považovala Slovensko. Hoci bola Kollárova domácnosť dvojjazyčná, jej duch bol čisto slovanský. V zbierke sa nachádzajú tri vzácne fotografie Kollárovej manželky s dcérou Ľudmilou. Ľudmila sa vydala za Ernsta Viktora Schellenberga, nemeckého básnika a riaditeľa dievčenského gymnázia vo Weimare. Z tohto manželstva pochádzajú tri deti: syn Ján a dcéry Ľudmila a Friederike, ktorú volali Frida. Žiaľ, Ján Kollár zomrel v roku 1852 a nedožil sa ani svadby svojej dcéry, ani narodenia vnúchat. Ján zomrel v pomerne mladom veku a Ľudmila sa nevydala, pravdepodobne zo zdravotných dôvodov. Krásavica Frida sa vydala za Bruna Schneidera, spolu mali päť detí, z nich svoju jedinú dcéru pomenovali Ľudmila. A práve táto Ľudmila, neskôr vydatá Schnabelrauchová, pravnučka Jána Kollára, navštívila v roku 1963 Mošovce, aby si uctila pamiatku svojho významného predka. Vďaka nej sa v archívnej zbierke nachádza početná kolekcia portrétnych i rodinných fotografií, ako napríklad podobižeň jej babičky Ľudmily v mladučkom veku (Obr. 6). Vzácny pastel od neznámeho autora (jeho originál) sa nachádza v zbierkach LM SNK.

Zbierku v SNK obohacujú aj fotografie Kollárovej manželky s dcérou Ľudmilou a vzácne portrétne fotografie z ateliérov nemeckých fotografov Friedricha Hertela a Otta Hoffmanna (obaja z Weimaru). Uchovaná je aj podobizeň Jána Schellenberga, vnuka Jána Kollára, od Emila Tiesseho z Bad Elsteru v Nemecku. Nesporne výnimočné sú výtvarné diela Ľudmilinej matky Fridy. V tejto zbierke sa nachádzajú dve reprodukcie, olejomalba s portrétom tety Ľudmily Schellenbergovej (1912) a pastel s podobizňou Bruna Schneidera (1913), otca Ľudmily Schnabelrauchovej. Pravnučka Jána Kollára síce ani jednu zo svojich dcér, ktoré mala spoločne s manželom Walterom, nepomenovala menom Ľudmila, tradícia sa však zachovala pri menách ich vnúčeniec. V zbierke sa nachádzajú aj ich spoločné fotografie. K zaujímavým patrí svadobná fotografia jej syna Geralda Schnabelraucha s manželkou Monikou z roku 1965 od nemeckého fotografa Irmgarda Lasta z Mühlhausenu, ale aj ďalšie fotografie detí a vnúchat. Na tomto mieste môžeme spomenúť fotografiu zo zbierky historika, knihovníka, archivára, dlhoročného matičného pracovníka Antona Augustína Baníka, ktorá dokladuje, že prapravnuk Jána Kollára Gerald navštívil Literárny archív Matice slovenskej v Martine so svojou snúbenicou Monikou v septembri 1964.

Okrem vzácnej zbierky rodinných fotografií pravnučka Jána Kollára archívu darovala aj cenné snímky z návštevy Slovenska v roku 1963, keď bol pri príležitosti 170. výročia narodenia básnika odhalený pamätný pomník so sochou od spomínaného majstra Štefunka. Z fotografií sa dozvedáme nielen o účasti Schnabelrauchovcov na slávnosti, ale aj o ich návštevách potomkov Mateja Kollára, brata Jána Kollára. Zaujímavé snímky predstavujú ich spoločné posedenia pri prezeraní rodinných albumov a príjemné chvíle strávené na výletoch v blízkej Gaderskej doline.

Samotnú slávnosť odhalenia pamätného pomníka zachytil na početných fotografiách vtedajší pracovník Matice slovenskej Vladimír Alojz Hajda. Snímky zameranávajú, že na slávnosti sa zúčastnili vtedajšie významné osobnosti literárneho a kultúrneho života, občania Mošoviec, aj autor sochy majster Štefunko, s ktorým sa Kollárova pravnučka mala možnosť osobne stretnúť.

Vráťme sa však k Jánovi Kollárovi. Evanjelickú ľudovú školu vychodil v rodisku a dokumentujú to fotografie, ktoré sa nachádzajú v zbierke obce Mošovce. Je známe, že Kollár v rokoch 1806 – 1809 navštevoval nižšie gymnázium v Kremnici a v rokoch 1810 – 1812 absolvoval Evanjelické gymnázium v Banskej Bystrici. V zbierke Jána Kollára sa nachádza niekoľko fotografií budov uvedených škôl. Pamätnú tabuľu na budove gymnázia v Kremnici zachytil objektív bratislavského fotografa Libora Kněžeka a matičného fotografa Jaromíra Pleška. Už sme uviedli, že Ján Kollár počas štúdií v Jene pôsobil v evanjelickom kostole v neďalekej Lobede. Zásluhou známeho turčianskeho fotografa Eugena Lazišťana sú v archívnej zbierke početné fotografie kostola a evanjelickej fary v Lobede, ako aj náhrobný pomník Georga Schmidta, otca Kollárovej Míny. Fotograf zavítal do Nemecka v marci roku 1966 a počas svojej návštevy zdokumentoval nielen spomínané pamiatky v Lobede, ale aj Mínin náhrobný pomník a hrob vo Weimare.

Ján Kollár po návrate do Uhorska v roku 1819 pôsobil až do roku 1849 v evanjelickom kostole v Budapešti. Uchované sú fotografie kostola a tiež zábery na kazateľnicu a kostolný organ. Zbierku dotvárajú farebné fotografie zo slávnosti odhalenia pamätných tabúľ na kostole. Pamätné tabule boli venované nielen Jánovi Kollárovi, ale aj ďalším významným predstaviteľom slovenskej evanjelickej cirkvi, ktorí pôsobili v Budapešti, a to Danielovi Bachátovi a Ludovítovi Izákovi. Slávnostné odhalenie pamätných tabúľ, ktoré

Pravnučka Jána Kollára Ľudmila Schnabelrauchová so sochárom Fraňom Štefunkom, 28. 7. 1963 (SNK – LA)

sa uskutočnilo 16. decembra 2012, zdokumentovala Viera Sedláková. Jej objektív zaznamenal aj pamätnú tabuľu Jána Kollára, ktorá bola v Budapešti odhalená v rámci osláv 200. výročia vysvätenia evanjelického kostola na Deákovom námestí v roku 2011. Pri tejto príležitosti bola odhalená aj pamätná tabuľa dvoch maďarských evanjelických biskupov Józsefa Székácsa a Vilmosa Győryho. Obe pamätné tabule môžeme vidieť na fotografii z novembra 2012.

Je známe, že od roku 1849 pôsobil Ján Kollár ako univerzitný profesor slovanskej archeológie a tiež dôverník rakúskej vlády v slovensko-uhorských otázkach vo Viedni. Kollár tak posledné roky svojho života strávil vo Viedni, kde býval v dome na Ungargasse číslo 5. Zaujímavosťou je, že v tomto dome býval v rokoch 1823 – 1824 významný nemecký

Exhumácia telesných pozostatkov Jána Kollára na Cintoríne sv. Marka vo Viedni, 14. 5. 1904 (SNK – LA)

hudobný skladateľ Ludwig van Beethoven, ktorý tu skomponoval 9. symfóniu. Na čelnej fasáde domu sa nachádza jeho pamätná tabuľa a od roku 2004 rohovú stranu domu zdobí aj pamätná tabuľa Jána Kollára od akad. sochára Igora Mosného, ktorú odhalil generálny biskup evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku profesor Július Filo.

Pôsobenie Jána Kollára na Viedenskej univerzite dokazuje ďalšia pamätná tabuľa s reliéfom od známej akad. sochárky Ludmily Cvengrošovej. V zbierke sa nachádzajú dve zaujímavé fotografie pamätnej tabule, ktorá bola odhalená na arkádovom nádvorí univerzity 27. mája 1998.³

Ján Kollár po krátkej chorobe skonal 24. januára 1852 vo Viedni, kde bol pochovaný na Cintoríne sv. Marka. Neskôr však boli jeho telesné pozostatky prevezené na Olšanské hřbitovy do Prahy. Exhumácia na viedenskom cintoríne sa konala 14. mája 1904. Zo snímky od viedenského fotografa Edmunda Tietza sa dozvedáme, že exhumácie sa zúčastnili členovia deputácie z Prahy, vtedajší prvý námestník starostu

mesta Karel Groš, Václav Brož, Ladislav Čupr, František Hubáček, Ferdinand Mellan a iní.

Prevoz telesných pozostatkov z Viedne do Prahy, ktorý sa konal v dňoch 14. – 16. mája 1904, dokumentuje početná kolekcia fotografií, ktoré archív vyhotovil z originálov od Ludmily Schnabelrauchovej. Na fotografiách je zachytený prevoz rakvy v ovenčenom pohrebnom koči ťahanom koňmi v uliciach Prahy so smútočným sprievodom, na ktorom sa zúčastnilo množstvo obyvateľov, aby sprevádzali túto významnú osobnosť na nové miesto jeho posledného odpočinku. Náhrobný pomník Jána Kollára zaznamenávajú početné staršie a novšie snímky, medzi najnovšie patria farebné fotografie od Anny Jančiovej z roku 2007.

Život a dielo Jána Kollára podnietili na uskutočnenie rôznych slávnostných jubilejných podujatí, ktoré sa konali na jeho počesť. Tri fotografie dokumentujú slávnosť 100. výročia jeho narodenia v Bratislave 29. januára 1952. Ďalej sú uchované snímky zo sláv-

nostného položenia venca k pamätnému pomníku Jána Kollára v Mošovciach, ktoré sa uskutočnilo pri príležitosti vedeckých konferencií venovaných životu a dielu Jozefa Škultétyho v roku 1968 a Karola Kuzmányho v roku 1966 v neďalekých Turčianskych Tepliciach. Slávnostné položenie venca k pamätníku v Mošovciach sa konalo aj v rámci vedeckej konferencie venovanej životu a dielu Jána Kollára pri príležitosti 180. výročia jeho narodenia taktiež v Turčianskych Tepliciach v dňoch 15. – 16. júna 1973. Svedčia o tom početné fotografie z podujatia, na ktorom sa zúčastnili viaceré významné osobnosti kultúrneho a literárneho života, ako Karol Rosebaum, Cyril Kraus, Daniel Okáli, Alexander Matuška, Milan Pišut, Stanislav Šmatlák a iní. Významné jubilejné slávnosti sa konali aj pri príležitosti 200. výročia básnika, napríklad v básnikovom rodisku v Mošovciach, ktorú organizovali predstavitelia Matice slovenskej v Martine 24. júna 1993, alebo kultúr-

ne podujatie v LM SNK v Martine 12. januára 1994. Slávnosť 200. výročia pri príležitosti narodenia básnika na hrade Devín 8. augusta 1993 pripomínajú dve fotografie bratislavského fotografa Eduarda Ďuďu. Dozvedáme sa z nich, že kultúrny program slávnosti spestrili známa interpretka ľudových piesní Darina Laščiaková či popredný klavirista Dušan Stankovský. K najnovším akvizíciám patria farebné snímky z vernisáže výstavy uskutočnenej pri príležitosti 150. výročia úmrtia Jána Kollára v Národnej dvorane LM SNK v Martine 31. januára 2002 od fotografky Anny Jančiovej. Archív získal aj zaujímavý pohľad na výstavu venovanú Kollárovi v Kostole sv. Michala v Jirchářích v Prahe v apríli 2011 od Viery Sedlákovej.

Na záver môžeme uviesť početnú kolekciu reprodukcí dokumentov z rôznych období života Jána Kollára, napríklad reprodukciiu výpisu z matriky o narodení Jána Kollára v Mošovciach či reprodukciiu početných potvrdení o absolvovaní prednášok u takých významných profesorov, akými nepochybne boli Heinrich Luden, Jakob Friedrich Fries (v Kollárovej zbierke sa nachádzajú tri jeho litografické portréty), Karl Friedrich Bachmann, Johann Christian Friedrich Graumüller, Ludwig Gilbert Lorenz Oken, Karl Dietrich von Münchow a iní, počas Kollárových štúdií v Jene v rokoch 1818 – 1819. Nachádzajú sa tu aj reprodukciiu listu Juliana Ursyna Niemcewicza z 8. 5. 1831 o zvolení Jána Kollára za člena Spoločnosti priateľov vedy vo Varšave, zápisnice Ruskej akadémie v Petrohrade zo dňa 12. 9. 1836, podľa ktorej mu bola udelená zlatá medaila za literárnu činnosť, diplomu o ustanovení Jána Kollára za člena Kráľovskej českej spoločnosti náuk v Prahe z 1. 5. 1850 a iné. Zásluhou bývalého odborného pracovníka Matice slovenskej Ruda Brtáňa sa podarilo vyhotoviť viaceré reprodukciiu z korešpondencie Jána Kollára s manželkou Mínou i s dcérou Ludmilou, ktorej originály sú súčasťou zbierok Národného múzea v Prahe. Zaujímavú kolekciu tvorí korešpondencia uchovaná na sklenených negatívoch a získaná taktiež z Prahy. Zbierku vhodne dopĺňajú aj reprodukciiu rukopisov a titulných strán diel Jána Kollára, ale aj nesmrteľnej lyricko-epickej skladby *Slávy dcera*, zbierok piesní *Národné spievanky*, rozpravy *Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* a iných významných diel.

Náhrobný pomník Jána Kollára na Olšanských hřbitovoch v Prahe, apríl 2007 (SNK – LA)

Sme radi, že sme mohli predstaviť rozsiahlu a rôznorodú obrazovú zbierku Jána Kollára, osobnosti, ktorá

má nezastupiteľné miesto v našich dejinách. A hoci sa vo veci jazykovej otázky dostal do sporu s nastupujúcou mladou generáciou štúrovcov, žije vo vedomí

národa ako jeden z najreprezentatívnejších básnikov, hlásateľov slovanskej myšlienky a tvorcov koncepcie slovanskej literárnej vzájomnosti.

POZNÁMKY

- ¹ Bližšie pozri Kraus 1974.
- ² Obe reprodukcie sú z knihy *Rodina pěvce Slávy dcery: z listů i paměti* od Jana Kabelíka.
- ³ Pamätná tabuľa Jána Kollára bola v areáli Viedenskej univerzity odhalená spoločne s pamätnou tabuľou s reliéfnym portrétom Karola Kuzmányho od akad. sochárky Ludmily Cvengrošovej. V Kuzmányho zbierke sa nachádzajú tri farebné fotografie pamätnej tabule.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Biografický lexikón Slovenska V: Km – L. 2013. Martin: Národný biografický ústav SNK.

Ján Kollár (1793 – 1852). 1987. Fotosúbor. Martin: Matica slovenská.

KABELÍK, Jan. 1928. *Rodina pěvce Slávy dcery: z listů i paměti*. Praha: Nákladem „Českého čtenáře“.

KRAUS, Cyril. 1974. *Legenda o veľkom Slovanovi: Život a dielo Jána Kollára v dokumentoch*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.

Rodný dom Jána Kollára. [bez dátumu]. *Mošovce: Máme radi Slovensko*. Online. Dostupné na: <https://mosovce.webnode.sk/muzeum-jana-kollara/>. [zobrazené 2024-01-12].

PODOLAN, Peter. 2013. Nehrdzavejúca láska Jána Kollára: mýtus a realita. *HistoryLab*. Online. 2013-02-01. Dostupné na: <https://historylab.dennikn.sk/dlhc-19-storocie/nehrdzavejuca-laska-jana-kollara-mytus-a-realita/>. [zobrazené 2024-01-12]. [zobrazené 2024-01-12].

IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana; Peter PODOLAN a Miriam VIRŠINSKÁ. 2013. *Básnik a mesto: Viedenské roky Jána Kollára*. Online. Bratislava: PRO HISTORIA. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/m/IPV-BaMVRJK2013.pdf. [zobrazené 2024-01-17].

FRANTIŠEK KALINA – HL'ADAČ HARMÓNIE MEDZI ZDRAVOTNÍCKOU VEDOU A UMENÍM

ING. IVANA POLÁKOVÁ, PHD.

PROF. PHDR. ING. MIROSLAV TUMA, PHD., DRSC.

Professor František Kalina (1918 – 1992) was the editor-in-chief of medical literature at the *Osveta* publishing house in Martin. He participated in the creation of university and secondary school textbooks, attestation theses, as well as educational texts, which were often difficult to process in terms of the creation of author collectives, coordination between authors and terminological adjustments. He was also an important translator of works from German, French and English. The article is a transcript of an interview with emeritus professor Miroslav Tuma, regarding this important native of Martin and figure of Slovak medical literature, who made many works available to readers during his lifetime. The article also features statements of people who knew him, and who reflect on his professional and personal contribution.

Keywords: personalities, František Kalina, medical literature, translation activity, Osveta, Martin (Slovakia)

✉ ivana.polakova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk
prof.mirostuma@gmail.com

FRANTIŠEK KALINA V SPOMIENKACH PROFESORA MIROSLAVA TUMU¹

Profesor Miroslav Tuma (súkromný archív autorky)

O mnohých spisovateľoch, básnikoch po ich smrti vždy vyjdú tlačou na rozlúčku jeden – dva nekrológy, a potom sa kniha kníh zavrie na večnosť nad nimi. A nik si na nikoho už nespomenie, česť výnimkám! Ale je tu ešte jedna významná kategória – literáti, prekladatelia, redaktori, posudzovatelia, grafici... A takýmto typom literáta, na ktorého si treba určite spomenúť, bol profesor **František Kalina** (26. 9. 1919 – 29. 4. 1992). Bol to nesmierne výkonný, precízny a múdry človek, ktorý keby nebol znášal svoje utrpenie, nebol by spoznal ani svoje vlastné hranice a možnosti.

Svoju pracovnú púť začínal ako stredoškolský učiteľ na martinskom gymnáziu, kde vyučoval

nemčinu a francúzštinu. Mal som to šťastie, že učil aj mňa. Bol dokonalý aj v slovenčine, práve tak ako v angličtine. Nejednen súčasný manažér, lekár i farmaceut ďakuje za svoju vysokú jazykovú odbornosť práve jeho súkromným hodinám výučby angličtiny, francúzštiny a nemčiny.

Keď František Kalina prišiel pracovať do Obzoru a následne do Osvety, prechádzali tieto inštitúcie celým radom politických a hospodárskych peripetií a otrasov. Kalina ako šéfredaktor zvolil jedinú správnu cestu vpred. A to cestu vysokej odbornosti. Vytvoril predstavu úspešnej koncepcie zdravotníckej literatúry na Slovensku. Obklopil sa erudovanými redaktormi, vynikajúcimi jazykovými korektormi, schopnými výtvarnými a technickými redaktormi a naviac účinnými konexiami v riadiacej sfére, pretože bez peňažnej podpory by neboli mohli ani vtedy vychádzať diela takého rozsahu, aké vydávala Osveta v Martine pre malý slovenský knižný trh. Chýbali však autori, najmä takí, ktorí by chceli a aj vedeli napísať kvalitné rukopisy.

František Kalina (vpravo) blahoželal Karolovi Plickovi pri príležitosti jeho 80. narodenín k vydaniu prvého výtlačku knihy *Československo*, 16. 10. 1974 (Slovenská národná knižnica – Literárny archív)

O mne Kalina vedel, že pracujem v Celulózke na vedľajší úväzok. Raz sme sa náhodne stretli a ponúkol mi, či nechcem pracovať ako redaktor vo Vydavateľstve Osveta. Ja som si povedal – mám to bližšie a v Celulózke som musel pracovať aj v noci, keď sa niečo náhodne pritrafilo. Rozhodol som sa, že ponuku prijmem. A hlavne, že budem mať pokojnejšiu prácu.

Tak som sa ocitol v Osvete, kde bol Ferko šéfredaktorom. Posadil ma do jednej miestnosti s jedným vynikajúcim kolegom, ktorý bol veľmi vzdelaný a pohotový – s PhDr. Jánom Považanom. Kalinu sme veľmi obdivovali, pretože on spravil zo slovenskej zdravotníckej literatúry jednu obrovskú a dobrú knižnicu. Kalina mal veľmi chorú manželku Magdalénu a veľa neprajníkov – niektorých našich kolegov –, hovorilo sa, že vydavateľský program Vydavateľstva Osveta kopíruje choroby, ktorými prechádza jeho manželka. Ferko Kalina mal v lekárskej brandži veľa známych. Bol to človek, ktorý spravil pre rozvoj Vydavateľstva Osveta a pre zdravotnícku literatúru obrovský kus práce. Sú to predovšetkým desiatky učebníc, stredoškolských a vysokoškolských, ale aj atestačných, náučných a popularizačných. Vtedy sa mi stala nepríjemná udalosť. Moja mama dostala rakovinu. Tak som krížom-krážom hľadal odbornú knižnú literatúru o tejto zákernej chorobe. Zistil som, že vlastne k tejto téme nie je zhola na trhu takmer nič. Išiel som za Ferkom Kalinom a povedal som mu: „*Ferko, zistil som, že k danej téme nie je nič publikované. Mal by som veľký záujem spraviť niečo, ako sa na to dívaš?*“ Pohotovo mi odpovedal: „*Keď máš chuť a vedomosti, sprav, zostav!*“ Tak som sa s vervou pustil do toho. Oslovil som kolektív odborníkov z celého Slovenska a zrodila sa publikácia s názvom *Jadrové žiarenie v medicíne a farmácii* (Hupka et al. 1971). Ja som sa rozhodol, že napíšem celú fyzikálnu časť. Aj som ju napísal. Aby to malo cveng vysokoškolskej učebnice, samozrejme, aj Ferko s tým súhlasil, dali sme publikáciu posúdiť najvýznamnejším profesorom z odboru. Boli to v tom čase skutočne absolútne špičky Slovenska – doc. MUDr. Štefan Hupka, CSc., doc. MUDr. Jozef Holan, CSc., doc. MUDr. Miroslav Klvaňa, CSc., doc. PhMr. Pavol Schiller, CSc.

Ako som už uviedol, ja som sa rozhodol napísať fyzikálnu stránku, nazval som ju *Základy nukleárnej fyziky* (Tuma 1971). Rozpísal som sa (ako je mojim zvykom) a zastavil som sa na 251. strane. Na to všetci docenti povedali – vylúčené. Nemá zmysel opisovať všetky prístroje, aké majú parametre. Spravil som redukciu, takže napokon je tam opísaná iba fyzika jadrového žiarenia.

V ďalšej kapitole *Jadrové žiarenie v diagnostike* opísal doc. Hupka z Bratislavy všetko podrobne. Bol to odborník naslovovzatý. Mne dalo najviac roboty to, že som chcel do knižky vložiť *Tabuľku periodickej sústavy prvkov*. Tak som veľmi korešpondoval s dvoma

profesormi z Nemecka, aby s tým súhlasili. Tabuľku som preložil z nemčiny. Ja som tú tabuľku pripravil, každý prvok mal 5 až 6 riadkov. Vyšla z toho veľká tabuľka. Teraz bol problém to vysádzať. Keď som to poprekladal, tak sme zistili, že niektoré písmená nie sú nonparalelom, ale diamantom, a to je najmenšie písmo. Taký typ písma tlačiareň nemala. Zatelefonoval som do Neografie, odborníci mi odporučili Prahu, Pražania povedali, že nemajú typ písma – diamant. Ani v Brne nemali... Ale akosi sme to dali dokopy. Zrazu sa vyskytol ďalší problém. Taká veľká tabuľka sa nezmestila do knihy! Robil to veľmi šikovný technický redaktor Ján Anđel z Osvety. Ten sa s tým babral dva dni. Ráno prišiel a hovorí: „*Miro, ja som to poskladal, pozri sa na to!*“ Bolo to výborné. Takže kniha vyšla a dokonca bola schválená Ministerstvom školstva SSR výmerom číslo Š 3388/ 1971 – OVŠV zo dňa 23. júla 1971 ako vysokoškolská učebnica v prvom vydaní pre poslucháčov lekárskech fakúlt vysokých škôl na Slovensku a Farmaceutickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Publikáciu recenzovali prof. MUDr. Zdeněk Dienstbier, DrSc., prof. MUDr. Teofil Rudolf Niederland, DrSc., prof. MUDr. Eugen Kunštadt, DrSc., a doc. Ing. Juraj Tölgyessy, DrSc. Svoje postrehy zhrnuli na obálku publikácie, z ktorej vyberáme:

Pod pojmom nukleárnej medicíny sa spočiatku zahrňovali iba chorobné stavy spôsobené zhubnými účinkami nukleárnych zbraní, ktoré sa po prvý a zatiaľ jediný raz použili na konci druhej svetovej vojny. Takéto chorobné stavy a poškodenia sa vyskytli a vyskytujú aj v mierových časoch najmä pri haváriách nukleárnych zariadení. Postupne sa pojem nukleárnej medicíny rozširoval. Objavili sa nové možnosti, ako využiť objavy nukleárnej fyziky v medicíne. Jadrové žiarenie sa začalo uplatňovať v širokom meradle ako výrazný a preukazný diagnostický prostriedok. Ukázalo sa totiž, že mnohé metabolické procesy, sledovateľné pomocou umelých rádioizotopov, sú vhodné na posúdenie chorobných stavov. Rádioizotopy sa ďalej uplatnili aj pri terapii a neraz umožnili úplne nové spôsoby liečby žiarením... Publikácia skúsených slovenských odborníkov Š. Hupku, J. Holana, M. Klvaňu, P. Schillera a M. Tumu *Jadrové žiarenie v medicíne a farmácii je pokusom zhrnúť problematiku nukleárnej medicíny a farmácie predovšetkým pre potreby poslucháčov medicíny a farmácie. Autori spracovali množstvo domácej i zahraničnej literatúry a v tejto učebnici sprístupňujú výsledky výskumov mnohých bádateľov a aj svoje vlastné a nadobudnuté poznatky. Tým, že autori v knihe zhrnuli všetky dostupné informácie o problematike nukleárnej medicíny a farmácie a o ich uplatňovaní v praxi a že uvádzajú prehľad najnovšej literatúry, vytvorili solídny základ pre dôkladné štúdium týchto dvoch vedeckých disciplín s veľkými perspektívami...* (Hupka et al. 1971).

A môžem povedať, že od tých čias také niečo nevyšlo. To bol môj vzťah ku Ferkovi Kalinovi. Kalina si to veľmi oceňoval, ale nemohli sme – ako sa vraví –, zaspať na vavrínoch. Zamýšľali sme sa, čo robiť ďalej.

Kalina mal jednu dobrú vlastnosť, že všetko obišiel sám. Veľakrát zmeral cestu medzi Martinom a Bratislavou. So svojou všeobecne známou a uctievanou obrovskou aktovkou naplnenou vrchovato rukopismi, korektúrami, grafickým materiálom, fotografiami, predlohami, textami a diapozitívmi chodil z jednej nemocnice do druhej, spravidla začínal na Kramároch v Bratislave – chodil za autormi z ústavu do ústavu, z katedry na katedru. A to aj bez ohľadu na to, či bolo v lete plus 30 stupňov a v zime mínus 20 stupňov. Bol presný ako dobré hodiny a bol aj veľmi náročný na autorov.

Ako **nelekár** bol rovnocenným partnerom mnohým lekárom v dialógu, v ktorom dokázal presvedčiť autorov o náležitosti rôznych jazykových tvarov,

o správnej formulácii textu. Ale veľmi často musel zvädzať veľký večný boj so spôsobom členenia odborného textu, s radením kapitol, úrovňou grafického materiálu a s termínmi.

František Kalina bol človek, ktorý bol takým hromozvodom medzi tlačiarňou, vydavateľstvom a jeho „výsosťou“ autorom knihy.

Kalina mal vysoko vyvinutý **cit pre jazykovú kultúru**. Nekonečný čas pretelefonoval s významnými jazykovedcami, ako napríklad s prof. PhDr. Jánom Horeckým, DrSc.

Kalina mal jednu vynikajúcu vlastnosť, že naučil mnoho lekárov a farmaceutov formulovať text. Keď som videl na začiatku autorov rukopis, tak, verte mi, nakoniec z pôvodného textu, čo napísal autor, mnoho neostalo. Ohromne ťažko sa po ňom prepisovalo – jedna, druhá, tretia vsuvka. To bola jedna strašná robota, ktorú sme robili...

Ako som už povedal, dokázal presne formulovať veci. Neraz bolo treba nájsť vhodný typ názvu, tak sa pozrel do nemeckej literatúry a nemčina na ten názov – význam na jedno slovo, mala aj 20 – 30 synonym a on to všetko robil. Dokázal štylizovať a veľmi pútavo písať.

Bol to profesionál, *par excellence* – človek, ktorý bol nesmierne vzácny, mal úctu ku všetkému. Mal jednu úžasnú vlastnosť – ako kontrolovať nás redaktorov.

Ako som sa ja vlastne do Kalinovej priazne dostal? Stalo sa to takto.

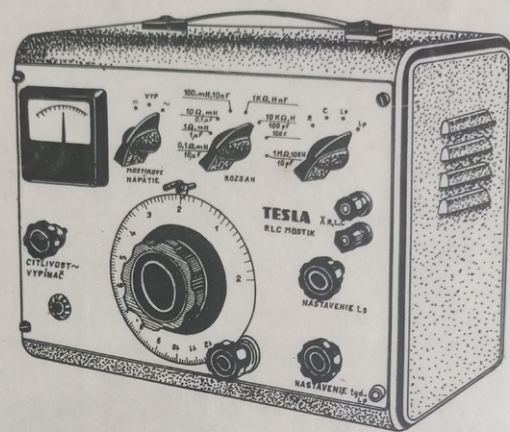
Keď som prišiel prvý deň do redakcie, tak mi dali redigovať rukopis. Ja som bol bývalým šéfredaktorom časopisu. Čakali, ako budem redigovať knihu. Bol v nej napríklad problém s predponou „*poli*“ a „*poly*“. Všetci písali väčšinou mäkké „*i*“, niektorí tvrdé „*y*“. Mal som tú prednosť, že dva mesiace predtým, ako som nastúpil do Osvety, mi vychádzali dve publikácie v Bratislave. Jedna v Nakladateľstve Alfa s názvom *Návody na cvičenia v elektrotechnických laboratóriách*. Túto schválilo Ministerstvo školstva SSR dňa 12. januára 1970, číslo 517/1970-A/1 ako učebný text pre 3. ročník stredných priemyselných škôl elektrotechnických. Druhou bola *Metodika elektrotechnických cvičení*, ktorá vychádzala v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve. Už pri nich som mal problém s týmito predponami. Ale redaktorka mi zatelefonovala a vysvetlila, čo znamená „*poli*“ *polis*, mesto, alebo „*poly*“ – mnoho. Zdôraznila mi, že musíme si uvedomiť kedy aké „*i*“ alebo „*y*“ napíšeme.

Ja som to zaviedol aj u nás v redakcii. Môj kolega, zodpovedný redaktor PhDr. Janko Považan išiel za Kalinom a hovorí mu: „Tuma robí nám s ypsilonmi cirkus!“ Kalina to postrehol, prišiel za mnou a riekol: „Ukáž mi ten rukopis!“ Vysvetlil som mu, čo je vo veci. Riekol: „No dobre, pozriem sa na to.“ Išiel do svojej kancelárie, zavolať do Bratislavy prof. PhDr. Jánovi Horeckému, DrSc., a ten mu povedal: „Tuma má pravdu, to už mi tu robíme dlhšie!“ Kalina si ma zavolať a povedal: „Nehnevaj sa, dobre to robíš a pokračuj!“

Ešte pripomeniem, že redakcie Obzoru boli vynikajúco personálne vybavené, všetci perfektní redaktori, korektori, dobré prepisovačky, všetko klapalo. Bol tam aj vynikajúci jazykovedec Dr. Jaroslav Ferjančík, ktorý ledva fyzicky chodil do redakcie. Každý deň počúval jazykovú poradňu, zaznamenal si všetko, čo počul, takže jazykovo bol vynikajúco pripravený. Pre nich bolo prekvapením, že ja inžinier som prišiel s touto „revolučnou“ myšlienkou!

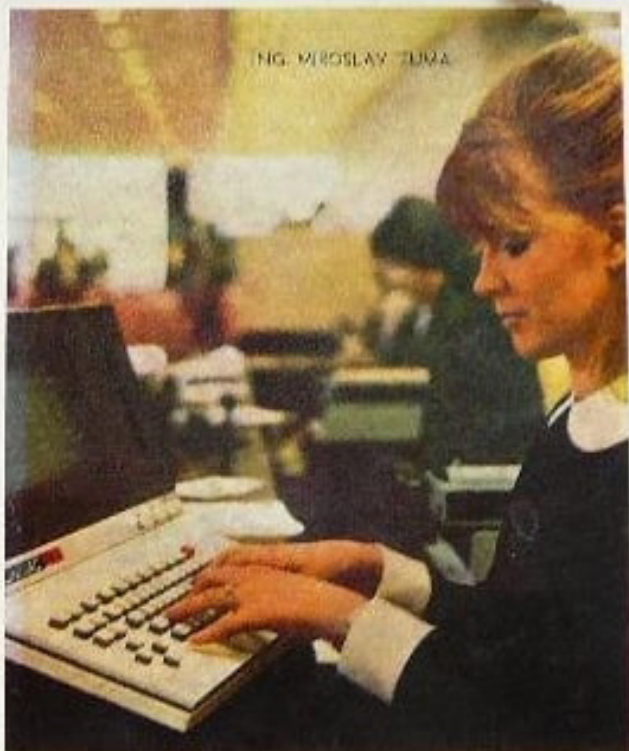
František Kalina bol **významným prekladateľom** mnohých divadelných hier a textov. Bol predovšetkým úžasný prekladateľ z nemčiny. Jeho nemčina bola

M. TUMA

NÁVODY NA CVIČENIA
V ELEKTROTECHNICKÝCH
LABORATÓRIÁCH

METODIKA
ELEKTROTECHNICKÝCH
CVIČENÍ

excelentná. Ja som sa nemohol s ním vôbec porovnať, aj keď som nemčinu ovládal. Prekladal z angličtiny, francúzštiny, to všetko sa veľmi ťažko prekladalo. Prekladal nielen zdravotnú literatúru, ale aj beletriu. Z **nemčiny** preložil Manna (1949), Middendorffa (1956), Helbiga (1957), Glassera (1958), Nickela (1959), Thúrka (1964), Neuberta (1964), Bretschneidera (1964), Thorwalda (1975, 1978) a Falladu (1977). Ale aj *Veľké ucho Paríža* (Feix 1979), kriminálne príbehy *Stopy mŕtvych* (Pfeiffer 1982), výklady *Sumerov* (Uhlig 1983) i *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich* (Blumenthal-Barby 1988).

Prekladal aj z umeleckej literatúry – z **francúzštiny** Moliéra (1946, 1952, 1974), Aragona (1948), Dullina (1960), Thomasa (1963) a Poquelina (1975). Z **angličtiny** preložil Hutchina (1969, 1974, 1979), ale aj lekárske rady *Ako nezabiť svojho muža...* (Hutchin 1985) i z umeleckej literatúry Londona (1948). Z **ruštiny** Lvova (1954), ale aj z umeleckej literatúry Talvesta (1954). Z **češtiny** Hynieho (1960) a Dobešovou (1978).

Preklady robil v tichu noci, takpovediac v prúde každodennej práce a v boji s démonmi chorôb, ktoré mu komplikovali jeho súkromný život – ktorý vlastne ani nemal...

Práca a osobné utrpenie mu síce nepomohli urobiť si v duši poriadok, ale bol to osud, s ktorým vytrvalo bojoval a s trpezlivosťou si liečil choroby vlastné i bolesti iných.

Mal dve deti – dcéru Danielu, vydatú Šutorovú (24. 4. 1951), ktorá pracovala ako psychologička v MFN, myslím, že žije ešte na Severe. Syn František bol dobrý výtvarník, kvalitne kreslil, absolvoval Strednú umelecko–priemyselnú školu (ŠUP) v Kremnici, odbor umelecké zlatníctvo a strieborníctvo. Spočiatku prevládala v jeho tvorbe orientácia na šperk, kinetický objekt. Neskoršie sa venoval prevažne figurálnej a voľnej maľbe, kresbe a grafike. Bol človek so svojimi snami, túžbami... Svoje výtvarné diela prezentoval na viacerých individuálnych a kolektívnych výstavách na Slovensku. Žiaľ, v súčasnosti jeho tvorbu môžeme nájsť už len v súkromných zbierkach jeho kamarátov a známych. Smola je, že neboli vystavené jeho prekrásne šperky... Mal s ním isté problémy. Keď prišiel za ním do práce [Vydavateľstvo Osveta], tak mu zadal navrhnúť obálky na pripravované publikácie. Robil ich prekrásne. Viem, že spolupracoval aj s Maticou slovenskou. Dokázal skutočne hodne. Ale mal jednu strašnú chybu, že pil. Keď sa opil, nevedel, čo je, kde je. Nevedel si s ním rady. Aj ho dal na liečenie, odtiaľ odišiel na reverz. Nakoniec som ho navštívil, keď už profesor Kalina zomrel. Videl som, v akých nesmiernych pomeroch žije v slobodárni pod Slovenským národným múzeom v Martine. Povedal som mu: „*Pozri sa, ako si oblečený, príď ku mne, ja ťa oblečiem.*“ Dali sme mu šaty – obleky, nohavice, kabáty. Ja som bol síce mohutnejší... Pozeral som za ním, kam pôjde. Nešiel domov, išiel za svojim najlepším priateľom, mojím susedom cez dvor – Milanom Gregorom, s ktorým študoval na strednej škole v Kremnici v rokoch 1969 – 1973. Všetko tam nechal a odišiel. Potom som bol druhýkrát za ním. A pýtal som sa: „*Z čoho žiješ?*“ Odpovedal mi: „*Ja ne-*

chcem žiť, ja chcem zomrieť.“ Odpovedal som mu: „*Ja ti zariadim, aby si išiel do nemocnice.*“ Rázne mi odpovedal: „*Neexistuje.*“ Riekol som: „*Dám ti peniaze.*“ S tým súhlasil. Dal som 2 000 korún. Ale pil ďalej. Zomrel v roku 1999.

Niektó mi napísal, že profesor Ferko Kalina, teda starší, je v nemocnici. Nakoniec bol veľmi chorý, teda som sa vybral za ním. Prišiel som na izbu. Povedali mi, že má priateľku. Spýtal som sa: „*Kalina?*“ Áno. Dovedli ma do spoločenskej miestnosti na konci oddelenia. Skoro som z nôh spadol, pretože to bola profesorka Oľga Horváthová, o rok mladšia kolegyňa a moja susedka. Vravím mu: „*A to čo, Ferko?*“ Odpovedal mi: „*My sa chceme zobrat.*“ Spýtal som sa: „*Vy dvaja? Vážne to myslíte?*“ Ferko Kalina: „*Áno, my to myslíme vážne.*“ Prišiel som domov zdesený, ale medzitým sa stala takáto vec. Kalina prešiel cez cestu, niektorí hovorili, že úmyselne, aby skočil pod auto. A bolo po ňom... (1992).

Moje spomienky sú naňho úžasné. Ja som ho obdivoval, bol to **jazykový génus**. Z nemčiny sa prekladá veľmi ťažko. Povieš jedno slovo a nemčina ti ponúkne dvadsať významov, vo francúzštine je to ináč. Francúzština má 4 000 nepravidelných slovies. To všetko ovládal. Vety preložil s takým citom, že to bolo aj jazykovo krásne. Krásne súvetia, podradené, rozšírené súvetia, všetko malo väzbu. Prívlastok – epiteton constans, epiteton ornans, bolo to proste nevídané.

Aj preto som si Kalinu veľmi, veľmi vážil. Bohužiaľ, dnešok si na neho ani nespomenie. Pritom za ním ostalo obrovské množstvo kníh, aj v nemčine, angličtine, francúzštine i češtine. Myslím si, je to skutočne kopu krásnych vecí, ktoré by bolo potrebné si vážiť. Slovo „*ďakujem*“ mu málokedy povedali mnohí autori, ale nemá zostala aj spoločnosť. Pritom si profesor František Kalina zaslúži úctu. Ja som napísal primátorovi Martina list, že by som bol veľmi rád, keby jednu ulicu alebo námestie pomenovali po ňom. Zatiaľ je to v tichosti.²²

Velactený pán primátor

Prof. MUDr. Ján Danko, CSc.

Mestský úrad
Vajanského nám. 1
036 01 Martin

Martin 19. 4. 2022

Vec: Návrh na pomenovanie ulice alebo námestia

Velavážený pán primátor!

V súvislosti s našim predchádzajúcim rozhovorom navrhujem nazvať niektorú novú ulicu v meste Martin po významnom občanovi nášho mesta profesorovi Františkovi Kalinovi (1918 - 1992).

Návrh mena by mohol byť: Ulica Františka Kalinu alebo Ulica profesora Kalinu.

Náš návrh odôvodňujeme tým, že prof. František Kalina bol šéfredaktorom zdravotníckej literatúry vo Vydavateľstve Osveta Martin. Cez jeho ruky prešlo množstvo vysokoškolských a stredoškolských učebníc, ako aj všeobecno-vzdelávacích a osvetových textov. Prevažne väčšina týchto učebníc bola z hľadiska tvorby autorských kolektívov ich koordinácie medzi autormi a terminologických úprav jazykovo veľmi náročná (vnútorné choroby I., II.). Ako redaktor precestoval za autormi tisícky kilometrov s obrovskou aktovkou plnou rukopisov. Prof. František Kalina bol významným prekladateľom mnohých diel z nemčiny, z francúzštiny a z angličtiny, ktoré jazykovo perfektne ovládal. Mal syna, ktorý ako výtvarník žil bohémym životom, s ktorým ako otec nikdy nesúhlasil. Málokto z nás občanov Martina vykonal toľko pre slovenskú medicínsku literatúru a pre čitateľov sprístupnil mnoho diel zo svetovej spisby.

Pre mňa ako spolupracujúceho redaktora bola česť byť jeho spolupracovníkom.

Pomenovaním ulice podľa jeho mena by občanom mesta pripomínalo usilovného, enormne jazykovo disponovaného autora a prekladateľa a redaktora.

Bol by som veľmi rád, vážený pán primátor, keby ste presadili meno Františka Kalinu, lebo ste ho tiež osobne poznali a ako zdravotník najlepšie viete, koľkým vysokoškolským učiteľom a študentom poslužil pri ich nadobudnutí vedeckej a odbornej graduácie.

S úctou Váš

Miroslav Tuma

ČO NAPÍŠAL SÁM O SEBE FRANTIŠEK KALINA STARŠÍ?

Narodil som sa 25. 9. 1919 v Ilave. Pochádzam z nebohatej rodiny štátneho zamestnanca, ktorý tak ako aj matka, mal maloroľnícky triedny pôvod. Boli sme 4 deti, z ktorých najmladší, vyučený za hodinára, je od r. 1947 nezvestný (už vyhlásený za mŕtveho). Dve sestry žijú ako domáce, jedna v Jure pri Bratislave, druhá v Trnave. Rodičia nás odmalička privykali práci a úcte k nej.

Po 5 triedach ľudovej a jednej triede meštianskej školy v Ilave vychodil som 7 tried gymnázia v Trenčíne, kde som (napriek svojmu zlému zraku) v r. 1933 zmaturoval s vyznamenaním.

V r. 1938 – 1941 som študoval na Filozofickej fakulte v Bratislave. A to francúzštinu a nemčinu, ale čiastočne aj tri ďalšie jazyky. Od októbra 1941 do júna 1942 študoval som na univerzite v Lipsku, kde som si pripravoval štátne práce z obidvoch jazykov. Pobyt vo vojnovom Nemecku mi výraznejšie otvoril oči ako pobyt vo vlasti, čo sa týka vojny i podstaty fašizmu, keď som príležitostne počul od známych, od Čechov a cudzincov, najmä francúzskych zajatcov, o výčinoch gestapa, o zaobchádzaní s politickými odporcami a pod.

Po návrate z Nemecka v júli 1942 som nastúpil ako suplujúci profesor na gymnázium v Martine. Pod vplyvom svojich rovesníkov, prof. L. Dzurányiho a prof. J. Hrozičička, som prešiel v r. 1943 na Obchodnú akadémiu v Martine. V r. 1952 som zmenil zamestnanie prechodom do Maticy slovenskej (MS), kde som pracoval v odbore osvety a popularizácie. V r. 1953 som prešiel do Vydavateľstva Osveta, kde pracujem doteraz postupne vo funkcii vedúceho redaktora sociálnopolitickej a osvetovej literatúry, neskôr zdravotníckej literatúry. Od r. 1959 zastávam funkciu šéfredaktora. Od septembra 1970 do februára 1971 som zároveň zastupoval riaditeľa vydavateľstva. Zredigoval som celý rad osvetových i zdravotníckych publikácií. Okrem toho som publikoval v dennej a odbornej tlači články a štúdie súvisiace s edičnou činnosťou, ako aj predhovory a doslovy k viacerým knižným publikáciám. Od začiatku svojej činnosti vo vydavateľstve som sa usiloval organizovať tvorbu pôvodnej literatúry najmä osvetovej, popularizačnej, zdravotníckej a vlastivednej ako tajomník redakčných rád pre osvetovú literatúru (1954 – 1958), pre zdravotnícku literatúru (od 1959 doteraz), ako člen celoštátnej komisie pre učebnice pre stredné zdravotnícke školy v Prahe a i. Vypracoval som koncepciu a štruktúru zdravotníckej a v značnej

miere aj vlastivednej a fotograficko-filmovej literatúry vo vydavateľstve. Aktívne som pomáhal budovať vydavateľstvo aj rozvíjaním česko-slovenskej spolupráce na edičnom úseku (Orbis, Avicenum a iné). Tri razy som zastupoval Slovensko na medzinárodných konferenciách vydavateľstiev zdravotníckej literatúry. Nemálo času som venoval výchove redakčných pracovníkov.

Popri úradnej práci na pracovisku som sa venoval prekladaniu beletrie a vedecko-populárnych diel najmä z nemčiny, francúzštiny a angličtiny. Druhým koníčkom mi bolo súkromné i verejné vyučovanie cudzích jazykov (aj v kurzoch pre pracovníkov Turčianskych strojární).

Som nositeľom týchto vyznamenaní:

- Vzorový pracovník Ministerstva kultúry ČSR (1955),
- Vzorový pracovník Ministerstva kultúry Slovenskej socialistickej republiky (1973),
- Zlatý Čestný odznak knižnej kultúry (1974),
- Pamätná medaila k 50. výročiu založenia KSČ (1977),
- Pamätná medaila Jonáša B. Guotha (1979),
- Štátne vyznamenanie *Za vynikajúcu prácu* (1979),
- Pamätná medaila Slovenského literárneho fondu (1970),
- Pamätná medaila Okresné výboru (OV) KSS Martin (1979),
- Pamätná medaila Rady Okresného národného výboru (ONV) Martin (1979) (František [bez dátumu]).

„*Profesorovi Františkovi Kalinovi by malo slovenské zdravotníctvo postaviť pomník, veľký a mohutný, pretože to, čo on urobil pre rozvoj zdravotníckej literatúry, urobil málokto.*“ (Poláková a Snopková 2014, s. 49).

K prvému výročiu úmrtia Františka Kalinu pripravili jeho blízki, spolupracovníci a priatelia publikáciu s názvom *Fero Kalina* (Fero 1993). Sú v nej spomienky Kalinových detí, Laca Rosivala, Štefana Hrkotáča, ale aj Libuše Chrásteckovej, ktorá si pripomenula aj piate výročie úmrtia Ferka Kalinu v ročenke *Praktická gynekológia* (Chrástecková 1997).

Na Františka Kalinu si zaspomínal vo svojom príspevku pri stom výročí univerzitného lekárskeho vzdelávania na Slovensku aj **Michal Valent** (2019, s. 160) takto:

„*Priateľstvo dobrých ľudí mu bolo podperou a práca zmyslom života. Neústupčivosť voči všeobecnej ne-*

prajnosti nevybojovával päšťou, ale po milimetroch meranou pravdou a vytrvalosťou. Často mám pocit, akoby sa jemu podobní už ani nerodili... Mal bohatý slovník, ktorý si čítaním trvalo skvalitňoval. Výborné vyjadrovacie schopnosti a hĺbka myšlienok ho predurčili na písanie mnohých aj príležitostných príhovorov a hodnotiacich správ. V tejto činnosti, ako aj v osobnom styku bol nenapodobiteľný. Uplatňoval svoje vyhranené charakterové a osobnostné vlastnosti, šarm, ostrovtip a široký všeobecný rozhľad. Pre tieto osobnostné vlastnosti bol uznávaný, vyhľadávaný, obľúbený u študentov, spolupracovníkov, partneri si ho vážili. Mal dar rozdávať okolo seba dobrú náladu, životný optimizmus a elán z plnenia každodenných povinností. Slovanmi nikdy neplytval, dbal o čistotu materinského jazyka... Patril medzi vyhľadávaných spoločníkov. Kto ho poznal, stretol, rozprával sa s ním, nemôže na neho zabudnúť, musí ho len v dobrom spomínať. Nikdy nerobil iné, len pomáhal druhým a dobrej veci... Rokmi dozrel na celistvú osobnosť, ktorá stála na pevných základoch. Predovšetkým to bola jeho charakternosť, česťnosť, zmysel pre fair play za každých okolností voči každému, aj voči svojim neprajníkom. Mal osobitný zmysel pre humor... Vyžarovala z neho vždy radosť zo života, hlboká úcta k človeku, pochopenie pre jeho slabosti a bezvýhradná ochrana jeho ľudskej dôstojnosti.

Pri všetkom pracovnom vypätí bol výnimočne obetavým, dobrým a láskavým manželom, otcom a starým otcom, ktorý sa s nesmiernou láskou od roku 1954 staral o svoju ťažko chorú manželku.

U Františka Kalinu nastal veľký psychický a fyzický zlom po sedemdesiatom roku svojho života. Chorú manželku, ktorú už nevládal opatrovať, musel umiestniť do ústavu pre dlhodobo chorých. Po piatich operáciách sa zvýraznili jeho somatické ťažkosti. Nastali extrasystoly, aplikovali mu pace-maker. Začal trpieť depresiami, ktoré mu spôsobovali nesmierne utrpenie. Tí, ktorí ho poznali a mali radi, snažili sa mu nadovšetko pomôcť...“

POSLEDNÝ LIST OD PRIATEĽA FERA KALINU Z 5. FEBRUÁRA 1992³

...Každý z nás je zašitý do vlastnej kože a zakliaty do vlastného osudu. Tá nešťastná nespavosť ma zabíja. Nielenže cítim, ako mi chradne mozog, ale od

Epitafná doska na hrobe Františka Kalinu ml. (súkromný archív autorky)

včera mi začalo akosi divne haprovať srdce. K tomu tá nočná a denná polyúria a milión ďalších väčších a menších defektov zdravotných a iných. Nedá sa mi ani ležať, ani sedieť, ani chodiť, ani myslieť, ani čítať, ani písať. Som slabý a mám permanentný pocit prázdnej hlavy, bezvládnosť toho, čo sa volá rakovina duše a vôle. Stratil som všetku nádej, aj keď sa to hádam ani tak nezdá. Preto sa modlím za to, čo mi tak predvídavo želaš, aby som sa vládol starať o svoju každodennú existenciu. Bojím sa, trpnem, lebo slabnem. [...] Drž mi, prosím, palec.

S mnohými dobrými želaniami,

Tvoj do smrti vďačný Fero

Zaoberajúc sa momentálne životom a dielom **Milana Gregora** (3. 8. 1954 – 16. 11. 2023), výraznej osobnosti umeleckého kováčstva, oduševneného propagátora umenia v jeho rozmanitých formách, ale aj zabávača, ochotníka, tanečníka, rétora, milovníka detí a žien, som natrafila v jeho tvorbe i živote na jeho dlhoročného verného priateľa – **výtvarníka Františka Kalinu ml.** (22. 4. 1953 – 27. 7. 1999) (*František Kalina* 1980). Milan Gregor mu vyhotovil skromnú epitafnú dosku z leštenej tmavej žuly, ktorá zdobí motív z jeho

diela a autograf s rokom narodenia a úmrtia na jeho hrobe, ktorý sa nachádza na Národnom cintoríne v Martine (Ďuriška 2007). Odpočíva v jednom hrobe so svojimi rodičmi – **otcom Františkom** (26. 9. 1919 – 29. 4. 1992) a **matkou Magdalénou, rod. Dubovickou** (8. 11. 1927 – 27. 5. 1992). Pri nedávnej návšteve miesta posledného odpočinku mojich najbližších, ktoré sa nachádza v blízkosti hrobu týchto významným osobností Turca i celého Slovenska, som si tieto súvislosti uvedomila ešte silnejšie...

POZNÁMKY

- ¹ Miroslav Tuma (* 17. 1. 1931) (emeritný profesor, PhDr., Ing., PhD., DrSc.) patrí medzi významných martinských lokálpatriotov, ktorý svoj život spájal s mestom Martin a veľa energie venoval rozvoju elektrotechniky, strojárstva, stavebníctva, ekonomiky, manažmentu, ale najmä andragogickým disciplinám. Profesor Tuma projektoval alebo spolupracoval pri vzniku a realizácii mnohých technických objektov, škôl a stavieb v Martine. Patrí medzi uznávaných autorov odborných učebníc pre vysoké a stredné odborné školy. Má za sebou stovky článkov a príspevkov v odborných časopisoch a v zborníkoch. Jeho príspevky odznali na rôznych kongresoch, sympóziách a konferenciách doma i v zahraničí. Aktívne vstúpil do procesu rozvoja vedy, výskumu a vývoja v mnohých oblastiach základného i aplikovaného výskumu.
- ² Prepis zvukového záznamu z rozhovoru s profesorom Miroslavom Tumom zo dňa 23. 5. 2024.
- ³ Bližšie pozri Valent 2019, s. 163 – 164.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- ARAGON, Louis. 1948. *Aurelián*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- Archív Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice v Martine. 1980. *František Kalina* (26. 9. 1919 – 29. 4. 1992). Životopis.
- Archív Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice v Martine. 1979. *František Kalina* (22. 4. 1953 – 27. 7. 1999). Rukopis.
- BLUMENTHAL-BARBY, Ka. 1988. *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich*. Martin: Osveta.
- BRETSCHNEIDER, Wolfgang. 1964. *Pohlavná výchova včas a správne*. Bratislava: Vydavateľstvo Osveta.
- DOBEŠOVÁ, Růžena. 1978. *Somatológia pre ošetrovatelky*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- DULLIN, Charles. 1960. *Režijná kniha: Molière hry Lakomec*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- ĎURIŠKA, Zdenko. 2007. *Národný cintorín v Martine: Pomníky a osobnosti*. Martin: Matica slovenská.
- FALLADA, Hans. 1977. *Pijan*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- FEIX, Gerhard. 1979. *Veľké ucho Paríža*. Bratislava: Obzor.
- Fero Kalina*. 1993. Martin: Tlačiareň Neografia.
- František Kalina* (26. 9. 1919 – 29. 4. 1992). 1980. Archív Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice v Martine. Životopis.
- František Kalina* (26. 9. 1919 – 29. 4. 1992). 1979. Archív Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice v Martine. Rukopis.

- GLASSER, Hugo. 1958. *Od Hippokrata po Pavlova*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- HELBING, Karl. 1957. *Potulky po Jáve*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- HUPKA, Štefan, 1971. Jadrové žiarenie v diagnostike. In: *Jadrové žiarenie v medicíne a farmácii*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, s. 169 – 354.
- HUPKA, Štefan et al. 1971. *Jadrové žiarenie v medicíne a farmácii*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- HUTCHIN, Kenneth, C. 1985. *Ako nezabiť svojho muža... svoju ženu... svoje deti... seba samého...* Martin: Osveta.
- HUTCHIN, Kenneth C. 1979. *Ako si nezabiť ženu*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- HUTCHIN, Kenneth C. 1974. *Ako si nezabiť ženu*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- HUTCHIN, Kenneth C. 1969. *Ako si nezabiť ženu*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- HYNIE, Josef. 1960. *Lekárska sexuológia*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- CHRÁSTEKOVÁ, Libuša. 1997. Spomienka na Františka Kalinu (1919 – 1992). *Praktická gynekológia*. roč. 4, č. 4, s. 218.
- LONDON, Jack. 1948. *Vzbura na Elsinore*. Bratislava: Pravda.
- LVOV, Michal. 1954. *Divadelný krúžok dedinského klubu*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- MANN, Heinrich. 1949. *Poddaný*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- MIDDENDORFF, Alexander von Theodor. 1956. *Vábne dialky*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- MOLIÈRE, Jean Baptiste. 1974. *Mizantrop: Lakomec*. Bratislava: Tatran.
- MOLIÈRE, Jean Baptiste. 1952. *Lakomec: Komédia v piatich dejstvách*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- MOLIÈRE, Jean Baptiste. 1946. *Zdravý nemocný*. Martin: Ústredie slovenských ochotníckych divadiel.
- NEUBERT, Rudolf. 1964. *Nová kniha o manželstve*. Bratislava: Vydavateľstvo Osveta.
- NICKEL, Heinrich L. 1959. *Fotografujeme v zlom počasí*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- PFEIFFER, Hans. 1982. *Stopy mŕtvych*. Bratislava: Obzor.
- POLÁKOVÁ, Ivana a Blanka SNOPKOVÁ. 2014. *Miroslav Tuma – Sebaspytovanie*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica.
- POQUELIN, Jean Baptsite. 1975. *Mizantrop: Lakomec*. Bratislava: Tatran.
- TALVEST, Maj. 1954. *Vzorný manžel*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- THOMAS, Robert. 1963. *Pasca: Detektívna hra v 4 dejstvách*. Bratislava: Dilina.
- THORWALD, Jürgen. 1978. *Pacienti*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- THORWALD, Jürgen. 1975. *Pacienti*. Martin: Vydavateľstvo Osveta.
- THŮRK, Harry. 1964. *Dolína siedmich mesiacov*. Bratislava: Vydavateľstvo Osveta, Slovenský výbor protifašistických bojovníkov.
- TUMA, Miroslav. 1971. *Metodika elektrotechnických cvičení*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- TUMA, Miroslav. 1971. *Návody na cvičenia v elektrotechnických laboratóriách*. Bratislava: Nakladateľstvo Alfa.
- TUMA, Miroslav. 1971. Základy nukleárnej fyziky. In: *Jadrové žiarenie v medicíne a farmácii*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, s. 9 – 89.
- UHLIG, Helmuth. 1983. *Sumeri*. Bratislava: Obzor.
- VALENT, Michal. 2019. František Kalina. In: GOGALA, Matej; Adam MESIARKIN a Miroslav DANIŠ (ed.). *Historia Medicinæ Slovaca IV: 100 rokov univerzitného lekárskeho vzdelávania na Slovensku: 100 rokov Lekárskej fakulty UK v Bratislave*. Online. Bratislava: STIMUL, s. 160 – 164. Dostupné na: https://www.fmed.uniba.sk/fileadmin/lf/sucasti/Teoreticke_ustavy/Ustav_socialneho_lekarstva_a_lekarskej_etiky/historia/Acta_historica_medicinae_IV.pdf. [zobrazené 2024-05-30].

PODCASTY AKO NOVÁ ÉRA VZDELÁVANIA A ZÁBAVY V SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICI

MGR. VERONIKA ČEPČANYOVÁ
MGR. LUCIA KYTKOVÁ

veronika.cepcanyova@snk.sk
lucia.kytkova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The paper focuses on the implementation of podcasts in the library, considering their growing popularity as a source of information and education. Authors analyse the importance of podcasts created under the auspices of the Slovak National Library (SNL) and reflect on the experience with this type of library and information service. They also focus on the possibilities of using podcasts as a tool for promoting cultural heritage, literature and education at the SNL. The paper, which is intended mainly for librarians and experts in the field of information science, can represent a useful source of information for creating strategies for providing this service to the general public. It is a modern way of fulfilling the most important functions of libraries, which include providing information and education.

Keywords: podcasts, libraries, educational activities, library and information services, Slovak National Library

ÚVOD

Vzhľadom na rastúcu popularitu podcastov ako moderného zdroja informácií a vzdelávania sa autorky tohto článku rozhodli priblížiť a) úlohu a využitie podcastov v Slovenskej národnej knižnici (ďalej SNK), b) implementáciu podcastov do knižničného prostredia, c) podstatu podcastového priestoru vytvoreného v SNK a d) vyhodnotenie doterajšej úspešnosti v knižnično-informačných službách. Podcasty ako nástroj na podporu šírenia kultúrneho dedičstva, literatúry a vzdelávania v SNK, ale aj poskytnutie informácií knihovníkom a odborníkom v oblasti informačných vied môžu byť nápomocné pri formulácii stratégií implementácie podcastových služieb v knižničnom prostredí so zameraním na zvýšenie prístupnosti kultúrnych a vzdelávacích obsahov pre verejnosť. Možnosti využitia sú rôzne, keďže je možné dopĺňať ich rôznymi prostriedkami, ako napríklad organizáciou vzdelávacích seminárov a podujatí, tvorbou metodických príručiek alebo iných materiálov. Knižnice využívaním podcastov môžu moderným spôsobom plniť jednu zo svojich najdôležitejších funkcií, a to sprostredkovať používateľom informácie, a tak ich vzdelávať neformálnym spôsobom.

PODCASTY V KNIŽNIČNOM PROSTREDÍ

Podcasty ako neoddeliteľná súčasť digitálnej doby poskytujú jedinečný priestor na zdieľanie informácií, rozvoj poznania a interakciu s publikom. V kontexte knižničného prostredia majú podcasty potenciál moderným spôsobom obohatiť knižničné služby, rozšíriť prístup k informáciám a podporiť kultúrnu a informačnú gramotnosť.

Jednou zo základných úloh SNK je uchovávať kultúrne dedičstvo a sprístupňovať informácie. SNK sa snaží prispôsobiť neustále sa meniacemu prostrediu aktívnym sledovaním a využívaním nových digitálnych technológií. V tomto kontexte chápeme aj využitie podcastov v SNK ako dôležitého aspektu rozvoja knižnično-informačných služieb. Pokúsime sa poskytnúť komplexný pohľad na túto tému s cieľom podnietiť ďalšie diskusie a výskum v oblasti využitia nových médií v knižničnom prostredí. Článok môže slúžiť aj ako odporúčanie knihovníkom a odborníkom v oblasti informačných vied ako efektívne využiť potenciál podcastingu v kontexte knižníc a zabezpečiť tak dynamický a inovačný prístup k in-

formáciám. Odporúčania uvádzané v článku vychádzajú zo skúseností autoriek, ktoré nadobudli pri zavádzaní tejto služby v prostredí Slovenskej národnej knižnice.

IMPLEMENTÁCIA PODCASTOV DO KNIŽNIČNÉHO PROSTREDIA

Podcasty predstavujú nielen moderný spôsob komunikácie a zdieľania informácií, ale v knižničnom prostredí môžu byť efektívnym spôsobom, ako rozšíriť dosah knižnično-informačných služieb. Ich audioformát umožňuje jednoduchý prístup k informáciám aj pre tých, ktorí preferujú počúvanie pred čítaním. Okrem toho podcasty ponúkajú knižnici možnosť priblížiť sa širokej verejnosti prostredníctvom rôznorodého obsahu, ktorý je tvorený na základe toho, čo chce používateľom práve poskytnúť. V nasledujúcich riadkoch uvádzame niekoľko možností, ako využiť podcasty v knižničnom prostredí:

- **vzdelávanie** – prostredníctvom rozhovorov s odborníkmi na rôzne témy môžu knihovníci poskytnúť používateľom cenné informácie zo širokej škály oblastí či vedných odborov (literatúra, história, prírodné či matematické vedy, pedagogika, umenie, a pod.);
- **podpora autorov** – rozhovormi so spisovateľmi a autormi kníh podporí knižnica nielen samotných autorov a ich tvorbu, ale taktiež môže motivovať poslucháčov k čítaniu kníh či objavovaniu nových literárnych diel;
- **podpora a propagácia knižničných aktivít** – prostredníctvom podcastov môžu knižnice informovať o svojej činnosti, pripravovaných podujatiach, nových službách atď;
- **audioknihy** – knihovníci môžu používateľom predstaviť úryvky zo zaujímavých či populárnych kníh, prípadne z knižných noviniek a využiť tak podcast v knižničnom prostredí ako formu zábavy alebo odreagovania sa;
- **tematické série** – ak má knižnica pocit, že je potrebné určitú tému rozobrať podrobnejšie, prípadne, že je nejaká problematika obsiahlejšia a jedným podcastom ju nedokáže pokryť, môže vytvoriť sériu podcastov, ktorá sa bude zameriavať na jednu tému, literárny žáner a pod.

Nech už knižnice využijú ktorúkoľvek z možností, prípadne ich kombináciu, podcasty sa rozhodne stanú efektívnym nástrojom, ako osloviť nových používateľov a posilniť svoju úlohu kultúrnych a vzdelávacích centier.

STRATÉGIE PLÁNOVANIA PODCASTOVÝCH EPIZÓD V KNIŽNIČNOM PROSTREDÍ

V procese plánovania podcastových epizód v knižnici sa vyžaduje komplexný prístup, ktorý zohľadňuje nielen obsah, ale aj cieľovú skupinu, frekvenciu vydávania nových podcastov a spätnú väzbu od poslucháčov. Tieto faktory tvoria kľúčové aspekty úspešnej podcastovej stratégie.

Definovanie cieľovej skupiny

Prvým krokom pri plánovaní epizód je jasné definovanie cieľovej skupiny. Knižnica by mala vedieť identifikovať, koho chce podcastmi osloviť – knihovníkov, používateľov knižníc, širšiu verejnosť a i. Správne definovaná cieľová skupina ovplyvní obsah epizód a spôsob komunikácie.

Vytváranie relevantného obsahu

Obsah podcastov by mal byť nielen zaujímavý, ale aj relevantný pre cieľovú skupinu. Diskutované témy by mali súvisieť s knižničným prostredím, literatúrou, kultúrou a vzdelávaním.

Frekvencia vydávania podcastov

Určenie optimálnej frekvencie vydávania podcastových epizód závisí od obsahu jednotlivých podcastov a dostupných zdrojov knižnice. Môže ísť o pravidelné (týždenné, mesačné a i.) alebo nepravidelné, teda príležitostné vydávanie podcastov, a to vtedy, ak sa podcast viaže na konkrétne podujatie, projekt v knižnici a pod.

Voľba správneho formátu

Pri výbere vhodného podcastového formátu je potrebné brať do úvahy počet zúčastnených osôb na podcastoch. Aj z formátu by totiž malo byť poslucháčom zrejmé, čo môžu v podcaste očakávať. Medzi najčastejšie formáty podcastu patrí samostatná re-

lácia, relácia vo dvojici, prípadne interview (Malaga a Senčáková 2023).

Marketing a propagácia

Efektívne plánovanie epizód zahŕňa aj marketingové a propagačné aktivity. Knižnica by mala využívať sociálne siete, svoje webové stránky a knižničné podujatia na propagáciu podcastov. Správne zvolená marketingová stratégia môže posilniť viditeľnosť a dosah podcastov.

Spätná väzba

Dôležitým aspektom pri príprave podcastov je vyhodnocovanie ich úspešnosti a spätná väzba od poslucháčov. Knižnica by mala pravidelne analyzovať počty vypočutí, zhliadnutí, hodnotenia a komentáre, aby mohla prispôbiť obsah a formát podľa potrieb poslucháčov (Malaga a Senčáková 2023).

Efektívne plánovanie podcastových epizód v knižničnom prostredí je dynamickým procesom vyžadujúcim si flexibilitu tvorcov podcastov, ktorí by sa mali dokázať prispôbiť akýmkoľvek potrebám. Zavedenie uvedených stratégií pomáha knižnici neustále sa rozvíjať tak, aby naplňovala svoje poslanie a bola zdrojom informácií, vzdelávania a kultúrneho obsahu aj v digitálnom veku.

PODCASTY V SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICI

Keďže jednou zo základných funkcií každej knižnice je sprostredkovať verejnosti informácie rôzneho druhu, tak aj Slovenská národná knižnica sa rozhodla informovať svojich používateľov moderným spôsobom. V roku 2023 zamestnanci SNK spustili projekt *Podcast SNK*. Jednoduchý a úderný názov bol zvolený z dôvodu, že SNK ako vedecká, kultúrna, informačná, vzdelávacia a najmä národná inštitúcia je dostatočne známa, aby sa mohla prezentovať svojím názvom navonok bez ďalšieho opisu.

Produkcii podcastov v Slovenskej národnej knižnici zastrešuje tím zamestnancov z odboru k-Služby. Keďže sa tento odbor súčasne venuje neformálnemu vzdelávaniu rovnako verejnosti ako aj knihovníkov, väčšinu podcastov SNK pripravuje tak, aby sa stali súčasťou celoživotného vzdelávania širokej a odbornej verejnosti. Pozvaní hostia v podcastoch sú odborníci

z rôznych oblastí, ktorí analyzujú témy z príslušných odborov (Čepčányová a Kytková 2023). Jednotlivé podcasty, či už tie zverejnené alebo len pripravované, tvoria tematické série, ktoré sú dopĺňané ďalšími aktivitami na danú tému, môže ísť napríklad o podujatia, výstavy, publikácie a pod. V roku 2023 SNK vytvorila sériu podcastov na tému mediálnej gramotnosti, dostupných prostredníctvom platformy Spotify na profile Slovenskej národnej knižnice. SNK taktiež realizovala podujatie týkajúce sa tejto problematiky. Nielen o ňom, ale aj o plánoch a vydaní metodického materiálu na prácu s informáciami v knižnici na rok 2024 bližšie informovali Veronika Čepčányová a Lucia Kytková v časopise *Knižnica* (2023, č. 2).

SNK vo svojich podcastoch ponúka podmanivý obsah nielen pre fanúšikov histórie, literatúry, spoločenských vied, ale aj vtedy, ak jej používatelia hľadajú nové informácie či inšpiráciu. Obsah podcastov je v pravidelných intervaloch dopĺňaný a aktualizovaný a čaká na objavenie. Podcastový profil Slovenskej národnej knižnice slúži nielen ako úložisko vedomostí a informácií, ale spája aj rôzne komunity. Slovenská národná knižnica v roku 2023 vydala *Metodický materiál pre tvorbu podcastov v knižnici*, v ktorom môžu najmä knihovníci nájsť užitočné tipy a rady, ako začať s touto modernou službou v knižnici, a to aj napriek tomu, ak nie je k dispozícii profesionálne vybavenie.

VÝZVY A BUDÚCNOSŤ PODCASTOV V KNIŽNIČNOM PROSTREDÍ

Podcasty predstavujú zaujímavú príležitosť na inováciu a posilnenie služieb v knižniciach. Avšak s novými možnosťami prichádzajú aj nové výzvy. Pre knižnice je dôležité pochopiť tieto výzvy a hľadať spôsoby, ako ich zvládnuť, aby sa zvýšil potenciál podcastov ako nástroja na komunikáciu a vzdelávanie.

Jednou z výziev produkcie podcastov je vytvoriť taký obsah a podcastový priestor, ktorý bude natoľko atraktívny, aby zaujal čo najväčší počet poslucháčov. Čím viac knižnice experimentujú s obsahom podcastov a interakciami s poslucháčmi, tým viac môžu posilniť svoju rolu ako miesta na výmenu informácií, kultúry a vzdelávania. Je preto dôležité vytvárať rôznorodý obsah, ktorý bude mať potenciál osloviť rôzne skupiny a vekové kategórie. Pri tvorbe podcas-

tov odporúčame kombinovať viaceré možnosti, pričom je potrebné uvedomiť si, aký dôležitý je aj dizajn podcastového priestoru a loga, ktoré by malo byť výstižné, ľahko zapamätateľné, ale aj ľahko priraditeľné k vytváranému, prípadne už vytvorenému profilu. SNK zvolila vo svojom logu námet podcastového mikrofónu, na ktorom sa vyníma logo knižnice. Zároveň bola v grafickom návrhu použitá výrazná farba, aj vďaka ktorej náš podcastový profil ľahko zaujme pozornosť odbornej a širokej verejnosti.

Ďalšiu výzvu predstavuje efektívna distribúcia podcastov a ich zabezpečenie, aby boli jednotlivé podcasty dostupné pre vybranú cieľovú skupinu. Knižnice by mali nájsť spôsoby, ako efektívne propagovať svoje podcasty a zabezpečiť, aby ich obsah bol ľahko dostupný používateľom prostredníctvom rôznych platforiem. V súčasnosti sú najefektívnejšími prostriedkami na propagáciu podcastového priestoru rôzne sociálne siete. Čím viac sociálnych sietí knižnica využije, tým väčší dosah získa pre svoje podcasty. Napriek výzvam, s ktorými sa knižnice stretávajú pri vytváraní a distribúcii podcastov, majú podcasty

v knižničnom prostredí veľký potenciál na budúci rozvoj. S rastúcim záujmom o digitálne médiá a zmenu využitia ich obsahu je pravdepodobné, že podcasty budú čoraz dôležitejším nástrojom komunikácie a vzdelávania. Budúcnosť podcastov v knižničnom prostredí spočíva v ich schopnosti prispievať k rozširovaniu dosahu knižničných služieb, ale aj v posilňovaní vzťahu s verejnosťou a v podpore informačnej gramotnosti.

ZÁVER

Na záver môžeme uviesť, že úspech využitia podcastov nielen v Slovenskej národnej knižnici, ale v knižničnom prostredí vo všeobecnosti spočíva v ich technickom a obsahovom spracovaní, a, samozrejme, aj v ich aktívnej podpore a marketingovej propagácii. Knižovníci majú kľúčovú úlohu pri formovaní obsahu podcastov, aby bol relevantný pre cieľovú skupinu a zároveň reflektoval aktuálne témy nielen z knižničného prostredia.

Úspech využitia podcastov v knižniciach závisí vo veľkej miere od efektívnej spolupráce pracovníkov podieľajúcich sa na tvorbe podcastov a poslucháčov. Je to príležitosť pre knižnicu nielen posilniť svoju pozíciu kultúrneho a vzdelávacieho centra, ale aj prekročiť hranice fyzických priestorov a mať tak dosah na používateľov aj prostredníctvom digitálnych médií. S týmito nadobudnutými poznatkami sa aj vaša knižnica môže presadiť v inovatívnom využívaní podcastov a stať sa tak príkladom pre ďalšie kultúrne inštitúcie.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

ČEPČÁNYOVÁ, Veronika a Lucia KYTKOVÁ. 2023. *Metodický materiál pre tvorbu podcastov*. Online. Martin: Slovenská národná knižnica. Dostupné na: https://snk.sk/images/Informacie_pre/Kniznice_a_knihovnikov/Dokumenty_pre_knihovnikov/Methodicky_material_pre_tvorbu_podcastov.pdf. [zobrazené 2024-03-08].

HARNETT, Mark. 2011. *Stručný sprievodca: Pod-casting: Ako vytvárať zvukové a obrazové dokumenty pre iPod, BlackBerry, mobilné telefóny a webové stránky*. Bratislava: Eastone Books.

MALAGA, Jana a Barbora SENČÁKOVÁ. 2023. *Ako urobiť podcasty?*. Online. Bratislava: Content Agency. Dostupné na: <https://contedy.sk/e-book-ako-urobit-podcasty/>. [zobrazené 2023-08-08].

JEDINEČNOSŤ VZDELÁVACEJ ČINNOSTI SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

MGR. ZUZANA PRACHÁROVÁ

The lifelong learning requires continuous access, self-development and mutual support, through which the knowledge and skills of librarians needed for their full participation in society are expanded. The aim of the article is to present the diverse areas of such lifelong learning implemented under the auspices of the Slovak National Library (SNL). The author focuses on mapping the complexity of this type of education and on the position of the SNL in terms of current development trends. This analysis also reveals the demonstrable uniqueness of the SNL in the field of lifelong learning in Slovakia, while considering the various forms of education and the wide range of educational events for librarians.

Keywords: librarianship, cooperation of libraries, educational activities of libraries, educational events, lifelong learning, Slovak National Library

 zuzana.pracharova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

Celoživotné vzdelávanie knihovníkov je téma, ktorá nie je nová, ale stále je aktuálna. Ide o oblasť, v ktorej sa musíme ustavične učiť, ďalej ju rozvíjať a podporovať. V živote každého človeka je celoživotné vzdelávanie veľmi dôležité, pretože prostredníctvom neho dochádza k rozširovaniu vedomostí a zručností, a tým každý jedinec prispieva k rozvoju spoločnosti.

Cieľom článku je predstaviť oblasti nielen ďalšieho vzdelávania knihovníkov, ale aj mapovanie komplexnosti celoživotného vzdelávania Slovenskej národnej knižnice a jej postavenie na Slovensku v období rokov 2019 – 2024 so zameraním na súčasné vývojové trendy celoživotného vzdelávania. Výsledok mapovania jednoznačne ukázal jedinečnosť Slovenskej národnej knižnice na Slovensku v oblasti celoživotného vzdelávania, pretože využíva veľké množstvo rôznych foriem vzdelávania a ponúka širokú škálu vzdelávacích podujatí pre knihovníkov.

ÚVOD

V dobách dávno minulých sa celoživotné vzdelávanie (CŽV) realizovalo v súlade s potrebami života vtedajšej spoločnosti. V staroveku to bola orientácia na mravnú, rozumovú a telesnú výchovu. V stredo-

veku sa vzdelávali najmä kňazi a úradníci v kláštorech. V tomto období začali vznikať aj prvé vysoké školy. V strednej Európe ako prvá vznikla v polovici 14. storočia Karlova univerzita. Počas renesancie sa dostali do popredia prírodné vedy a matematika a práve v tomto období Ján Amos Komenský ako prvý vyslovil myšlienku celoživotného vzdelávania. V roku 1774 Mária Terézia vydala *Všeobecný školský poriadok*. V období priemyselnej revolúcie sa zvýšil záujem o CŽV, pretože sa rozvíjala technika, priemysel aj obchod. V 19. storočí sa vzdelávalo predovšetkým prostredníctvom cirkevných škôl (Zormanová 2017).

Jedným z predpokladov ako dosahovať lepšie výsledky nielen v pracovnom, ale aj v osobnom živote je CŽV. Prostredníctvom vzdelávania si jednotlivец neustále dopĺňa, rozširuje a prehĺbuje svoje vedomosti, zručnosti a schopnosti celý život. Súčasťou CŽV je aj školské vzdelávanie a ďalšie vzdelávanie, ktoré nadväzuje na stupeň vzdelania dosiahnutý v školskom vzdelávaní. Slovenská národná knižnica (SNK) zabezpečuje ďalšie vzdelávanie, ktoré umožňuje získať čiastočnú alebo úplnú kvalifikáciu, alebo doplniť, obnoviť, rozšíriť, alebo prehĺbiť si kvalifikáciu nadobudnutú v školskom vzdelávaní. Úspešným absolvovaním ďalšieho vzdelávania v SNK však nie je možné získať stupeň vzdelania (Zákon č. 568/2009).

VÝCHODISKOVÉ BODY ČŽV

Problematika ČŽV sa nerieši len na Slovensku, ale ide o celosvetový problém. Na Slovensku sa začal systematický rozvoj ČŽV a poradenstva po roku 2000, keď Európska komisia vydala *Memorandum o celožitovnom vzdelávaní* s cieľom vytvoriť ucelenú stratégiu ČŽV v Európe. Následne bola *Koncepcia celožitovného vzdelávania v SR* schválená v roku 2004 a na ňu nadviazala *Stratégia celožitovného vzdelávania a celožitovného poradenstva* v roku 2007 a 2011. Vláda Slovenskej republiky 24. 11. 2021 schválila súčasne platnú stratégiu pod názvom *Stratégia celožitovného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030*.

Nosným cieľom stratégie je zabezpečiť pre každého občana celožitovný prístup k možnostiam vzdelávať sa, rozvíjať svoje zručnosti a kompetencie počas celého života „od kolísky po hrob“, v každom životnom štádiu a s ohľadom na individuálne potreby a okolnosti tak, aby každý mohol realizovať svoj potenciál v osobnom, pracovnom a občianskom živote.¹

Základné princípy *Stratégie celožitovného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030* sú²:

1. Zabezpečenie celožitovného prístupu každého občana k možnostiam zvyšovať a udržiavať zručnosti.
2. Zvyšovanie flexibility formálneho vzdelávania, budovanie flexibilného a otvoreného systému vzdelávacích ciest a efektívneho systému vzdelávania dospelých.
3. Zvyšovanie dostupnosti vzdelávacích príležitostí a individualizovanej podpory učiacich sa.
4. Zvyšovanie medzirezortnej spolupráce a koordinácie a uplatňovanie participatívnych a inovatívnych riešení so zapojením aktérov ČŽV.
5. Budovanie dôkazov zberom dát a realizáciou výskumu so záberom na ČŽV pre informované rozhodovanie a riadenie systému zručností (tracking absolventov, zber dát o účastníkoch VD, analýza bariér)³.

V našej krajine neustále pretrvávajú slabé povedomie o funkciách a benefitoch kultúry ČŽV, a to aj v knižničnom prostredí. Chýba motivácia k vzdelávaniu a rozvoju zručností dospelých. Väčšinou je vzdelávanie spájané s ekonomickým a sociálnym rozvojom jednotlivca. Je potrebné podotknúť, že prostredníctvom ČŽV nedochádza len k rozvoju knihovníka, ale aj knižníc, v ktorých pôsobia, pretože práve vzdelaný knihovník môže byť hybnou silou rastu knižnice. Dôležitosť a potreba ČŽV súvisí najmä s technologic-

kým vývojom. Knihovník musí získať nové zručnosti, aby sa mohli uplatniť nové trendy v knižniciach. Ďalším faktorom ovplyvňujúcim ČŽV je starnutie obyvateľstva, ktoré vedie k dlhšiemu pracovnému životu, a tým aj k potrebe udržania zručností obyvateľstva.⁴

SNK sa snaží mnohé princípy stratégie implementovať do celožitovného vzdelávania knihovníkov, pričom sa zameriava na profesijné vzdelávanie, ktoré zahŕňa kvalifikačné vzdelávanie, periodické školenia a akreditované programy. V rámci profesijného vzdelávania SNK rozvíja aj postoje, znalosti a schopnosti, ktoré sú nutné na výkon povolania knihovníka.

SNK – LÍDER CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA V OBLASTI KNIŽNIČNO-INFORMAČNÝCH VIED

SNK je lídrom v oblasti ČŽV knihovníkov na Slovensku. Silnou stránkou SNK je, že môže realizovať tzv. externé podnikové vzdelávanie pre ostatných knihovníkov na Slovensku. Takéto vzdelávanie spočíva vo výučbe lektormi SNK a externými lektormi. Vzdelávanie sa uskutočňuje v priestoroch SNK alebo online. SNK disponuje vysokokvalifikovanými lektormi, ktorí majú prehľad o výučbovej problematike a často ide o vyhľadávaných expertov na konkrétne témy. Ďalším prínosom je aj to, že dochádza k výmene skúseností medzi účastníkmi vzdelávacej akcie, ktorá je veľkým obohatením.

SNK vytvára pre slovenských knihovníkov **možnosť** učiť sa, čo je pre knihovníkov prvá podmienka pre efektívne vzdelávanie dospelých. Na druhej strane sú aj ďalšie podmienky, a to **chcieť** a **vedieť** sa učiť. V tomto smere veľkú úlohu zohráva motivácia samotného knihovníka. Miera motivácie môže byť ovplyvnená samotnou výchovou v detstve a mladosti, prostredím, životnými skúsenosťami či masovo-komunikačnými prostriedkami. V neposlednom rade je to aj výška dosiahnutého vzdelania. Mnohí autori štúdií tvrdia⁵, že čím vyššie dosiahnuté vzdelanie má človek, tým je aj jeho motivácia ďalej sa vzdelávať väčšia. Vzdelanie sa považuje za predpoklad zvyšovania kvality života človeka.

SNK v rámci svojich možností podporuje rozvoj ďalšieho odborného vzdelávania v oblasti knižničnej a informačnej vedy, čím plní jeden z cieľov *Straté-*

gie celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030. Snaží sa implementovať rôzne spôsoby vzdelávania tak, aby boli zaujímavé a príťažlivé nielen pre knihovníkov, ale aj pre iných absolventov. Vo vzdelávacej ponuke má SNK odborné konferencie, semináre, webináre, workshopy, diskusné fóra či akreditované vzdelávacie podujatia.

SNK sa snaží nastaviť CŽV tak, aby sa posilnilo **kritické vedomie**, nové spôsoby myslenia a aktívna účasť knihovníkov na vzdelávaní. Snahou je, aby sa zvýšilo postavenie a participácia knihovníkov na samotnom vzdelávaní. SNK zapája knihovníkov z celého Slovenska do jeho tvorby tým, že robí pravidelné prieskumy a po každom vzdelávacom podujatí robí spätnú väzbu, ktorú vyhodnocuje a aplikuje na ďalšie vzdelávacie aktivity. Knihovníci sú ústredným prvkom procesov vzdelávania – dávajú otázky a spolu s lektorom pracujú aj na ich riešení. Avšak ústrednou témou je dialóg a účasť na vzdelávaní, pričom SNK sa zameriava na riešenie už existujúcich problémov, ktoré sú pre knihovníkov relevantné, ale zároveň aj participuje na identifikácii možných riešení. Výber lektorov je kľúčovou otázkou, pretože by mali fungovať nielen ako sprievodcovia, ale mali by poskytovať aj odborné znalosti v prospech procesu vzdelávania, čím sa samotní lektori stávajú učiacimi sa. Lektori musia byť kritickí, transparentní a demokraticky orientovaní aktéri vo vzdelávaní.

SNK sa snaží dodržiavať tzv. **princíp názornosti**, ktorý prepája výučbu so životom a teóriu s praxou, čo je výbornou motiváciou na ďalšie vzdelávanie. Motiváciu k vzdelávaniu realizuje SNK viacerými spôsobmi, napríklad zoznamuje knihovníkov s cieľom výučby a počas vzdelávania sa snaží vytvárať príjemnú a priateľskú atmosféru. Snahou je, aby sa vzdelávanie podobalo pracovnému procesu, na ktorom sa riešia problémy, ale aj komunikuje, aby sa zúčastnení mohli vzájomne ovplyvniť a hodnotiť, avšak je potrebné mať na mysli, že sa musí vychádzať z potrieb účastníkov vzdelávacieho procesu.

Cieľom príspevku však nie je vymenovať všetky na Slovensku SNK realizované podujatia pre knihovníkov za posledných 10 rokov, ale priblížiť aspoň tie najaktuálnejšie, ktoré sa pravidelne opakujú. (V súčasnosti však existuje aj možnosť opätovného vypočutia niektorých tém, keďže je väčšina online podujatí nahrávaná a sprístupňovaná prostredníctvom Youtube kanála SNK.)

KONFERENCIE ORGANIZOVANÉ V SNK

SNK pripravuje odborné konferencie zamerané na

- a) konkrétne **špecifické témy – určené priamo knihovníkom**, respektíve knižniciam, ktoré majú vo svojich zbierkach historické knižné dokumenty a historické knižné fondy, prípadne majú k dispozícii reštaurátorskú dielňu alebo katalogizujú a bibliograficky spracovávajú knižničné dokumenty;
- b) **poskytovanie knižnično-informačných služieb – určené všetkým typom knižníc**.

V rámci odborných konferencií referuje množstvo odborníkov nielen zo Slovenska, ale aj z iných krajín. Jedným z ťahúňov konferencií je pravidelne sa opakujúca **medzinárodná konferencia zameraná na dejiny knižnej kultúry**. Napríklad v roku 2023 (pri príležitosti 30. výročia vzniku SR) na konferencii s podtitulom *Kniha a jej dejiny na Slovensku* okrem slovenských odborníkov na podujatí prednášala Anna Tüskés z Maďarska – literárna historička, historička umenia a bibliografka. Ďalej Tomasz Stolarczyk – doktor humanitných vied v odbore história, má členstvo v mnohých vedeckých spoločenstvách, vykonáva výskum bývalých kláštorných knižných zbierok a venuje sa regionálnej histórii. Jeho vedecké úspechy zahŕňajú viac ako 100 vedeckých publikácií.

Ďalšou pravidelne sa opakujúcou odbornou medzinárodnou konferenciou SNK je *Remeslo a kniha*, ktorá sa zameriava na konzervátorské a reštaurátorské zásahy, reverzibilitu verus trvalé ošetrovanie, multidisciplinárnu spoluprácu, výskum a nové technológie v oblasti reštaurovania a konzervovania a problematiku sprístupňovania a využitia písomného kultúrneho dedičstva. V roku 2021 na tejto konferencii vystúpili okrem renomovaných odborníkov zo Slovenska aj zahraniční prednášatelia, ako Marie Benešová z Moravského zemského archívu v Brne, Dana Hřebecká, Jitka Neoralová a Petra Vávrová z Národnej knižnice v Prahe

V roku 2024 SNK pripravuje ďalší ročník *Slovenskej bibliografickej konferencie* – odborné podujatie venované vývojom a trendom v bibliografii a problematike spolupráce knižníc pri využívaní moderných informačných a komunikačných technológií. Ide o tradičné podujatie s cieľom sumarizovať a hodnotiť úspechy, prípadne neúspechy bibliografickej činnosti za uplynulých päť rokov, ale zároveň aj stanoviť úlohy na ďalšie obdobie.

Pravidelne sa opakujúca medzinárodná konferencia *Knižnice teraz a potom* bola v roku 2023 zameraná na úlohu celoživotného vzdelávania v knižniciach. Na úspešnom podujatí prednášali popri slovenských expertoch aj odborníci z Českej republiky, ako Vít Richter z Národnej knižnice v Prahe a Radomíra Kodetová, riaditeľka Krajskej knižnice v Pardubiciach.

Okrem spomínaných odborných konferencií SNK pripravuje aj mnohé iné podujatia, ktoré súvisia s ďalšou činnosťou knižnice.

SEMINÁRE A E-VZDELÁVANIE

Semináre – odborné podujatia, počas ktorých SNK spája prednášku, respektíve série prednášok so spoločnou diskusiou a pripomienkami zúčastnených osôb. Väčšinou ide o podrobnejšie oboznámenie sa s aktuálnymi úlohami a problémami. Semináre SNK sú odborné vzdelávania so systémom diverzifikovanejších krátkodobějších študijných foriem. Realizujú sa priamou výučbou a poskytujú úzko špecializované vzdelávanie podľa potrieb praxe v knihovníctve. V posledných rokoch SNK zrealizovala niekoľko desiatok seminárov, uvedieme len niektoré z nich.

V roku 2023 sa v SNK konali *Bibliografické dni 2023* so zameraním na vybrané problémy spracovania kníh a článkov vo formáte MARC 21 s interpretáciou katalogizačných pravidiel RDA, stav a spracovanie autorizovaných selekčných údajov v SNK a prípravu migrácie metadát KIS3G.

Počas covidového obdobia sa všetky semináre preniesli do online priestoru a vznikli tzv. webináre, t. z. online seminár v reálnom čase, prostredníctvom ktorého sa knihovníci stretávajú vo virtuálnom priestore. SNK svoje vzdelávacie aktivity výrazne rozšírila do online priestoru s cieľom šetriť čas a finančné prostriedky jednotlivým knižniciam, ktoré by inak museli knihovníkom poskytnúť financie na služobnú cestu do Martina (sídlná budova SNK) na potreby celoživotného vzdelávania.

Veľmi dobre sa osvedčili odborné e-vzdelávania v rámci štatistiky, na ktorých SNK metodicky usmerňuje slovenské knižnice pri vyplňaní štatistického výkazu *KULT 10-01*, a v rámci medzinárodného projektu *Benchmarking verejných knižníc* v oblasti benchmarkingu.

Medzi stále sa opakujúce webináre pre knihovníkov sa zaraďuje *Online katalóg*, ktorého 6. ročník

sa uskutoční v roku 2024. Tento webinár je priamo určený knihovníkom a je zameraný na poskytovanie knižnično-informačných služieb.

V roku 2024 sa bude konať už 4. ročník webinára *Verejná knižnica 4.0*, zameraný na umelú inteligenciu. Umelá inteligencia sa zaoberá tvorbou systémov riešiacich komplexné úlohy. Tieto úlohy môžu zahŕňať rozpoznávanie, klasifikáciu, spracovanie obrazu, písaného textu a hovoreného jazyka, plánovanie a riadenie na základe spracovania veľkých objemov dát a pod.

V poslednom čase sa taktiež veľmi dobre uplatnilo aj **vzdelávanie v oblasti kybernetickej bezpečnosti** a v oblasti ochrany osobných údajov – **GDPR**, ktoré SNK momentálne pripravuje pre knihovníkov na celom Slovensku.

WORKSHOPY

Workshopom SNK venuje osobitnú pozornosť, pretože sú knihovníkmi veľmi žiadané. Väčšinou sú zamerané na knihovníctvo a s ním súvisiace manuálne a intelektuálne zručnosti. Prostredníctvom interaktívnej vyučovacej metódy (mentoring či koučing) účastníci získavajú zručnosti, skúsenosti a vedomosti v oblasti knižnično-informačných vied a v poskytovaní knižnično-informačných služieb. Hlavným poslaním, respektíve snahou lektora workshopu je, aby účastníci pomocou rôznych techník dosiahli výstup, ktorý bude užitočný v ich ďalšej práci a praxi. Ide o tzv. **učenie akciou**, ktorého podstatou je transformácia odborných znalostí do praktických zručností.

SNK v roku 2022 taktiež začala s workshopmi **pre detských knihovníkov**, ktoré sú zamerané na prácu s deťmi do 10 rokov a na prácu s deťmi od 11 do 14 rokov. Pravidelne sa venuje podpore samotnej práce **metodikov knižníc** na Slovensku prostredníctvom facilitácie, ktorá pomáha zlepšovať vzájomnú spoluprácu metodikov a generovať výsledky tak, aby sa dosiahol cieľ spolupráce medzi slovenskými metodikmi.

Veľmi obľúbeným workshopom je *Rešeršná činnosť v knižnici*, ktorý rozoberá rôzne techniky vyhľadávania a rešeršovania v online katalógoch, odborných databázach či iných informačných zdrojoch. V praktickom workshope si samotní účastníci skúšajú rôzne stratégie vyhľadávania tak, aby sa dosiahli požadované výsledky.

DISKUSNÉ FÓRA

Na *slovičko knihovníci* je názov online diskusného fóra, v ktorom diskutuje riaditeľka odboru k-Služby s odborníkmi na rôzne témy. Tohtoročná téma diskusie je zameraná na poskytovanie knižnično-informačných služieb v knižniciach s cieľom poukázať na nové možnosti a trendy.

AKREDITOVANÉ VZDELÁVANIE

Veľkú pozornosť SNK venuje akreditovanému vzdelávaniu knihovníkov na Slovensku. Momentálne môžu knihovníci, ale aj neknihovníci využiť dva akreditované programy, ktoré sú akreditované Ministerstvom školstva, výskumu, vývoja a mládeže na Slovensku. Ide o program **knižnično-informačné služby** (akreditovaný do r. 2026) a program **knihovník špecialista na prácu s deťmi a mládežou** (akreditovaný do r. 2027). Je dôležité uviesť, že akreditovanému vzdelávaniu v oblasti knižnično-informačných vied sa na Slovensku venuje okrem SNK aj CVTI SR. Výnimnosťou SNK je, že má akreditované dva špecializované programy zamerané na konkrétnu knižničnú činnosť. SNK chce však aj naďalej pokračovať v akreditovanom vzdelávaní a uvažuje aj o ďalších programoch zameraných na ochranu fondov či bibliografiu a katalogizáciu.

Absolvent vzdelávacieho programu **knižnično-informačné služby** je:

- schopný vykonávať odborné činnosti spojené s poskytovaním knižnično-informačných služieb a so sprístupňovaním fondu a informačných zdrojov;
- oboznámený s postupmi budovania, dopĺňovania a spracovávaní fondu;
- pripravený podieľať sa na projektovej a marketingovej činnosti knižnice, pozná princípy realizácie kultúrno-vzdelávacích podujatí;
- oboznámený so základnými normami metodologickej a legislatívnej činnosti;
- schopný podávať základné odborné informácie a diskutovať o nich, t. z. ovláda a vie využívať základnú odbornú terminológiu, pracovné postupy a špecializované úkony z oblasti knihovníctva.

Absolvent vzdelávacieho programu **knihovník špecialista na prácu s deťmi a mládežou**:

- ovláda pracovné postupy na prácu s detským používateľom;

- je oboznámený s povahou a psychologickými aspektmi detského používateľa;
- vie organizovať, koordinovať a vytvárať podporu rozvoja čitateľskej gramotnosti, detského čitateľstva a čitateľskej kultúry rôznymi vzdelávacími a kreatívnymi spôsobmi, ako zážitkové čítanie, dramatizácia, tvorivá dramatika, interpretácia literárneho textu prostredníctvom bábok, etúdy, improvizácie, tvorivé dielne a iné;
- dokáže samostatne tvoriť a implementovať scenáre k rôznorodým kultúrno-vzdelávacím podujatiam, tvoriť, riadiť a uskutočňovať besedy, čitateľské súťaže a aktivity k celoslovenským projektom na podporu čítania detí a mládeže;
- má poznatky o akvizícii knižničného fondu;
- je schopný samostatne prepájať jednotlivé spôsoby práce s vhodnou literatúrou pre deti a mládež (*Akreditovaný vzdelávací program 2021*).

EXKURZIE

SNK ponúka knihovníkom špeciálne exkurzie realizované priamo v pracovnom prostredí, kde sa vyskytujú javy a činnosti, ktoré sú spojené s obsahom vzdelávacej akcie, umožňuje demonštrovať a pozorovať teóriu v praxi, vďaka čomu účastníci získavajú nové poznatky a skúsenosti. Knihovníci tak majú možnosť získať vedomosti prostredníctvom prehliadky konkrétnych pracovných pozícií so zameraním na poskytovanie knižnično-informačných služieb. Poslaním týchto exkurzií je, aby si účastníci vytvorili predstavu o témach, ktoré boli teoreticky preberané.

SNK sa snaží podchytiť tie najzaujímavejšie formy vzdelávania tak, aby oslovila čo najviac knihovníkov na celom Slovensku, pretože celoživotne sa vzdelávať je veľmi dôležité. Umožňuje knihovníkom rozšíriť, doplniť a prehĺbiť si získané vzdelanie, respektíve uspokojiť svoje záujmy, čo je veľmi dôležité, pretože vzdelaný knihovník môže dosiahnuť stanovené ciele svetového trendu knižníc.

BARIÉRY VO VZDELÁVANÍ

Vo vzdelávaní sa často stretávame s bariérami, znemožňujúcimi vzdelávanie jednotlivcom či kolektívom, ako nedostatok finančných prostriedkov, prípadne času, rodina, dostupnosť vzdelávania, ne-

Medzinárodná konferencia *Kniha a jej dejiny na Slovensku* (Žofia Obertová)

Odborný seminár *Bibliografické dni v Martine* (Žofia Obertová)

dostatočne pevná vôľa, obavy z náročnosti vzdelávacieho procesu, nedôvera vo vlastné schopnosti, nedostatok psychickej podpory, iné priority a mnoho ďalších bariér, s ktorými sa človek môže stretnúť v rámci snahy o ďalšie vzdelávanie.

Je potrebné si uvedomiť, že väčšina zamestnancov v knižniciach sú ženy, a to je špecifická skupina vo vzdelávaní, pretože ženy sa zúčastňujú vzdelávania oveľa menej ako muži, a to z dôvodu starostlivosti o rodinu. Vo svojom produktívnom veku sú často na materskej dovolenke a návrat do práce po niekoľkých rokoch môže byť problematický. Preto je veľmi dôležité podporovať túto skupinu v ďalšom vzdelávaní a projektoch, ktoré uľahčujú návrat do práce po materskej dovolenke.

Netreba zabúdať ani na tzv. sebazvdelávanie, ktoré zahŕňa štúdium rôznych druhov literatúry, ako učebné texty, knihy, časopisy a pod., klasické prostriedky masovej komunikácie, ako rádio a televízia, neliterárne diela, ako zvukové záznamy, videozáznamy či internet. Každý jednotlivec si tieto prostriedky na štúdium vyberá podľa svojich potrieb, možností a podmienok.

ZÁVER

SNK vo svojom postavení lídra v knižničnom systéme na Slovensku dokazuje jedinečnosť v oblasti celoživotného vzdelávania knihovníkov. Využíva pri tom rôzne formy výučby a zároveň sa snaží priniesť také vzdelávanie, ktoré sa týka rôznych knižničných aspektov, tzv. profesionálnych zručností, dôležitých na výkon povolania knihovníka. Nezabúda ani na rozvoj mäkkých zručností, ktoré sú rovnako dôležité vzhľadom na meniaci sa svet, prejavy a požiadavky spoločenského aj pracovného života. Čoraz náročnejšie sú zdôrazňované i sociálne, komunikatívne a ďalšie zručnosti, ktoré sa rozvíjajú počas edukácie nielen v rámci celého života, ale aj prostredníctvom sociálnych kontaktov v skupine, v práci a pod., avšak sú jednoznačne ťažšie merateľné ako profesionálne zručnosti.

Z hľadiska úspešnosti človeka sa v súčasnosti pripisuje mimoriadny význam mäkkým zručnostiam, preto sa apeluje, aby im bola venovaná zvýšená pozornosť. V súvislosti s uvedeným SNK zrealizovala mnohé kurzy v oblasti mäkkých zručností, ako syndróm vyhorenia, motivácia v profesii knihovník, negotačné schopnosti knihovníka na oddelení služieb, spoločenský protokol, knihovník v službách a etika a iné.

Okrem toho sa SNK zameriava aj na manažérske zručnosti knihovníkov, pretože tie ovplyvňujú činnosť a výsledky činnosti knižnice ako v materiálnej, tak aj v intelektuálnej oblasti. Sú zodpovedné za dosahovanie požadovaných výsledkov. V minulých rokoch SNK pre riadiacich pracovníkov zorganizovala niekoľko špeciálnych podujatí, ktoré boli veľmi úspešné.

Od septembra 2023 SNK spustila svoj podcastový kanál, v rámci ktorého pripravuje rozhovory na rôzne témy – odborné aj všeobecné. SNK taktiež zverejnila aj metodický materiál, ako vytvoriť podcastový kanál pre knižnicu.

Mnohé online podujatia sú nahrávané a je možné si ich opätovne prehrať na [Youtube kanáli SNK](#). Na

záver je dôležité zdôrazniť, že celoživotné vzdelávanie má dobrovoľný charakter. Veríme, že túžba knihovníkov nadobúdať nové informácie bude stále

prítomná a investované prostriedky na dosiahnutie profesionálnych ambícií posunú slovenské knihovníctvo ďalej.

POZNÁMKY

- ¹ Bližšie pozri *Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030*.
- ² Bližšie pozri *Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030*.
- ³ Bližšie pozri *Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030*.
- ⁴ Bližšie pozri *Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030*.
- ⁵ Bližšie pozri *Motivácia a hodnoty vo vzdelávaní dospelých*.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Akreditovaný vzdelávací program. 2021. Online. [Martin]: Slovenská národná knižnica. Dostupné na: <https://snk.sk/sk/informacie-pre/kniznice-a-knihovnikov/knihovnicke-vzdelavanie/akreditovany-vzdelavaci-program.html>. [zobrazené 2024-03-28].

GOGA-FERKO, Milan. 2013. *Motivácia a hodnoty vo vzdelávaní dospelých*. Online. In: *Acta Andragogika: zborník Katedry andragogiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave*. Univerzita Komenského v Bratislave, s. 167 – 176. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kped/projekty/projekt_Stanem_sa_ucITelom/Acta_Andragogica/3-16.pdf. [zobrazené 2024-04-15].

Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021 – 2030. 2021. Online. Bratislava: ŠIOV. Dostupné na: https://epale.ec.europa.eu/system/files/2021-12/Strat%C3%A9gia-CZVaP-_21102021_0.pdf. [zobrazené 2024-03-19].

Stratégia celoživotného vzdelávania. 2024. Online. Európska komisia. 2024-02-21. Dostupné na: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/sk/national-education-systems/slovakia/strategia-celozivotneho-vzdelavania>. [zobrazené 2024-03-19].

Zákon č. 568/2009 Z.z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov. 2009. [Bratislava]: Národná rada SR.

ZORMANOVÁ, Lucie. 2017. *Didaktika dospelých*. Praha: Grada.

REŠERŠNÁ ČINNOSŤ V KNIŽNICI

MGR. PETER JAHNÁTEK

The vast amount of information and its quick availability via internet is one of the reasons for the growing need for the effective search and orientation in electronic resources in relation to librarians, information specialists and researchers. The paper focuses on the theoretical and practical levels of the issue of research in the electronic environment, regarding the systematic search for information, the use of effective strategies and the achievement of better results in professional librarianship. In addition to searching for information and individual search strategies, the author addresses the importance and possibilities of using the search function available in the online catalogue of the Slovak National Library, which he considers an important source of information not only for librarians, but also for the general public.

Keywords: research activities, library and information services, electronic information resources, information seeking, Slovak National Library

✉ peter.jahnatek@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

ÚVOD

Schopnosť efektívne vyhľadávať informácie je v súčasnosti veľmi dôležitá. Následkom neustále sa vyvíjajúcich technológií sú informácie veľmi ľahko dostupné prostredníctvom internetu. Bez ohľadu na to, či ide o študenta, používateľa knižnice, vedeckého pracovníka alebo len nadšenca, schopnosť nájsť relevantné a spoľahlivé informácie môže pomôcť pri tvorbe zoznamu odbornej literatúry. Vďaka **správnej metodike vyhľadávania informácií** ich dokážeme systematicky a efektívne vyhľadávať. Túto možnosť nám poskytuje štruktúrovaný rámec a postupnosť krokov vedúcich od počiatočnej otázky alebo problému k objaveniu relevantných informácií, ktoré nám pomáhajú vyriešiť daný problém alebo odpovedať na otázku.

Prostredníctvom tohto článku sa pokúsime poukázať na jednotlivé aspekty rešeršovania. V úvode zadefinujeme, čo znamená pojem rešerš, ďalej si predstavíme jednotlivé druhy rešerši až po praktické tipy na tvorbu kľúčových slov a využitie logických

operátorov v procese vyhľadávania. Okrem toho sa pozrieme aj na konkrétny nástroj, a to **Online katalóg Slovenskej národnej knižnice** a jeho využitie na efektívne vyhľadávanie informácií.

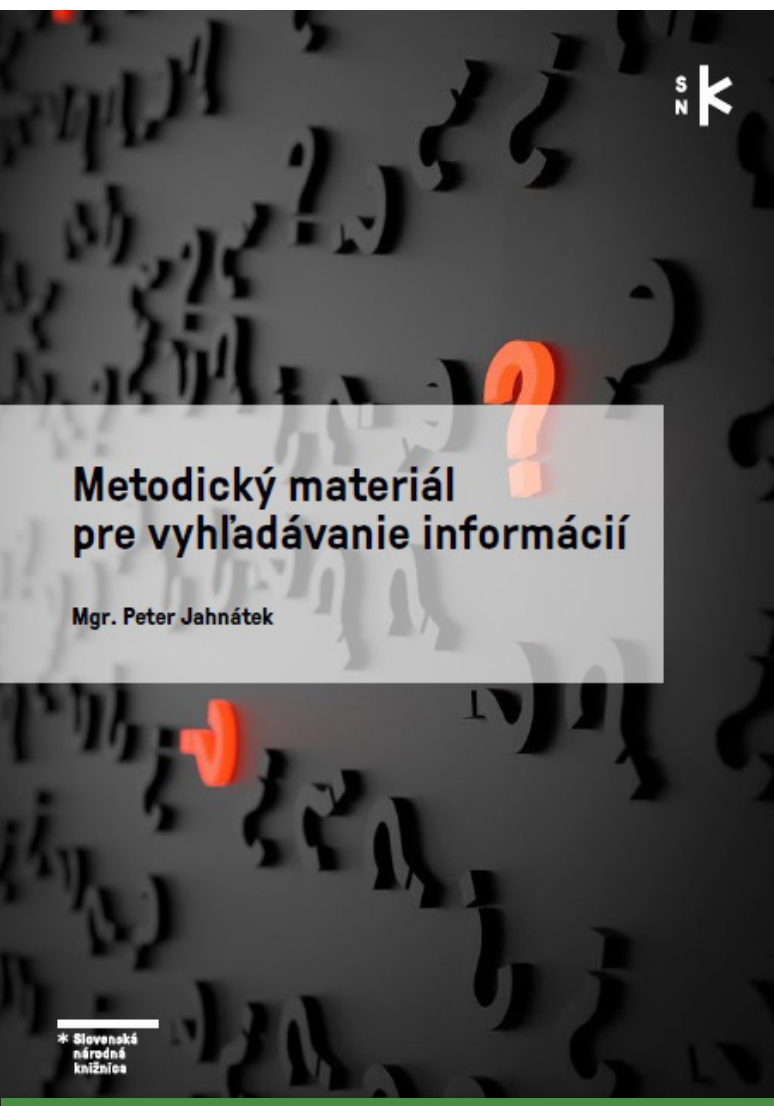
Slovenská národná knižnica v Martine (SNK) pripravila pre knihovníkov už druhé podujatie *Rešeršná činnosť v knižnici*. Workshop sa konal 16. 4. 2024 v sídelnej budove SNK v priestoroch informačno-vedeckého centra (IVC) a zúčastnilo sa ho 25 knihovníkov. SNK zároveň neformálne vzdeláva spoločnosť v danej problematike poskytovaním informačnej výchovy mladým ľuďom, seniorom, ale aj ostatným, ktorých táto téma zaujíma.

VYHĽADÁVANIE INFORMACIÍ

Prv než začneme vyhľadávať informácie (rešeršovať), je veľmi dôležité uvedomiť si, čo je rešerš. Slovo **rešerš** má pôvod vo francúzštine (rechercher) a v preklade znamená hľadanie, pátranie alebo výskum (Rechtořík 1983). Pôvod slova nám poskytuje náhľad do jeho významu a podstaty ako procesu systematického pátrania a zhromažďovania informácií. Rešerš tiež môžeme definovať ako výsledok informačného prieskumu. V modernejšom ponímaní ju považujeme za štruktúrované a interpretované informácie, ktoré slúžia na riešenie problémov používateľa (Katuščák, Matthaidesová a Nováková 1998).

Definícia rešerše zahŕňa niekoľko aspektov, ktoré podčiarkujú jej význam a účel v kontexte vyhľadávania informácií.

- 1) **Výsledok informačného prieskumu:** Rešerš je výsledkom systematického zhromažďovania a interpretácie informácií, ktoré slúžia na odstránenie existujúcich nedostatkov alebo anomálií v poznaniach používateľa a na riešenie jeho problému. Tento prístup zdôrazňuje dôležitosť rešerše ako nástroja na zlepšenie informačnej zdatnosti a efektívnejšieho rozhodovania.
- 2) **Štruktúrované a interpretované informácie:** Rešerš nie je len zoznamom dokumentov, ale skôr štruktúrovaným súhrnom informácií, ktoré sú vybrané a interpretované na základe potrieb a požiadaviek používateľa. Tento prístup k rešerši zdôrazňuje jej dynamický charakter a schopnosť prispôbiť sa konkrétnym situáciám a potrebám.
- 3) **Súpis dokumentov alebo informácií:** Rešerš môže byť vnímaná aj ako súpis záznamov dokumentov alebo ich častí (dokumentografická re-

šerš), alebo ako súhrn faktografických informácií (faktografická rešerš), ktoré sú vybrané na základe rôznych hľadísk, ako téma, časové obdobie, jazyk, druhy dokumentov a ďalšie.

4) **Rešeršná činnosť:** Okrem toho, že rešerš je výsledkom, je aj procesom. Rešeršná činnosť je komplexom metód a techník, ktoré sú používané pri vyhľadávaní informácií, ktoré zodpovedajú požiadavkám a potrebám používateľa. Tento pohľad zdôrazňuje aktívnu úlohu používateľa v procese vyhľadávania informácií a dôležitosť použitia vhodných nástrojov a techník na dosiahnutie úspešných výsledkov.

Z týchto aspektov vyplýva, že rešerš je kľúčovým atribútom v procese vyhľadávania informácií a má zásadný význam na efektívne rozhodovanie a riešenie problémov vo všetkých oblastiach vyhľadávacieho procesu.

SPÔSOBY A MODELY VYHĽADÁVANIA INFORMÁCIÍ

Pri vyhľadávaní informácií môžeme postupovať dvoma spôsobmi. Prvým je intuitívne vyhľadávanie a druhým je analytické vyhľadávanie alebo ich kombinácia. V prípade, ak si používateľ vyberie analytické vyhľadávanie, využíva analytické nástroje, ako booleové a proximitné operátory, pomocné znaky alebo zástupné symboly. Pri intuitívnom vyhľadávaní sa používateľ spolieha iba na svoju kreativitu bez využívania analytických nástrojov, to znamená, že pri tomto vyhľadávaní sa často využíva metóda tzv. browsingu, teda prezerania, listovania. Ide o metódu, pri ktorej používateľ prechádza dokumenty, čo mu

umožňuje vidieť ďalšie súvisiace dokumenty v širšom kontexte. Tento spôsob posudzuje relevanciu prezentovaných zdrojov, ktoré sú zámerne usporiadané tak, aby používateľa dovedli k požadovanému cieľu. Za intuitívne vyhľadávanie môžeme označiť tiež priame plnotextové prehliadanie neorganizovaných zdrojov v internetových prehliadačoch, ako napr. Google, Bing, ktoré majú relevantnú spätnú väzbu (Valjentová a Papík 2022).

Proces vyhľadávania informácií závisí od toho, ako sa pristupuje k zdrojom a informáciám. Tento proces sa delí na fyzický (zameraný na určenie miesta zdrojov a informácií) a intelektuálny (sústreďuje sa na myšlienkové procesy pri spracovaní a využívaní informácií, obsah zdrojov a informácií a ich reprezentáciu).

Podľa **Kuhltauovej modelu** ľudia hľadajú informácie rôzne v rôznych štádiách procesu vyhľadávania, pričom v každom štádiu sú určené pocity, myšlienky, aktivity a vhodné úlohy. Tieto štádia sú:

- začatie (iniciácia) – rozpoznanie informačnej potreby pri riešení problému,
- selekcia (identifikácia a výber problému),
- explorácia (hľadanie a štúdium informácií),
- formulácia ohniska (vyjadrenie problému),
- zhromaždenie pertinentných (subjektívne vhodných) informácií na ohraničenú tému,
- prezentácia (ukončenie hľadania a využitie informácií na riešenie úlohy) (Steinerová, Grešková a Ilavská 2010).

Existencia informačnej potreby je prvý krok, ktorý sa pred rešeršným procesom objavuje. Ide o zistenie, že používateľ má nedostatok informácií v nejakej oblasti. Používateľ tento problém môže vyriešiť sám a spoľahnúť sa na svoje schopnosti alebo využiť pomoc knižnice.

Štádium	Iniciácia	Výber	Objavovanie	Formulácia	Zhromažďovanie	Prezentácia
Pocity	Neistota	Optimizmus	Zmätok, frustrácia, pochybnosti	Jasnosť	Pocit kontroly, sebaistota	Úľava, spokojnosť alebo sklamanie
Myšlienky	Nejasné			Jasnejšie	Zvýšený záujem	Sústredené
Činnosti	Vyhľadávanie východiskových informácií		Vyhľadávanie relevantných informácií		Vyhľadávanie pertinentných informácií	
Vhodné úlohy	Rozpoznanie	Identifikácia, výskum	Identifikácia, výskum	Formulácia	Zber	Dokončenie

Model informačného prieskumového procesu podľa Kuhltauovej (Ingwersen a Järvelin 2005)

Proces vyhľadávania informácií podľa **Papíkovho modelu** (2011) zahŕňa tieto kroky:

- analýza informačnej požiadavky,
- výber informačných zdrojov,
- rešeršná stratégia,
- výstup výsledkov,
- dodanie primárneho dokumentu.

Analýza informačnej požiadavky

Pri vyhľadávaní informácií sa informačný špecialista najprv snaží pochopiť informačnú potrebu používa-

myslení a skúsenostiach rešeršera, ale do procesu vyhľadávania informácií vstupuje aj jeho kreativita a intuícia (Valjentová a Papík 2022).

Rešeršná stratégia

Ďalším krokom v procese vyhľadávania informácií je zvolenie rešeršnej stratégie. Najčastejšie sa využívajú tieto prieskumové stratégie pri vyhľadávaní:

Stavanie blokov (stavebné kamene)

Táto stratégia je založená na rozčlení problému na menšie požiadavky. Každá z požiadaviek sa následne vyhľadá samostatne a jednotlivé výsledky sa potom pospájajú do konečného celku.

Citačné reťazenie (rastúca perla)

Podstata spočíva v nájdení jedného vysoko relevantného zdroja, ktorý obsahuje odkazy na ďalšie dokumenty. V informačnom prieskume to znamená, že ak sa nájde jeden relevantný dokument, tak z tohto získaného dokumentu sa použijú získané kľúčové slová alebo predmetové heslá na ďalšie vyhľadávanie. Proces sa môže viackrát opakovať.

Postupné lámánie (osekávajúce)

Táto stratégia sa používa, ak je nájdených príliš veľa dokumentov, ktoré je potrebné zúžiť. V tomto prípade sa môžu použiť užšie termíny, logický súčin, negácia alebo v databázach sa použijú filtre, ako časové vymedzenie, jazyk a typ dokumentu.

Priorita najšpecifickejšej fazety

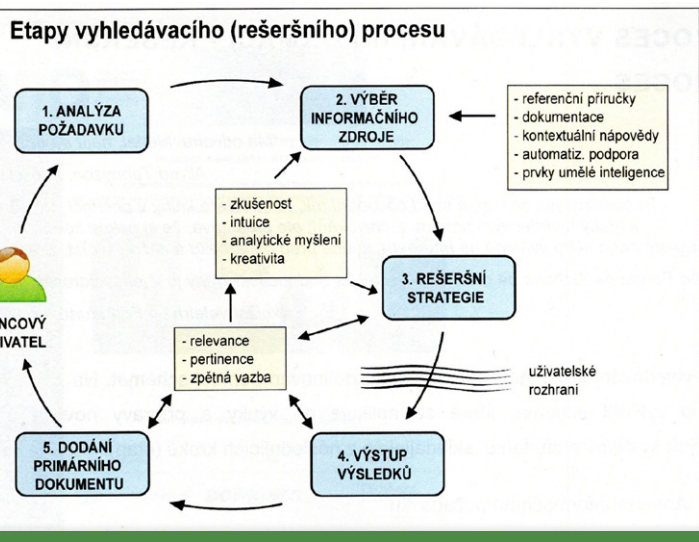
Vyhľadávanie sa začína určením najužšieho kľúčového pojmu. Na základe výsledkov sa prieskum ďalej rozširuje na príbuzné kľúčové slová.

Priorita najnižšieho počtu odkazov

Prieskum sa začína pojmom, ktorý má najmenší počet odkazov a končí sa prvým prijateľným záznamom (Steinerová, Grešková a Ilavská 2010).

Výstup výsledku

Štvrtým krokom rešeršného procesu je výstup výsledkov. V tomto bode sa posudzuje relevantnosť dokumentov, ich úplnosť a presnosť. Ak je používateľ s výsledkom spokojný, tak sa pristúpi k poslednému kroku, ktorým je vypožičanie si dokumentov. Pokiaľ rešeršný výsledok nie je dostatočný, tak sa upraví rešeršná požiadavka alebo stratégia (Valjentová a Papík 2022).

Vyhľadávací (rešeršný) proces (Papík 2011)

teľa. Proces vyhľadávania informácií by mal prebiehať rozhovorom, počas ktorého je potrebné zistiť, aké informácie používateľ potrebuje, v akom rozsahu a v akom časovom vymedzení a pod. Táto fáza je veľmi dôležitá pri vypracovaní rešerše, pretože pochopenie informačnej potreby vedie k vyhľadaniu relevantných výsledkov. Následne sa informačná potreba premieňa do informačnej požiadavky, ktorá sa potom rozdeľuje na niekoľko rešeršných oblastí. S týmito okruhmi otázok sa pracuje pri samotnom vyhľadávaní informácií.

Výber informačného zdroja

V druhom kroku sa rešeršér zameriava na vyberanie relevantných dokumentov a informačných zdrojov na základe rešeršných požiadaviek. Správny výber zdrojov veľmi ovplyvňuje relevanciu a rozsah vyhľadaných informácií pre používateľa. Predpoklad pre výber vhodných zdrojov nie je len o analytickom

Dodanie primárneho dokumentu

Hlavným záujmom používateľa pri vyhľadávaní informácií je získať primárne dokumenty. Primárny dokument používateľ získa buď samostatne, alebo s pomocou pracovníka knižnice (Papík 2011).

TYPY (DRUHY) REŠERŠÍ

S cieľom pomôcť knihovníkom vyznať sa v mori informácií a zjednodušiť im ich vyhľadávanie, prinášame zoznam rôznych typov rešerší, ako rešerše **podľa úplnosti, druhu dokumentov**, časového hľadiska a **typu zahrnutých informácií**. Tieto jednotlivé kritériá pomôžu ľahšie štrukturovať a organizovať proces vyhľadávania informácií, ako aj lepšie prispôsobiť proces vyhľadávania konkrétnym potrebám a požiadavkám používateľa. V nasledujúcej časti príspevku sa pokúsime rozdeliť rešerše podľa viacerých kritérií.

Rešerše podľa úplnosti

Toto kritérium sa zameriava na to, ako úplné sú informácie obsiahnuté v danej rešerši.

Úplná rešerš zahŕňa všetky dostupné informácie a záznamy na danú tému; zabezpečuje komplexný a detailný prehľad o danej problematike.

Výberová rešerš obsahuje iba vybrané materiály, ktoré boli zistené podľa určených vecných a formálnych kritérií. Tento typ rešerše je často efektívnejší v situáciách, keď je potrebné obmedziť množstvo informácií a zamerať sa len na tie najrelevantnejšie.

Orientačná rešerš sa zameriava iba na základné informácie k danej téme.

Rešerš podľa druhu dokumentov

Dané kritérium sa zameriava na rozmanitosť a typy dokumentov obsiahnutých v rešerši.

Komplexná rešerš zahŕňa záznamy všetkých druhov dokumentov od kníh a článkov po audiovizuálne materiály a online zdroje.

Jednodruhová rešerš pozostáva iba z jedného druhu dokumentu, čo umožňuje úzke zameranie sa na konkrétny typ informácií.

Viacdruhová rešerš obsahuje záznamy viacerých druhov dokumentov, čo poskytuje širšiu perspektívu na danú tému.

Rešerše podľa časového hľadiska

Toto kritérium sa týka časového rámca, v ktorom sú vyhľadávané informácie.

Jednorazová rešerš sa vypracuje len raz na určitú konkrétnu tému buď retrospektívne, alebo súčasne.

Priebežná rešerš predstavuje neustále sledovanie nových dokumentov na danú tému, pričom rešerš sa pravidelne aktualizuje o novú literatúru a informácie.

Rešerše podľa typu zahrnutých informácií

Toto kritérium sa zameriava na charakter informácií obsiahnutých v rešerši.

Dokumentografická rešerš obsahuje bibliografické záznamy dokumentov, čo umožňuje identifikáciu a lokalizáciu zdrojov.

Faktografická rešerš poskytuje súhrn faktografických informácií, ako sú štatistiky, tabuľky alebo zoznamy, ktoré sú relevantné pre danú tému (Katuščák, Matthaidesová a Nováková 1998).

Rešerše podľa spôsobu spracovania

Toto kritérium sa zameriava na metódy a techniky, ktoré sa používajú pri spracovaní rešerše.

Ručná rešerš – spracovanie rešerše manuálnym spôsobom a bez použitia výpočtovej techniky.

Strojová rešerš – automatizované vyhľadávanie informácií pomocou výpočtovej techniky a špecializovaných nástrojov.

Kombinovaná rešerš – kombinácia ručných a strojových metód spracovania rešerše, čo umožňuje efektívne využitie všetkých dostupných zdrojov.

Bibliografická a študijná rešerš – ďalšie špecifické formy spracovania rešerše, ktoré sa zameriavajú na konkrétne aspekty vyhľadávania a spracovania informácií (Mírková [bez dátumu]).

Jednotlivé druhy rešerší nám umožnia lepšie pochopiť rôzne aspekty a možnosti, ktoré vyhľadávanie informácií ponúka, a následne umožnia ich efektívne využitie pri riešení rôznych informačných potrieb a problémov našich používateľov v knižnici, ale aj samotných knihovníkov.

TVORBA KLÚČOVÝCH SLOV

Ďalšou dôležitou časťou pri vyhľadávaní informácií je tvorba kľúčových slov. **Kľúčové slová** predstavujú základný stavebný kameň pri vyjadrovaní obsahovej podstaty textu alebo dokumentu. Ich správne použitie nám umožňuje rýchlo sa zorientovať v obsahu

a identifikovať hlavnú tému bez potreby podrobnejšieho čítania. Okrem toho slúžia aj na efektívne vyhľadávanie relevantných dokumentov v databázach a archívoch. Pri tvorbe kľúčových slov je dôležité dodržiavať určité zásady a pravidlá, ktoré zabezpečujú ich presnú a účinnú charakterizáciu (Katuščák, Matthaidesová a Nováková 1998).

Kľúčové slová patria medzi najjednoduchší a najbežnejší typ dopytu. V prípade zadania požiadavky sa vyhľadávajú dokumenty, ktoré obsahujú dané slovo alebo slová (Laclavík a Šeleng 2012).

Za **vhodné kľúčové slová** považujeme:

- **podstatné mená** – základné názvy pojmov, ako napríklad „umenie“, „prírodoveda“, „marketing“, „vitamíny“ a i.;
- **ustálené slovné spojenia** – kombinácie prídavných a podstatných mien, napríklad „informačná gramotnosť“, „globálne otepľovanie“, „umelá inteligencia“ a pod.;
- **mená osôb** – patrí sem identifikácia ľudí, ako napríklad „Pavol Dobšinský“, „Mária Terézia“ a i.;
- **názvy miest, udalostí, atď.** – obsahujú geografické lokality, udalosti alebo sviatky, napríklad „Chočské vrchy“, „Orava“, „Vianoce“, „Veľká noc“ a pod.;
- **skratky** – zahŕňajú akronymy alebo skratky, ktoré sú zaužívané ako termíny, napríklad „SWOT“, „GDPR“, „AI“, „H2O“ a pod.

Kľúčové slová nezahŕňajú:

- **stop slová** – spojky, predložky, zámená a anglické členy, ktoré neposkytujú relevantnú informáciu;
- **príslovky** – opisujú spôsob alebo okolnosti, ale nemajú charakteristický význam;
- **príliš všeobecné slová** – necharakterizujú presne obsah dokumentu, ako napríklad „šport“, „škola“, „úloha“, „zákon“;
- **celé vety** – pri tvorbe kľúčových slov je potrebné sa vyhýbať prepisovaniu celých viet alebo výrazov (*Kľúčová slova* [bez dátumu]).

Dodržiavanie týchto pravidiel a zásad pri tvorbe kľúčových slov pomáha zabezpečiť ich presnú charakterizáciu a zvýšiť efektívnosť pri vyhľadávaní informácií. Používanie synonymických výrazov a správneho slovosledu taktiež prispieva k presnému vyjadreniu obsahu dokumentu.

VYHĽADÁVANIE PROSTREDNÍCTVOM BOOLEOVHO MODELU

Ide o najrozšírenejší model spracovania údajov na základe súborov slov a termínov. Používateľ pri formulovaní požiadavky používa tzv. **logické operátory**, ktoré umožňujú kombináciu kľúčových slov – najčastejšie sa používajú AND, OR a NOT (Steinerová, Grešková a Ilavská 2010). Výhodou modelu je jeho jednoduchosť a jasná formálna reprezentácia dokumentov. Nevýhodou Booleovho modelu vyhľadávania je, že nie vždy nájde úplne relevantné dokumenty (Laclavík a Šeleng 2012).

NAJČASTEJŠIE LOGICKÉ OPERÁTORY

AND („a“) – predstavuje logický súčin. Použitím tohto operátora sa vyhľadávajú dokumenty, ktoré obsahujú všetky použité termíny. Tento operátor tak zužuje rešeršnú požiadavku. Napríklad, ak používateľ zadá požiadavku „digitálne knižnice AND archivovanie“, vyhľadávací systém nájde iba dokumenty, ktoré obsahujú oba tieto termíny.

Príklad: digitálne knižnice AND archivovanie

OR („alebo“) – reprezentuje logický súčet. V tomto prípade záznamy musia obsahovať jedno alebo druhé kľúčové slovo, prípadne obidve. Operátor OR tak rozširuje výsledok vyhľadávania. Napríklad požiadavka „digitálne knižnice OR informačné repozitáre“ vyhledá dokumenty, ktoré obsahujú aspoň jeden z týchto termínov.

Príklad: digitálne knižnice OR informačné repozitáre

NOT („nie“) – predstavuje logickú negáciu. Tento operátor vylučuje slová uvedené za ním, čím sa zužuje výsledok vyhľadávania. Napríklad požiadavka „digitálne knižnice NOT autorské právo“ by vyhledala dokumenty obsahujúce termín „digitálne knižnice“, ale vylúčila by tie, ktoré obsahujú termín „autorské právo“.

Príklad: digitálne knižnice NOT autorské právo

Okrem logických operátorov môžu byť použité pri vyhľadávaní aj zástupné znaky, ako **hviezdička** (*), ktorá umožňuje nahradiť ľubovoľný počet znakov, a **otáznik** (?), ktorý nahrádza jeden znak v slove. Úvodzovky („“) sa používajú na vyhľadávanie fráz, v ktorých všetky slová sa musia vyskytovať (zhodovať) v presnom poradí. Týmto spôsobom sa zabezpečuje presnejšie a ciele vyhľadávanie relevantných dokumentov (Steinerová, Grešková a Ilavská 2010).

VYHĽADÁVANIE V PRAXI

Rešeršné služby majú veľkú hodnotu pre širokú škálu používateľov vrátane študentov, výskumníkov, akademikov a odborníkov z rôznych oblastí. Jedným z kľúčových aspektov kvalitnej rešeršnej služby je schopnosť rešeršného pracovníka efektívne komunikovať s používateľom a pochopiť jeho potrebu. Pri tejto spolupráci je však dôležité, aby používateľ poznal obsah témy. Rešeršér tak bude vedieť správne vybrať vhodné databázy pre vyhľadávanie témy, ktoré majú prístup k aktuálnym a kvalitným informačným zdrojom, a zároveň by mal byť schopný efektívne pracovať s modernými technológiami a vyhľadávacími nástrojmi (*ChatGPT* ©2024).

Slovenská národná knižnica v Martine poskytuje rešeršné služby širokej verejnosti nielen pri osobnej návšteve, keď sa rešerš vypracuje v spolupráci s knihovníkom na počkanie, ale aj zaslaním požiadavky telefonicky, e-mailom alebo prostredníctvom online formulára, ktorý je najpoužívanejšou formou zadávania požiadavky na rešerš.

Prvým krokom pred vypracovaním rešerše je používateľom vyplnená objednávka na vypracovanie rešerše. Objednávka by mala obsahovať údaje, ako 1. **Meno a priezvisko**; 2. **Škola alebo pracovisko** – s cieľom rozlíšiť, či ide o vedeckého pracovníka, študenta alebo bežného používateľa; 3. **Názov rešerše**; 4. **Kľúčové slová** – bližšie konkretizujú a špecifikujú tému. V prípade, ak používateľ označí pri vyplňaní dotazníka aj iný jazyk ako slovenčinu, tak by mal napísať termíny

(kľúčové slová) v jazyku, v ktorom má byť rešerš vypracovaná, pretože knihovník nemusí vedieť, aké odborné termíny sa používajú v danej oblasti; 5. **Cieľ rešerše** – na zistenie, či ide o seminárnu, diplomovú, rigoróznu prácu atď. Podľa tohto kritéria sa zvolí rozsah dokumentov zahrnutých do rešerše; 6. **Časové vymedzenie** – dôležitý údaj, pretože určuje, aké staré dokumenty sa môžu zahrnúť do rešerše; 7. **Druhy dokumentov** – či používateľ má záujem o knihy, články alebo recenzie; 8. **Jazykové vymedzenie** (Halienová 2009).

ONLINE KATALÓG SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

Online katalóg Slovenskej národnej knižnice je známy pod skratkou OPAC (Online Public Access Catalog) a využíva sa na vyhľadávanie rôznych druhov dokumentov a zdrojov informácií. Taktiež obsahuje záznamy o dokumentoch, ktoré sa nachádzajú vo fonde knižnice, a umožňuje prístup k nim. Medzi tieto dokumenty patria knihy, noviny, časopisy, pohľadnice a ďalšie. Okrem toho poskytuje informácie o možnostiach ich získania, či už prostredníctvom absenčnej alebo prezenčnej výpožičky, alebo o niektorých dokumentoch v digitálnej podobe. Vyhľadávanie v online katalógu SNK ([videonávod](#)) je možné vo viacerých častiach vrátane *Katalógu kníh*, *Katalógu článkov* a *Katalógu Literárneho archívu SNK*. Používateľ má na výber viacero typov vyhľadávania, napríklad jednoduchého, rozšíreného alebo expertného.

Jednoduché vyhľadávanie

Jednoduché vyhľadávanie umožňuje vyhľadávanie podľa názvu dokumentu, mena autora, ISBN, ISSN, MDT, jazyka dokumentu alebo kľúčových slov. Logické (booleové) operátory AND, OR a NOT umožňujú kombinovať jednotlivé kľúčové slová, čo zvyšuje flexibilitu vyhľadávania. Okrem toho sa môžu použiť aj zástupné znaky, ako hviezdička (*), otáznik (?) alebo úvodzovky („“), na vyhľadávanie fráz.

* Slovenská národná knižnica

Online katalóg

Slovenský
Video návod

Prihlásenie Rešerš Registre/Autority História vyhľadávania Katalóg článkov Katalóg Literárneho archívu SNK

Spýtajte sa knižnice Žiandanka MVS Pomoc Nové vyhľadávanie

Vyhľadať Hľadať

Rozšírené vyhľadávanie

Jednoduché vyhľadávanie (online katalóg SNK)

Príklady vyhľadávania

Hľadám dielo od **Milana Rúfusa – Sobotné večery**

  [Rozšírené vyhľadávanie](#)

(Online katalóg SNK)

Potrebujem knihy na tému **kardiológia**

  [Rozšírené vyhľadávanie](#)

(Online katalóg SNK)

Názov bakalárskej práce je **Inkluzívne vzdelávanie v súčasnosti**

  [Rozšírené vyhľadávanie](#)

(Online katalóg SNK)

Vyhľadávané záznamy je možné spresniť pomocou rôznych filtrov, napríklad autor, typ zdroja, rok vydania, jazyk atď.

Autor

- [Silonová, Viera, 1966-](#) (6)
- [Kožárová, Jana, 1987-](#) (5)
- [Križo, Viktor, 1984-](#) (5)
- [Krnáčová, Zuzana, 1977-](#) (5)
- [Vančíková, Katarína, 1976-](#) (5)

[Viac ...](#)

Formát

- [eKnihá](#) (15)

Rok vydania

Dátum od :

Dátum do :

Záner

- [Monographs](#) (39)
- [monografie](#) (39)
- [CD-ROM](#) (20)
- [príručky](#) (20)
- [Handbooks, manuals, etc](#) (19)

[Viac ...](#)

Jazyk

- [Slovenský](#) (123)
- [Český](#) (9)
- [Anglický](#) (8)
- [Maďarský](#) (2)
- [Poľský](#) (2)

[Viac ...](#)

Trieda exemplára

- [Obmedzene \(Simplikát\)](#) (126)
- [Vypožičateľné](#) (103)
- [Prezenčne \(Knihy\)](#) (39)
- [Spracovanie](#) (9)
- [Prezenčne \(Elek. dok.\)](#) (4)

[Viac ...](#)

Spresnenie vyhľadávania (Online katalóg SNK)

Ak chceme nájsť dokument podľa ISBN, musíme ho napísať bez pomlčiek a medzier, napríklad 9788022328487.

  [Rozšírené vyhľadávanie](#)

Vyhľadávanie podľa ISBN (Online katalóg SNK)

Pri vyhľadávaní periodík (noviny, časopisy) napíšeme číslo ISSN, napríklad 1335-9444.

  [Rozšírené vyhľadávanie](#)

Vyhľadávanie podľa ISSN (Online katalóg SNK)

Vyhľadávanie prostredníctvom MDT: Slovenská ilustrovaná literatúra pre dospelých ((mdt:821.162.4 OR mdt:885.4) AND NOT (fd:db OR s:db)) AND a:ill ((mdt:821.162.4 OR mdt:885.4) AND NOT (fd:db OR s:db OR diet* OR detsk* OR deti* OR rozpráv*)) AND a:ill

Odkaz na MDT Online: <https://sk.udc-hub.com/sk/login.php>.

Rozšírené vyhľadávanie

Rozšírené vyhľadávanie umožňuje ešte podrobnejšiu špecifikáciu vyhľadávania pomocou rôznych filtrov, ako autor, typ zdroja, rok vydania, jazyk a ďalšie. Používateľ si môže zvoliť druh vyhľadávania, operátory a ďalšie filtre podľa svojich preferencií. Po nastavení podmienok vyhľadávania a zadaní kľúčových slov do vyhľadávacieho poľa môže prezerať výsledky a nájsť požadované dokumenty.

Registre/Autority [História vyhľadávania](#) [Katalóg článkov](#)

[Pomoc](#) [Nové vyhľadávanie](#)

  [Rozšírené vyhľadávanie](#)

Rozšírené vyhľadávanie (Online katalóg SNK)

Pred vyhľadávaním je potrebné zvoliť kritériá rozšíreného vyhľadávania:

- druh vyhľadávania;
- výber operátorov;
- ďalšie filtre.

1. Druh vyhľadávania

Najprv si zvolíme, aký druh vyhľadávania potrebujeme. Môžeme vyhľadávať vo všetkých poliach podľa autora, názvu, predmetového hesla, ISBN, ISSN, vydavateľa, MDT, signatúry, edície, formálneho deskriptora, jazyka originálu alebo jazyka dokumentu.

Zadajte hľadaný výraz.

Všetade obsahuje tieto slová:

Všetade obsahuje nasledovnú frázu:

Autor obsahuje aspoň jedno zo slov:

Názov neobsahuje tieto slová:

Hľadať Vymazať

d'alsie filtre

Lokácia

Martin-(1-0SNK) Slov.nár.kniž.

Martin (1-4SNK) Oddelenie seriálov

Martin-(1-6SNK) Historické kniž. fondy

Martin-(2SNK) Slov.nár.kniž.-Multimed. št.

Martin-(3SNK) Slov.nár.kniž.-Univerzálna

Typ zdroja

Druh vyhľadávania (Online katalóg SNK)

2. Výber operátorov

Zadajte hľadaný výraz.

Všetade obsahuje tieto slová:

Všetade obsahuje nasledovnú frázu:

Všetade obsahuje aspoň jedno zo slov:

Všetade neobsahuje tieto slová:

Hľadať Vymazať

Výber operátorov (Online katalóg SNK)

Booleové operátory sú vyjadrené slovne:

- Obsahuje tieto slová: nahrádza operátor AND
- Obsahuje aspoň jedno zo slov: nahrádza operátor OR
- Neobsahuje tieto slová: nahrádza operátor NOT
- Obsahuje nasledovnú frázu: nahrádza úvodzovky „“.

3. Ďalšie filtre

Po vybratí podmienok vyhľadávania, napríklad podľa uvedených kritérií, môžeme naše vyhľadávanie ešte špecifikovať ďalšími filtrami, ako jazyk, lokácia, miesto vydania a i.

Online katalóg SNK poskytuje používateľom možnosť rýchleho a efektívneho vyhľadávania dokumentov v rozsiahlom fonde Slovenskej národnej knižnice.

d'alsie filtre

Jazyk

0

Abkhaz

Afrikaans

Albánsky

Lokácia

Martin-(1-0SNK) Slov.nár.kniž.

Martin-(1-4SNK) Oddelenie seriálov

Martin-(1-6SNK) Historické kniž. fondy

Martin-(2SNK) Slov.nár.kniž.-Multimed. št.

Martin-(3SNK) Slov.nár.kniž.-Univerzálna

Miesto vydania

Afganistan

Albánsko

Aljaška

Alžírsko

Americká Samoa

Typ zdroja

Adresár knižnic

Dokument s prílohou

Monografia

Podmnožina

Zbierka

Dátum 1

0215

0216

0217

0218

0219

Dátum 2

0121

0122

0123

0124

0125

Ďalšie filtre na zúženie vyhľadávania (Online katalóg SNK)

ZÁVER

Workshop *Rešeršná činnosť v knižnici*, ktorý organizovalo oddelenie pre výpožičné a referenčné služby v priestoroch Slovenskej národnej knižnice, bol veľmi zaujímavý pre všetkých zúčastnených knihovníkov, čoho dôkazom sú aj pozitívne reakcie.

„Workshop bol pre nás prínosný, získali sme prehľad a potrebné poznatky, ktoré budeme využívať pri našej práci.“

„Workshop hodnotím pozitívne. Informácie, ktoré boli poskytnuté, považujem za užitočné.“

„Veľmi prínosný workshop, užitočné informácie. Pre mňa osobne najmä operátory a formálne deskriptory, pomocou ktorých je možné efektívnejšie vyhľadávanie v katalógoch. Ušetrí to čas a zvyšuje to pravdepodobnosť nájdenia kvalitných zdrojov.“

Pozitívne ohlasy motivovali autorov workshopu pokračovať v ďalšom neformálnom vzdelávaní knihovníkov v tejto problematike, a to najmä prostredníctvom workshopov, podujatí, ale aj vydaním metodického materiálu na vyhľadávanie informácií. Metodika vyhľadávania informácií je neoceniteľným nástrojom pre každého, kto sa snaží získať relevantné a spoľahlivé informácie. Je preto veľmi dôležité porozumieť jednotlivým častiam správneho rešeršovania a vedieť ich efektívne aplikovať pri vyhľadávaní informácií. Pri samotnom rešeršovaní je pre používateľov veľmi dôležité a výhodné používať online katalóg Slovenskej národnej knižnice. Prostredníctvom tohto nástroja majú používatelia jednoduchý prístup k rozsiahlemu fondu knižničných dokumentov, čo im umožňuje rýchle a efektívne vyhľadávanie infor-

mácií v knihách, článkoch a iných druhoch dokumentov.

Digitálna knižnica SNK (dikda.snk.sk) a online katalóg poskytujú používateľom širokú paletu možností vyhľadávania a filtrovania, čo zvyšuje presnosť a relevantnosť výsledkov. V modernom informačnom prostredí plnia vyhľadávacie nástroje významnú úlohu rýchleho prístupu k informáciám. Vzhľadom na

viaceré dostupné možnosti pri vyhľadávaní potrebných informácií a dokumentov sa Slovenská národná knižnica snaží povzbudiť nielen jej používateľov, ale aj knihovníkov práve na využívanie jej online katalógu a digitálnej knižnice. Týmto spôsobom sa Slovenská národná knižnica prispôsobuje potrebám používateľov a výskumníkov a zároveň im poskytuje efektívne nástroje na prácu s knižničnými zdrojmi.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

HALIENOVÁ, Zuzana. 2009. *Rešeršujeme pohodlne a bez problémov. Ikaros. Online. roč. 13, č. 4. Dostupné na: <http://ikaros.cz/node/13084>. [zobrazené 2024-05-29].*

ChatGPT. ©2024. OpenAI. Online. Dostupné na: <https://openai.com/>. [zobrazené 2023-05-05].

INGWERSEN, Peter a JÄRVELIN. 2005. *The Turn: Integration of Information Seeking and Retrieval in Context*. Springer Dordrecht.

JAHNÁTEK, Peter. *Rešeršná činnosť v knižnici*. Slovenská národná knižnica, Odbor k-Služby; Oddelenie pre výpožičné a referenčné služby. Martin, 2024. 17 s.

KATUŠČÁK, Dušan; Marta MATTHAEIDESOVÁ a Marta NOVÁKOVÁ. 1998. *Informačná výchova: terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Kľúčová slova. [bez dátumu]. Kurz práce s informaciami. Online. Dostupné na: <https://kisk.phil.muni.cz/media/3089574/kisk.phil.muni.cz/kpi/temata/definovani-tematu/klicova-slova.html>. [zobrazené 2023-05-05].

LACLAVÍK, Michal a Martin ŠELENG. 2012. *Vyhľadávanie informácií*. Bratislava: Slovenská technická univerzita.

MÍRKOVÁ, Miluše. [bez dátumu]. *Bibliografická a rešeršná činnosť*. SlidePlayer. Online. Dostupné na: <https://slideplayer.cz/slide/1911211/>. [zobrazené 2023-05-05].

Online katalóg. Online. Dostupné na: <https://chamo.kis3g.sk/search/query?theme=snk>. [zobrazené 2023-05-05].

PAPÍK, Richard. 2011. *Strategie vyhľadávání informací a elektronické informační zdroje*. Praha: Velryba.

RECHTOŘÍK, Jaroslav. 1983. *Jak zpracovat rešerši: Metodický list č. 33/83*. Brno: Státní vědecká knihovna.

STEINEROVÁ, Jela; Mirka GREŠKOVÁ a Jana ILAVSKÁ. 2010. *Informačné stratégie v elektronickom prostredí*. Bratislava: Univerzita Komenského.

VALJENTOVÁ, Lucie a Richard PAPÍK. 2022. Selekční jazyky a klasifikace využitelné v rešeršních procesech. In: *Kompendium knihovnictví 1*. Online. Ostrava: FINIDR, s. 181 – 223. Dostupné na: <https://www.msvk.cz/data/filemanager/source/dokumenty/Kompendium%20knihovnictvi%201.pdf>. [zobrazené 2023-05-05].

UNIKÁTNE AUTORSKÉ BOHEMIKÁ ZO 17. STOROČIA V KONVOLÚTE V KEŽMARKU

PROM. KNIH. VLASTA OKOLIČANYOVÁ

The paper is a continuation of the first part of the study devoted to the analysis of a unique territorial publication about Slovakia and Slovaks of the 17th century preserved in the Lyceal Library in Kežmarok. In the second part of the study, the author deals with the analysis of two Bohemia-related prints – specifically, the works of Czech Protestant priests Tobiáš Cichore (Čekanka) and Havel Žalanský Phaëthon. He also reflects on some Slovak editions of Žalanský's works from the 17th to 19th centuries and on the authors of banned books. Dozens of copies of Žalanský's works in the historical book collections of Slovak libraries are proof of the positive reception of his work.

Keywords: Bohemia-related prints, Protestant religious literature, historical book collections, Havel Žalanský Phaëthon, Tobiáš Čekanka, 17th century, Lyceal Library in Kežmarok

 vlastaos@centrum.sk

Táto štúdia je pokračovaním prvej časti *Unikátne územné slovacikum 17. storočia v konvolúte v Kežmarku* uverejnenej v predchádzajúcom čísle časopisu *Knižnica*. Autorka sa v nej venovala rozboru a opisu unikátneho územného slovacika, prvého z troch unikátnych titulov tlačí 17. storočia v konvolúte, zachovanom v Lyceálnej knižnici v Kežmarku¹.

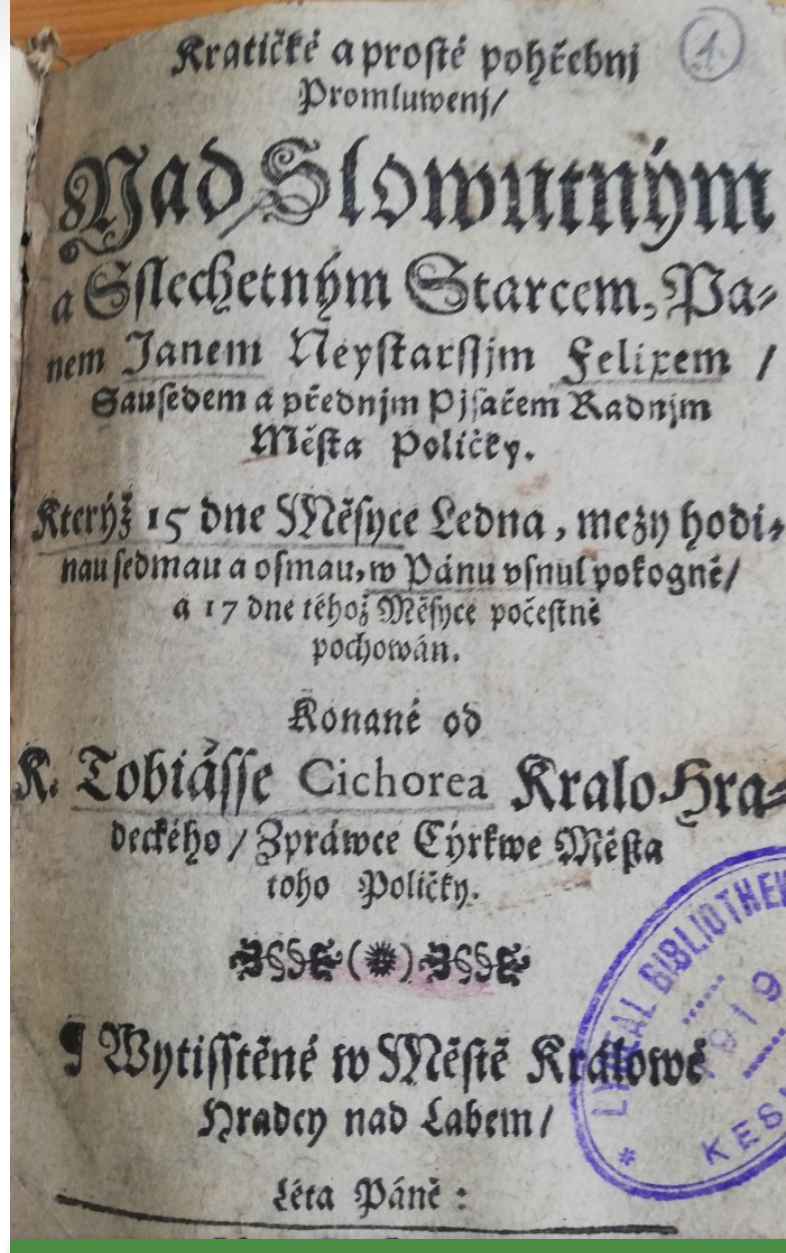
Druhá časť štúdie prináša rozbor dvoch ďalších titulov tohto konvolútu zo 17. storočia, dvoch unikátnych autorských bohemík z pera českých protestantských kňazov Tobiáša Cichorea/Čekanku a Havla Žalanského Phaëthona². Štúdia stručne reflektuje aj na otázku autorov zakázaných kníh, tzv. „libri prohibiti“, ku ktorým patrí 8 diel z celkového počtu 9 diel kežmarského konvolútu. Záver je venovaný vydaniam diel Havla Žalanského Phaëthona na Slovensku v 17. až 19. storočí. Päť vydaní diel tohto obľúbeného českého autora naprieč tromi storočiami aj na slovenskom území poukazuje na kladnú recepciu jeho literárnej tvorby. Tento fakt potvrdzuje i výskyt desiatok exemplárov viacerých titulov z dielne tohto autora zachovaných podnes v historickom knižnom fonde slovenských knižníc.

ROZBOR PRVÉHO UNIKÁTNEHO AUTORSKÉHO BOHEMIKA

CICHOREUS, Tobiáš. [ČEKANKA, Tobiáš]. *Kratičké a prosté pohřebnj// Promluwenj// nad Slowutným// a Sslechtným...Janem Neystarssím Felixem.* A8, B4 [= 12] listov. [S. l., s. n.], (1620). **Knihopis neuvádza.**³

PÔVOD A PÔSOBENIE AUTORA

Autor citovanej pohrebnej kázne – vlastným menom Tobiáš Čekanka –, sa v literatúre vyskytuje pod viacerými formami mena: Cichoraeus, Ciehoraeus, Cychoreus, Intybus.⁴ O meste Hradec Králové ako rodisku Tobiáša Cichorea a jeho mieste pôsobenia ako služobníka Slova Božieho v bývalom kráľovskom vennom meste Poličke⁵ nachádzame informácie v útlocspise, v ktorom vykladá Cichoreus jeden z biblických žalmov pod názvom *Prostý Výklad Na Žalm 83*, vydanom v r. 1619 v Hradci Královom u Martina Kleinwechtera.⁶ K svojmu menu a priezvisku tu autor

Cichoreus, Tobiáš: *Kratičké přemyšlování* (Lyceálna knižnica v Kežmarku)

pridal latinizovaný prídavok „Kralo Hradecký“. Databáza *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků* zaznamenáva obdobie, v ktorom autor pravdepodobne žil, r. 1610 – 1650, a za obdobie jeho aktívnej činnosti označuje r. 1615 – 1624. Z iného prameňa⁷ sme doplnili ďalšie biografické dáta. Otcom Tobiáša Cichorea bol Štěpán Čekanka. Jeho syn Tobiáš po ukončení stredoškolského štúdia pôsobil na Škole sv. Jakuba v Kutnej Hore, následne bol poslaný do Prahy, aby sa mohol stať kazateľom. V máji 1615 po absolvovaní teologického štúdia po prvýkrát slúžil bohoslužby vo svojom rodisku v Chráme sv. Jakuba v Hradci Královom a pol roka tam pôsobil ako kaplán arcidekana Václava Štefana Teplického.⁸ Potom bol povolaný do Rozhovic.⁹ V Rozhoviciach pôsobil, podľa informácie z jeho diela *Ignis fatuus*, ešte v r. 1619. Tento spis vyšiel v r. 1624 a autor ho dedikoval predstaviteľom mesta Pardubíc. Tobiáš Cicho-

raeus sa oženil 23. 10. 1618 a za manželku si zobral Zuzanu, dcéru kutnohorskeho radcu Václava Štetkovského. Jeho posledným miestom pôsobenia vo vlasti bolo mesto Polička, kde mal podľa Josefa Jungmanna žiť ešte 11. 11. 1622¹⁰, avšak prameň od Michala Justa¹¹ uvádza, že v Poličke žil ešte v r. 1624.

CHARAKTERISTIKA POHREBNEJ KÁZNE

Pohrebná kázeň od Tobiáša Cichorea bola vydaná na počesť pisára a radcu mesta Polička Jana Felixa najstaršieho, pochádzajúceho z Roudnice nad Labem, ktorý zomrel 15. 1. 1620 a pochovaný bol 17. 1. 1620.¹² Adresátni dedikácie boli potomkovia zomre-

lého, synovia Matúš Felix, žijúci v meste Chrudim, Šimon Felix a Ján Felix, obaja radcovia mesta Polička. V pohrebnej kázni sú publikované aj latinské verše od Tobiáša Cichorea a synov zosnulého.

Za text pohrebnej kázne si domáci kazateľ v Poličke Tobiáš Cichoraeus zvolil biblický text z 1. *Knihy Mojžišovej* o pohrebe patriarchu Jáкова, ktorého kosti preniesli jeho potomkovia podľa jeho prania z vyhnanstva v Egypte naspäť do zaslúbenej kanaánskej krajiny.

Ďalšie informácie o živote a pôsobení Tobiáša Cichorea/Čekanku nám nie sú známe. Knihopis uvádza ako jeho posledný vydaný známy spis z r. 1624. Je však pravdepodobné, že aj tohto protestantskeho kňaza stihol osud podobný mnohým jeho kolegom, ktorí si ako dôsledok porážky protestantských stavov na Bielej hore (1620) museli zvoliť prestup k rímskokatolíckej cirkvi alebo odchod z vlasti do exilu. Jeho diela boli zaradené do Koniášovho *Klíča* – súpisu zakázaných kníh.¹³

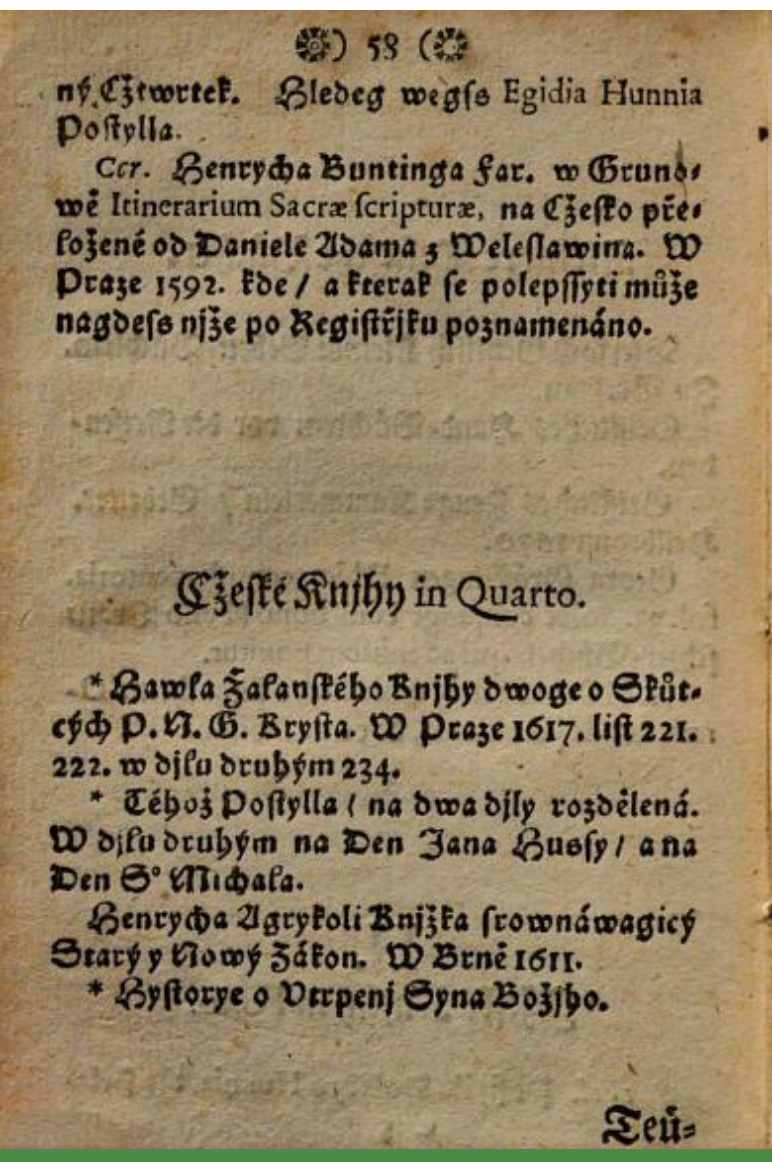
DIELA TOBIÁŠA CICHOREA ZAZNAMENANÉ V KNIHOPISE (Z R. 1619 A 1624)

CICHOREUS, Tobiáš. *Prostý Weyklad na Žalm Osumdesátý Třetj*. Hradec Králové: Martin Kleinwechter, [1619]. A-E8, F2 [=42] ff., 8°. K 01557. Knihopis uvádza 1 zachovaný exemplár aj v SNK Martin, signatúra ID 28 priv.

CICHOREUS, Tobiáš. *Ignis fatuus: To gest Kratičký Spis o Ohni bláznivém....*1619. [S. l., s. n.], 1624. A-B8 [=16] ff., 8°. K 01556.

Neznáme verše a texty Tobiáša Cichorea publikované v 2 prameňoch od iných autorov

1. Podľa už zmieneného internetového archívu bol Tobiáš Cichoreus aj autorom latinských veršov vydaných v r. 1616 na počesť predčasne zomrelých dvoch synov kňaza v Hradci Královom Jakuba Hrabaeusa z Dobrušky, ktorý musel v r. 1623 odísť do vyhnanstva.
2. Podľa dostupného digitalizátu tlače s názvom *Obrana M. Samuele Martinyusa z Dražova Proti ohlásenj Starssjch Kněžj Bratrských na ten čas*

Žalanského knihy uvedené v Koniášovom *Klíči*, 1729 (www.books.google.cz)

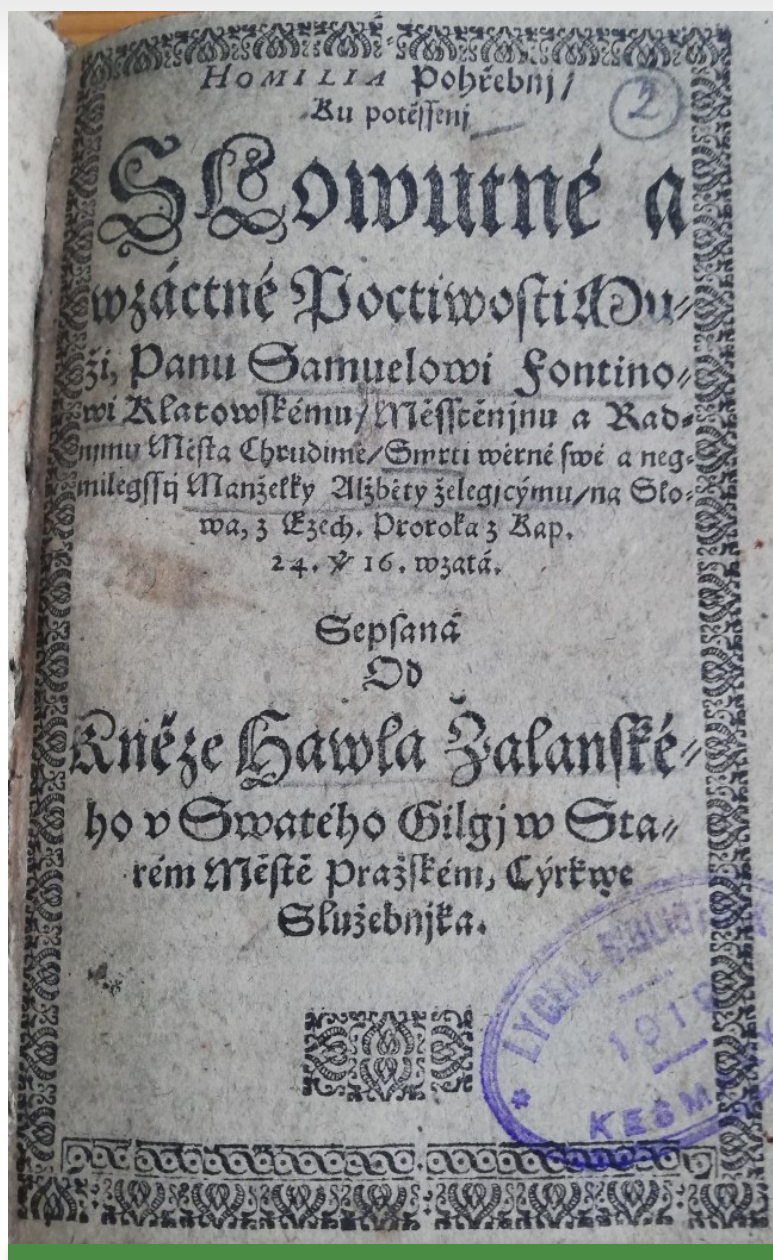
w Lessně Polském se zdržugjých prispel do tejto rozsiahlej teologickej polemiky aj Tobiáš Cichoreus. Z tohto vydania z roku 1636 pochádza nateraz posledný známy publikovaný text od Tobiáša Cichorea. Kniha neuvádza miesto vytlačenia, ale podľa Petra Voita v diele *Encyklopedie knihy*¹⁴ fungovala táto tlačiareň, ktorú vlastnil Samuel Martinus v nemeckom meste Pirna, kde prežil ako náboženský exulant posledné roky svojho života, zomrel v r. 1639. Táto informácia dáva podnet na predpoklad, že v meste Pirna mohol žiť v exile v rovnakom období ako Samuel Martinus z Dražova aj Tobiáš Cichoreus, teda do r. 1636, keď vyšla tlač s jeho textom.

ROZBOR DRUHÉHO UNIKÁTNEHO AUTORSKÉHO BOHEMIKA

V kežmarskom konvolúte sú zviazané až tri diela od Havla Žalanského Phaëthona. Hlavné dielo, ktoré je unikátnym územným slovacikom, a 7. príväzok, evidovaný aj v *Knihopise*, sme opísali v už citovanej prvej štúdii. Na tomto mieste sa budeme venovať rozboru druhého unikátneho bohemika, teda ďalšiemu spisu od Havla Žalanského, ktorý je druhým príväzkom citovaného konvolútu.

ŽALANSKÝ - PHAËTHON, Havel. *Homilia Pohřebnj Ku potessenj Slowutné a wzácné Poctiwosti Mu=//ži, Panu Samuelowi Fontino//wi Klatowskému, Měsstěnjnu a Rad//njmu Města Chrudimyj/, Smrti wěrné swé a neg=//milegssj Manželky Alžběty želegjčymu/ na Slo//wa z Ezech. Proroka Kap.//24, w 16. wzatá.// Sepsaná// Od// Kněze Hawla Žalanské=//ho v Sw. Gilgj w Sta=//rém Městě Pražsském, Cýrkwe// Služebnjka. Wytisstené w Slavném Nowém Městě Pražsském v Da=//nyele Karla z Karls=//pergka. Léta Páně: M. DC. XVI. [= 1616]. A-B8, C6 [= 22] listov. **Knihopis neuvádza.*¹⁵**

Verše na útechu Samuela Fontina po smrti jeho druhej manželky Alžbety Kodešovej mu venoval Jan Campanus Vodňanský (1572 Vodňany – 1622 Praha), jeden z najslávnejších humanistických básnikov, rektor pražskej univerzity, protestantský spisovateľ a hudobný skladateľ, s ktorým viazalo autora kázne Havla Žalanského dlhoročné priateľstvo

Žalanský, Havel: *Homilia Pohřebnj...* (Lyceálna knižnica v Kežmarku)

vzniknuté počas ich spoločného pôsobenia v Kutnej Hore a pokračovalo v Prahe.¹⁶

Pohrebnú kázeň založil Havel Žalanský (v tom čase vo funkcii kňaza v Kostole u sv. Jiljí/sv. Egídia v Starom Meste Pražskom) na starozákonnom biblickom texte podľa proroka Ezechiela (24, 16), keď smrť prorokovej manželky bola znamením pre Izraelitov, že Hospodin poškrvni svoju svätyniu a odníme Izraelitom ich pevnosť a ich synovia a dcéry padnú mečom: „Človeče, beriem náhle prostredníctvom smrti to, čo je najvzácnejšie tvojim očiam. Avšak nesmúť a neplač, nech ti nevyjde ani slza.“

V ďalšom texte kazateľ vymenováva kladné i záporné vlastnosti žien. Ako jednu z tých pomínuteľných spomína pozemskú krásu. Hovorí jazykom svojej doby, ktorý by sme dnes iste v rámci potešujúcich slov adresovaných pozostalému manželovi pri smrti manželky vôbec neočakávali. Ide o určitý

druh drsného, priam hrubého prirovnania, keď kazateľ povie: „... ak je žena obdarená dobrým výzorom a pekná, ale bez rozumu, je akoby len zlatou sponou/ozdobou na pysku svine“. Ďalej už kazateľ pri vymenovávaní kladných vlastností žien chváli prednosti žien podľa biblických a kresťanských vzorov, ktoré mala aj manželka zosnulého, a kladie ich medzi tie nepominuteľné (patrili k nim najmä jej viera, láska a zbožný život).

Na počesť Alžbety, zomrelej manželky Samuela Fontina, bola vytlačená aj druhá pohrebná kázeň od iného autora, ktorú cituje *Knihopis*, ale žiadny jej výťah sa nezachoval. Publikovaná bola bez uvedenia miesta tlače a tlačiaru v r. 1617 v prvom roku po úmrtí manželky. Napísal ju kňaz Václav Štefan Teplický (1565 – 1621), arcidekan, člen konzistória podobojí, spisovateľ zmienený už pri prvom príväzku autora Tobiáša Cichorea, u ktorého pôsobil Cichoreus ako kaplán pol roka v Kutnej Hore.¹⁷ V tomto meste vzniklo aj dlhoročné priateľstvo Havla Žalanského s Václavom Štefanom Teplickým.

ŠTEFAN, Václav. *Wácl. Stefana Teplického Homilia pohřebni nad smrtí p. Alžběty, manželky p. Samuele Fontina Klatowského, radního Chrudimského*. 8°. (S. I, s. n.), 1617. *Knihopis 15955* (žiadny zachovaný výťah).

Skutočnosť, že na počesť zomrelej manželky Samuela Fontina boli vytlačené dve pohrebné kázne od dvoch rôznych autorov – jedna v roku jej úmrtia a druhá v ďalšom roku na jej pamiatku –, svedčí o významnom spoločenskom postavení rodiny Samuela Fontina.

OSOBNOSŤ SAMUELA FONTINA

Samuel Fontin patril k humanisticky vzdelaným protestantom. Dátum jeho narodenia v meste Klatovy je datovaný okolo r. 1560. Po získaní titulu bakalára učil v meste Chrudim, kde sa po r. 1585 aj usadil. Pôsoobil vo viacerých mestských funkciách a v posledných rokoch svojho života 1607 – 1620 ako „primas mesta“. Zaslúžil sa o nákladnú opravu mestských hradieb a mestskej brány. Vďaka svojim trom manželstvám patril aj k mestskej majetkovej elite. Jeho prvou manželkou bola Salomena Volejníčková, vdova po Vítovi Hořínkovi, s ktorou sa oženil v r. 1587, zomrela v r. 1601. Druhou manželkou bola už spomenutá Ka-

teřina Kodešová, vdova po Janovi Březovskom, o ktorej úmrtí v r. 1616 informujú dve pohrebné kázne, citované v predchádzajúcich riadkoch.

Epitaf Samuela Fontina a jeho manželiek od významného českého renesančného umelca

Samuel Fontin sa dal vyobraziť spolu s obidvoma svojimi manželkami (Salomena Volejníčková a Kateřina Kodešová) počas druhého manželstva v r. 1614 na svojom epitafe, ktorý mu zhotovil významný chrudimský meštiansky renesančný maliar Matouš Radouš.¹⁸ Ako samotný Samuel Fontin uviedol, zhotovenie epitafu si dôkladne naplánoval, dal si ho zhotoviť premyslene „po mnohých svojich vykonaných prácach a vo vedomí si svojej smrteľnosti“. Táto výnimočná sepulchrálna pamiatka sa zachovala podnes v chrudimskom Kostole Nanebovstúpenia Panny Márie. Podrobný opis a umelecké hodnotenie tohto epitafu je publikované v knihe *Osobnost a dílo Matouše Radouše a tvorba renesančních epitařů v Chrudimi* od autorov Ondřeja Jakubca a Radky Miltovej. Z publikácie voľne citujeme po slovensky výňatok z opisu epitafu: „Súčasťou epitafu je aj apokalyptická scéna chóru anjelov, ktorí obliekajú vyvolených. V nadstavci je ojedinelá tematika pomínutelnosti – putti/anjelik na umrlejšej lebke púšťa mydlové bubliny, pri ňom je nápis *Quis evodet?/Kto môže uniknúť? Vyber tohto textu je poukázaním na to, že objednávateľ epitafu je humanistickým vzdelancom. Táto myšlienka pomínutelnosti a jej stvárnenie sú variáciou emblému Hendricka Goltzia z r. 1594, ktorý bol inšpirovaný antickou myšlienkou *Ludský život je ako bublina*.“ Celý monumentálny epitaf s bohato vyrezávaným dreveným rámom, po ktorého stranách sú sochy Mojžiša a Árona, je vyobrazený na s. 97. Na s. 98 je výsek z obrazu s portrétom Samuela Fontina, jeho dvoch manželiek a vinetou mesta Klatovy, jeho rodiska.*

Život Samuela Fontina ako člena protestantskej komunity prebiehal v Čechách v ťažkých a pohnutých časoch, charakteristických náboženskou neslobodou. To mohlo byť – okrem už uvedeného vyjadrenia Samuela Fontina –, tiež jedným z dôvodov, prečo si ako zadávateľ dal svoj pohrebný epitaf vyhotoviť predčasne už v r. 1614, hoci nebol chorý – zomrel až o 6 rokov neskôr v r. 1620. Rok po smrti druhej manželky (1617) ako 57-ročný sa po tretíkrát oženil s pani Dorotou, ktorej rodné meno nie je známe. S ňou mal Samuel Fontin jediného syna Samuela Albrechta Klatovského.¹⁹ Koniec života Samuela Fontina bol tragický. Po porážke českých stavov na

Bielej hore (1620) bol predvolaný spolu s ďalšími protestantskými pánmi na pražský hrad. Pretože sa osobne zúčastnil stavovského povstania, vedel, že ho čaká poprava, preto si sám vzal svoj život.²⁰

HAVEL ŽALANSKÝ

Obľúbený autor Čechov, Moravanov a Slovákov

O dlhodobej kladnej recepcii spisov Havla Žalanského aj na historickom území Slovenska svedčí fakt, že jeho diela boli počas troch storočí vytlačené v troch slovenských mestách. Jedno z jeho diel bolo vydané v 17. storočí v Trenčíne, jedno v 18. storočí v Bratislave, tri vydania jeho diela boli vytlačené v 19. storočí v Ružomberku. Viacero vydaní jeho diel vytlačených mimo územia Slovenska sa podnes zachovalo v historických fondoch slovenských knižníc. Podľa katalógov Univerzitnej knižnice v Bratislave, Slovenskej národnej knižnice v Martine a Lyceálnych knižníc v Bratislave a Kežmarku by na Slovensku malo byť zachovaných najmenej **20 vydaní diel Havla Žalanského v 28 exemplároch**.

Za unikátne možno pokladať aj rukopisné odpisy diel Havla Žalanského zachované v Univerzitnej knižnici v Bratislave (UKB). Odpisy jeho diel vznikli pravdepodobne preto, že všetky jeho spisy sa postupne dostali do indexov zakázaných kníh a boli systematicky vyhľadávané a ničené. Nové diela protestantských autorov sa nesmeli tlačiť. V Uhorsku vznikli **rukopisné odpisy 10 diel od Havla Žalanského** začiatkom 18. storočia v meste Myjava. **Zhotovil** ich český exulant **Václav Klusáček v r. 1717 až 1719** podľa pôvodných českých vydaní z r. 1606, 1615 – 1618. Podľa veľkosti rozsahu knihy mu odpísanie jedného titulu podľa jeho záznamov trvalo od 8 do 40 dní. Václav Klusáček Lyssensky pri jednotlivých odpisoch zaznamenal svoje meno, v r. 1717 pripojil aj informáciu o svojom veku – 62 rokov, a svoj stav, že je exulantom a hosťom v meste Myjave.

Václav Klusáček Lyssensky pochádzal podľa prídomku, pravdepodobne, z Lysé nad Labem, okr. Nymburk. Podľa súčasného českého genealóga Jiřího Klusáčka má tento rod pôvod na panstve Přibyslav, okr. Náchod, od r. 1602, neskôr v obci Hrbov u Polné.²¹ Na Myjave žil Václav Klusáček v postavení exulanta počas pôsobenia evanjelického superintendenta Daniela Krmana ml. Kde konkrétne býval, nie je známe.

V knižničnom fonde UKB sú okrem uvedených rukopisných odpisov 10 diel Havla Žalanského zachované aj 4 tlačené diela Havla Žalanského. Dve z nich sa do knižnice dostali ako duplikáty zo šľachtickej rodovej knižnice Lobkovicovcov v Roudnici nad Labem, ďalšia jeho kniha bola zaradená do fondu UKB konfiškáciou bývalej knižnice bratislavských jezuitov a jedna kúpou v r. 1959.

Vydania dvoch diel z pera Havla Žalanského, ktoré v štúdiách rozoberáme, sú zachované len v Lyceálnej knižnici v Kežmarku, ďalšie iné diela by sa mali podľa *Knihopisu* nachádzať v Lyceálnej knižnici v Bratislave, SNK v Martine a i.

Diela Havla Žalanského sa odpisovali nielen v 18. storočí na Slovensku, ale aj v Čechách ešte v 19. storočí. Príspevok o tejto skutočnosti publikoval David Junek v práci *Dílo Havla Žalanského – Phaëthona v opisech 19. století*, ktorý sme nemali k dispozícii.

Vydania Žalanského diel v Nemecku a Uhorsku v 17. až 20. storočí

Diela Havla Žalanského sa tlačili s českými textami pôvodných vydaní zo 17. storočia okrem českých miest a nemeckého mesta Zittau/Žitava v 18. storočí aj na území Uhorska – prvé bolo trenčianske vydanie v r. 1642, ďalšie bolo vydanie v Prešporoku/Bratislave v 18. storočí, v Ružomberku vyšli v 19. storočí tri vydania a jedno vydanie v Békešskej Čabe (dnes Békéscsaba, Maďarsko) na prelome 19. a 20. storočia.

Vydanie Žalanského diela od Václava Kleycha

Na Slovensko bolo distribuovaných začiatkom 18. storočia viacero žitavských vydaní protestantskej literatúry od Václava Kleycha. V SNK Martin je evidované pod signatúrou SE 585 iné dielo od Havla Žalanského ako to, ktoré vyšlo v 17. storočí v Trenčíne. *Knihopis* K 07127 eviduje sedem zachovaných exemplárov žitavského vydania diela Havla Žalanského v Česku a už citovaný jeden exemplár na Slovensku. Je všeobecne známe, že Václav Kleych tajne počas viacerých rokov v dobe protireformácie osobne dovážal do Uhorska protestantské tlače vydané v češtine. Počas jednej z týchto ciest ochorel a v Trenčíne náhle zomrel (1737), kde bol aj následne pochovaný. Kleychove vydania náboženských kníh sa ocitli rovnako ako diela Havla Žalanského a Tobiáša Cichorea na Koniášovom zozname zakázaných kníh. Ide o Žalanského dielo *Knížka o Ctnosti Angelské... O čistote duše*. Podľa prefácie vy-

dania z r. 1724 vyšla táto tlač po prvýkrát bez uvedenia miesta tlače a tlačiara v r. 1605 a 2. vydanie v r. 1606, *Knihopis* 07125, 3. vydanie v r. 1612 v Prahe u Jana Schumanna, *Knihopis* 07126.

Vydanie Žalanského diela na Slovensku **Prvé vydanie** diela Havla Žalanského v **Trenčíne z r. 1642** sme podrobne rozobrali v prvej štúdiu (Okoličányová 2024). Ďalšie vydania jedného titulu tohto autora vyšli na Slovensku ešte v nasledujúcom 18. a 19. storočí. V súčasnosti nie je možné identifikovať, podľa ktorého z uvedených predchádzajúcich vydaní by mohli byť vytlačené nami opisované prešporské a ružomerské vydania diela Havla Žalanského, pretože nie sú k dispozícii dostupné digitalizáty všetkých vydaní.

Druhé vydanie v Bratislave

Knížka o Ctnosti Angeľské, totiž O čistote Dusse y Těla. Bratislava: František Augustín Patzko, 1780 – 1800. *Knihopis* 07128. [Dokoupil dopĺňa rok 1780. Podľa nášho predpokladu ide možno v celkovom poradí už o 5. vydanie tohto titulu.]

3. – 5. vydanie v Ružomberku

Knížka o Ctnosti Anjelské, totiž O čistotě duše i tela. Ružomberok: Karol Salva, 1869. Tento titul bol opakovane vytlačený v Ružomberku u Karola Salvu, po druhýkrát v r. 1873 a po tretíkrát v r. 1895.

Vydanie *Knihy Dwoge...* pre Slovákov v Békešskej Čabe

Pre potreby Slovákov žijúcich na tzv. Dolnej zemi fungovala v Békešskej Čabe tlačiareň bratov Považayovcov ešte na prelome 19. a 20. storočia. Andrej Považay kúpil svojim synom Alexandrovi a Gustávovi Považayovcom (Sándor és Gusztav Powazsay) tlačiareň od majiteľa Dobayho v r. 1879. Tlačiareň Považayovcov fungovala 25 rokov a okrem literatúry v maďarčine tlačila aj knihy v tzv. biblickej češtine pre potreby Slovákov. Pamätná tabuľa na prvú tlačiareň a tlačiareň bratov Považayovcov je umiestnená na fasáde Domu slovenskej kultúry v Békešskej Čabe.

Z tlačiarnie bratov Považayovcov bez uvedenia roku vydania je známe jedno zachované Žalanského dielo. Ide o titul vydaný pôvodne v Prahe r. 1617 pod názvom *Knihy Dwoge O Skutcích Pána nasseho Gežjisse Krista*. Békeškočabianske vydanie bolo vytlačené zrejme na prelome 19. a 20. storočia. Na toto vydanie

ma pred nejakým časom upozornila doc. Gabriela Žibritová, PhD., ktorá jeden exemplár tohto vydania objavila priamo v Békešskej Čabe. Druhý zväzok vydania tohto diela našla autorka tejto štúdie zachovaný aj v Univerzitnej knižnici v Bratislave pod signatúrou SD 15065. Ako tlačiar je v druhom zv. uvedený Alexander Považay. Do UKB sa tento druhý zväzok dostal podľa prírastkového čísla 2122/1959 kúpou v r. 1959. Keďže ide o obsiahle teologické dielo, je pravdepodobné, že kniha mohla patriť do knižnice niektorého protestantského kňaza alebo protestantskej rodovej meštianskej či šľachtickej knižnice na Slovensku.

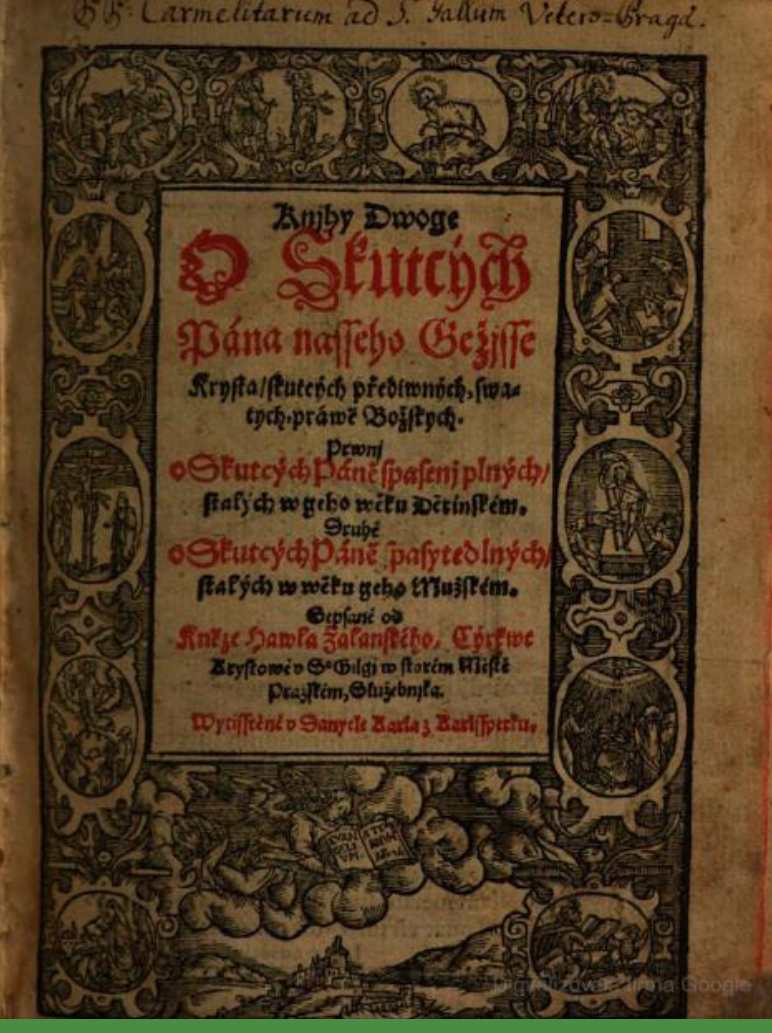
OBSAHOVÁ CHARAKTERISTIKA DIELA

ŽALANSKÝ, Havel. Knihy Dwoge O skutcích Pána. Praha: Daniel Karolides z Karlsberka, 1617. [XVI] – CCLXXXIIX] [správne: CCLXXXVI] – [VI] – DLXIII [správne: DLVIII] – [I] str. 8°. *Knihopis* 07124.

Prvé vydanie tohto diela dedikoval autor rytierovi Jindřichovi Zahradckému ze Zahrádek na Višňovém, Krhově, Hobzy a na Jemnici cisárskemu radcovi. Z predhovoru Havla Žalanského vyplýva, že autor sa s týmto svojím priaznivcom poznal už niekoľko rokov. Pán Jindřich ze Zahrádek mu viackrát počas svojich pobytov v Prahe pri vybavovaní jeho záležitostí v prospech Moravanov prejavoval svoju náklonnosť a podporu a Žalanského aj často pozýval k spoločnému stolovaniu s inými významnými osobnosťami. Na počesť príslušníkov rodu ze Zahrádek sú v knihe pri drevorezovej ilustrácii erbu uvedené aj latinské verše, ktoré zložil Jan Černovický Sekvenc z Libé Hory (1569 Černovice U Tábora; Pelhřimov, Česko – 23. 9. 1633 Pirna, Nemecko), v knihe s formou mena Czernovicus á Lybeo Monte, známy básnik a vychovávateľ, autor náboženských a historických spisov. Jan Černovický Sekvenc z Libé Hory pôsobil v Prahe, avšak v r. 1628 bol nútený odísť do exilu.²² Zachoval sa jeho portrét od Jana Balzera vydaný v Prahe v r. 1722.²³

V Žalanského knihe je uvedená informácia o tom, že kniha vyšla tlačou s povolením administrátora na deň nanebovzatia Panny Márie, t. j. 15. augusta 1617. Ide o rozsiahly teologický spis, ktorý vypracoval Havel Žalanský s použitím prác viacerých významných teológov a systematicky ho rozdelil do dvoch kníh. Prvá kniha zaznamenáva skutky Ježiša Krista v det-

Žalanský, Havel: *Knjhy Dwoge*, 1617 (www.books.google.cz)

skom veku a druhá vo veku jeho dospelosti. Autor delí prvú knihu do siedmich odsekov s rozsahom 15 kapitol, v ktorých vysvetľuje tieto teologické a vieroučné otázky: I. O vtelení Krista, II. O narodení, III. O obrezaní, IV. O zjavení, V. O obetovaní, VI. O úteku do Egypta a opäťtovnom navrátení sa a VII. O Kristovi ako 12-ročnom.

Druhá kniha má samostatný titulný list *Knjha Druhá O Skutcích Kristových najswětějších a spasení plných v věku Jeho mužském*. Prefáciu adresoval autor čitateľovi, ospravedľňuje sa v nej za omeškanie práce pre jeho dlhotrvajúcu chorobu, čo zapríčinilo nižšiu kvalitu práce, ako mal v pláne. Uvádza, že pre chorobu nestihol preštudovať toľko odbornej literatúry, ako mal v úmysle a nedostatok času sa podľa jeho mienky iste odrazil aj na nižšej kvalite textu a viacerých chybách a nedostatkoch. V knihe je publikovaný drevorezový erb Jindřicha ze Zahrádek.

Text druhej knihy rozdelil autor do 11 odsekov a 9 kapitol, ktoré sú venované hlavným udalostiam zo života Ježiša Krista: I. O pokrstení, II. O pôste a pokušení, III. O divoch a zázrakoch, IV. O slávnom premenení, V. O slávnom príchode do Jeruzalema, VI. O poslednej večeri, VII. O smrti a umučení, VIII. O slávnom vzkriesení, IX. O nanebovstúpení,

X. O zoslaní Ducha svätého na Letnice a XI. O Bohu, o Svätej, velebnej a blahoslavennej Trojici.

Za pozoruhodné možno pokladať veľké množstvo zachovaných exemplárov tohto vydania z r. 1617 v českých knižniciach. Knihopis uvádza 27 exemplárov. Okrem českých knižníc a inštitúcií sa vydania tohto titulu zachovali v dvoch exemplároch aj na Slovensku – exemplár v SNK v Martine a jeden exemplár v bývalej Kubínyho knižnici v Lučenci.

Záverom sumarizujeme výsledky štúdie a podnety, pre ktoré sme sa podrobnejšie venovali preskúmaniu jedného exemplára konvolútu z bohatého historického fondu Lyceálnej knižnice v Kežmarku.

Jedno dielo v konvolúte je **unikátnym jediným územným slovacikom zo 17. storočia**, vytlačeným v Trenčíne, a dve diela patria medzi **unikátne autorské bohémiká**, všetky tri diela sa zachovali len v Kežmarku.

Negatívnou značkou označovanou podľa cenzúry katolíckej cirkvi ako „**libri prohibiti**“ bolo označených **8 diel** z deviatich titulov zviazaných v jedinom konvolúte, ktoré pochádzajú od **šiestich zakázaných autorov** zo siedmich autorov (okrem dvoch unikátnych titulov už citovaných autorov – Havla Žalanského Phaëthona a jedného od Tobiáša Cichorea) aj od ďalších zakázaných autorov – Václava Štefana Teplického, Slováka Juraja Tesáka Mošovského, Jakuba Petrozelina a Víta Jakeša Přerovského. Aj z tohto pohľadu sa radí tento kežmarský konvolút medzi unikáty. Mená týchto autorov boli počas 18. storočia a 19. storočia hanobené jezuitmi a sfanatizovaným zástupcom ľudu v piesni *Zapalte kacírské bludy*, spievanej okolo horiacej hranice českých protestantských kníh. Do piesne boli v ďalších rokoch zaradené aj mená osobností, ktoré v štúdiu spomíname, ako trenčianska tlačiarica českého pôvodu Dorota Vokálová a žitavský vydavateľ a kolportér Václav Kleych, ktorý pre potreby slovenských protestantov tajne distribuoval do Uhorska českú náboženskú protestantskú literatúru.

Uvedené skutočnosti nás podnietili k tomu, aby sme otvorením prác niekoľkých českých predbelohorských protestantských autorov, ktorí mali zapadnúť do zabudnutia, poskytli kultúrnej verejnosti v 21. storočí pohľad do ich zmýšľania, životných zápasov, charakteristických pre obdobie, v ktorom žili a tvorili, a ktorými počas troch storočí, od 17. až po 19. storočie, ovplyvňovali aj myšlienkový svet českých protestantov, Čechov a Moravanov ako exulantov a Slovákov z radov protestantov žijúcich na historickom území Slovenska.

POZNÁMKY

- ¹ Bližšie pozri Okoličányová 2024, s. 91 – 103.
- ² T. j. 1. a 2. príväzku daného konvolútu. Kežmarok: Lyceálna knižnica. Signatúra 8212/Rar III. 50.
- ³ Ide o Prív. 1 k: ŽALANSKÝ – PHAËTHON, Havel. 1642. Ku Poctivosti a k potěsse//nj počestnému pohlawj žen//skému. Wytjsstěné w Trenčjně w Impres//sy Doroty Wokálowy. 8°. A-C8, D4 [= 28] listov.
- ⁴ Latinský názov *Cichorium intybus* znamená v češtine kvet čekanka obecní. V príspevku sme sa snažili zjednotiť rozkolísanosť jednotlivých foriem mena na tvar Cichoreus podľa knihopisu.
- ⁵ Polička v okr. Svitava, kraj Pardubice, bola jedným z deviatich miest, ktoré boli darované českými kráľmi ich kráľovským manželkám.
- ⁶ Knihopis K01557.
- ⁷ *Cichoraesus*. Internet archive. Online. Dostupné na: <https://archive.org/>. [zobrazené 2024-05-22].
- ⁸ V prameni je uvedené meno Václav Štefanides Teplický.
- ⁹ Rozhovice pri Chrudimi. Prameň uvádza chybné, že bol povoláný „do Hozhovic“.
- ¹⁰ JUNGSMANN, Josef. 1825. *Historie literatury české*. W Praze: Pjsemem Antonina Straširypky.
- ¹¹ JUST, Michal. 1847. *Časopis českého musea*. s. 424.
- ¹² Obsahuje aj bližší údaj o čase jeho úmrtia – medzi siedmou a ôsmou hodinou rannou.
- ¹³ Vo vydaní *Clavis haeresim...* z r. 1729 na s. 152 a z r. 1749 na s. 138.
- ¹⁴ Bližšie pozri Voit 2006.
- ¹⁵ Prív. 2 k ref. č.3.
- ¹⁶ Tragický osud tohto rektora pražskej univerzity opisuje kniha *Mistr Kampanus* od Zikmunda Wintera z r. 1906. Kampanus prestúpil ku katolicizmu v snahe zabrániť odobratiu univerzity jezuitmi. Keď jeho snahy stroskotali, siahol si dobrovoľne na život.
- ¹⁷ Podnes sa v Kutnej Hore zachovala vzácna knižnica arcidekana Václava Štefana obsahujúca 250 zväzkov kníh.
- ¹⁸ Matouš Radouš je známy o. i. výzdobou *Chrudimského a Královohradského kancionála* a ilustráciami pamiatok tzv. „literátskych bratstiev“.
- ¹⁹ Syn je doložený v r. 1622 po smrti otca pri delení majetku medzi jeho matkou Dorotou, vtedy už vydatou za Tobiáša Felixa.
- ²⁰ Náhrobný kameň jeho bývalej tretej manželky, ktorá zomrela pred r. 1630, sa zachoval pri Kostole sv. Michala v meste Chrudim.
- ²¹ Osoba Václava Klusáčka tu však nie je zaznamenaná, rodostrom uvádza len osoby žijúce v Čechách.
- ²² Podľa *Biografického slovníka českých zemí II* (2009) sa za najvýznamnejšie dielo J. Sekvenca pokladá básnická skladba o vojnách a povstaniach v Uhorsku počas vlády cisára Rudolfa II. Habsburského *De bello Pannonico libri sex*.
- ²³ Publikovaný na abebooks.

PRAMENE

CICHOREUS, Tobiáš. [ČEKANKA, Tobiáš]. *Kratičké a prosté pohřebnj// Promluwenj// nad Slowutným// a Sslechetným... Janem Neystarssím Felixem*. A8, B4 [= 12] listov. [S.l., s.n.], (1620). Prív. 1 k: ŽALANSKÝ – PHAËTHON, Havel. *Ku Poctivosti a k potěsse//nj počestnému pohlawj žen//skému*. Wytjsstěné w Trenčjně w Impres//sy Doroty Wokálowy, 1642. 8°. A-C8, D4 [= 28] listov. Čaplovič 1746. Knihopis neuvádza. V: Kežmarok: Lyceálna knižnica. Signatúra 8212/28856, Rar. III. 50

MARTINIUS, Samuel z Dražova. *Obrana M. Samuele Martinyusa z Dražova Proti ohlássenj Starssjch Kněžj Bratrských na ten čas w Lessně Polském se zdržugjých*. Wytisstěná w Děděčů Jana Ctibora, 1636. 420 s.

ŠTEFAN, Václav. *Wácl. Štefana Teplického Homilia pohřebni nad smrtí p Alžběty, manželky p. Samuele Fontina Klattowského, radního Chrudimského*. 8°. (S.l, s.n.), 1617. Knihopis 15955 (žiadny zachovaný výtlačok).

ŽALANSKÝ – PHAËTHON, Havel. *Homilia Pohřebnj Ku potessenj Slowutné a wzácné Poctiwosti Mu=//ži, Panu Samue-
lovi Fontino//wi Klatowskému, Měsstějnju a Rad//njmu Města Chrudimyj, Smrti wěrné swé a neg=//milegssj Manželky
Alžběty želegjýmu/ na Slo//wa z Ezech. Proroka Kap.//24, w 16. wzatá.// Sepsaná// Od// Kněze Hawla Žalanské=//
ho v Sw. Gilgi w Sta=//rém Městě Pražsském, Cýrkwe//Služebnjka. Wytisstené w Slavném Nowém Městě Pražsském
v Da=//nyele Karla z Karls=//pergka. Léta Páně: M. DC. XVI. [= 1616]. A-B8, C6 [= 22] listov.*

Prív. 2 k. ŽALANSKÝ – PHAËTHON, Havel. *Ku Poctiwosti a k potěsse=//nj počestnému pohlawj žen=//skému. Wytjsstě-
né w Trenčjně w Impres=//sy Doroty Wokálowy, 1642. 8°. A-C8, D4 [= 28] listov. Čaplovič 1746. Knihopis neuvádza.
V: Kežmarok: Lyceálna knižnica. Signatúra 8212/28856, Rar. III. 50.*

ŽALANSKÝ – PHAËTHON, Havel. *Knižka o Ctnosti Angeľské... O čistote duše. Žitava: Václav Kleych, 1724. Knihopis
07127. [V celkovom poradí možno 4. vydanie]*

ŽALANSKÝ – PHAËTHON, Havel. *Knižka o Ctnosti Angeľské, totiž O čistote Dusse y Těla. Bratislava: František Au-
gustín Patzko, 1780-1800. Knihopis 07128. Dokoupil dopľna rok [1780]. [V celkovom poradí možno 5. vydanie tohto
titulu]*

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

ADÁMEK, Karel Václav. 1910. *Památky východočeské: Sbíрка umělecko-průmyslových památek českého východu II. Chru-
dim: Kuratorium průmyslového musea císaře a krále Františka Josefa I. pro východní Čechy.*

BALZER, Johann (rytec). 1772. *Sekvenc Černovickýj, J. Rytina. V: Praha: Národní knihovna ČR.*

Cichoreus. [bez dátumu]. Internet archive. Online. Dostupné na: <https://archive.org/>. [zobrazené 2024-05-22].

CICHOREUS, Tobias. [bez dátumu]. Pseudonymy v české literatuře. Online. Dostupné na: <https://www.cshak.cz>. [zo-
brazené 2024-05-22].

HATÁKOVÁ, Jaroslava. 2013. *Měšťanské knihovny v Kutné Hoře v letech 1596 – 1626*. Diplomová práce; online. Rad-
mila PAVLÍČKOVÁ (vedúca záverečnej práce). Olomouc: Univerzita Palackého. Dostupné na: [https://theses.cz/id/
pw8pl1/](https://theses.cz/id/pw8pl1/). [zobrazené 2024-05-22].

HUSOVÁ, Marcella a Jiří TĚTIVA. 2009. *Biografický slovník českých zemí II*. Online. Praha: Historický ústav AV ČR.
Dostupné na: <https://biblio.hiu.cas.cz/>. [zobrazené 2024-05-22].

JAKUBEC, Ondřej a Radka MILTOVÁ. 2007. Osobnost a dílo Matouše Radouše a tvorba renesančních epitafů v Chru-
dimi. In: *Theatrum historiae*. Online. Univerzita Pardubice, s. 81 – 108. Dostupné na: [https://dk.upce.cz/han-
dle/10195/35052](https://dk.upce.cz/handle/10195/35052). [zobrazené 2024-05-22].

JIREČEK, Josef. 1875. *Rukovet k dějinám literatury české do konce XVIII věku: ve způsobě slovníka životopisného a kniho-
slovného*. Online. V Praze: Nákl. B. Tempského. Dostupné na: [https://archive.org/details/rukovetkdejinam00jiregoog/
mode/2up](https://archive.org/details/rukovetkdejinam00jiregoog/mode/2up). [zobrazené 2024-05-23].

JUNEK, David. 1996. Dílo Havla Žalanského – Phaëtona v opisech 19. století. In: Veronika PROCHÁZKOVÁ (zost.).
Příspěvky ke Knihopisu Dr. Bedřišce Wižďáľkové. Praha: Národní knihovna České republiky, s. 107 – 109.

JUNGMANN, Josef. 1825. *Historie literatury české*. W Praze: Pjsemem Antonina Straširycky.

JUST, Michal. 1847. *Časopis českého musea*. s. 424.

KONIÁŠ, Antonín. 1729. *CLAVIS Haeresim claudens et aperiens: Kljč Kacýřské Bludy K Rozeznánj Otwjragicýj, K wy-
kořeněnj Zamjkagicýj: Aneb Registřjk Některých bludných pohorssliwých, podezřelých, neb zapowědených Kněh.... Hra-
dec Králové: Václav Jan Tyběly.*

KUDLÁČKOVÁ, Pavla. 2019. *Tak zvaný Radní manuál královského věnného města Chrudimi 1625 – 1634*. Diplomová
práce; online. Jana VOJTÍŠKOVÁ (vedúca záverečnej práce). Univerzita Hradec Králové. Dostupné na: [https://theses.
cz/id/pfduny/STAG92092.pdf](https://theses.cz/id/pfduny/STAG92092.pdf). [zobrazené 2024-05-22].

LEDVINKA, Václav a Jiří PEŠEK (zost.). 2000. *Documenta Pragensia XVIII: Od středověkých bratrstev k moderním spol-
kům*. Praha: Scriptum.

Lyceálna knižnica Kežmarok. Signatúra 8212/28856, Rar. III. 50.

Novoměstský kurýř. Online. Dostupné na: <https://www.novomestskykuryr.info/>. [zobrazené 2024-05-22].

OKOLIČÁNYOVÁ, Vlasta. 2024. Unikátne územné slovacikum zo 17. storočia v konvolúte v Kežmarku. *Knižnica*. Online. roč. 25, č. 2, s. 91 – 103. Dostupné na: https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2024/Kniznica_2024_02_komplet.pdf. [zobrazené 2024-07-23].

Régy magyarországi nyomtatványok II. [bez dátumu]. Budapešť.

Rozrod Klusáčků z Příbyslavi a později z Polné – 11 generací. [bez dátumu]. Klusáček. Online. Dostupné na: https://www.klusacek.cz/rastrg_22_9gen.htm. [zobrazené 2024-05-23].

ŠIMKOVÁ, Michaela. 2021. *Havel Žalanský Phaeton a jeho moralizující tvorba*. Bakalárska práca; online. Jan KOLÁŘOVÁ (vedúca záverečnej práce). Olomouc: Univerzita Palackého. Dostupné na: https://theses.cz/id/k7qad9/BP-konecna_verze.docx. [zobrazené 2024-05-22].

TOBOLKA, Zdeněk Václav; František HORÁK a Bedřiška WIŽDÁLKOVÁ (zost.). [bez dátumu]. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století: Sv. II. 1501 – 1800*. Online. Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků. Dostupné na: <http://www.knihopis.cz/>. [zobrazené 2024-05-22].

VACKOVÁ, Jarmila. 1969. Epitafní obrazy v předbělohorských Čechách. *Umění: časopis Ústavu pro teorii a dějiny umění Československé akademie věd*. Online. roč. 17, č. 2, s. 131 – 156. Dostupné na: <https://ddvd.kpsys.cz/record-s/02c86c3f-60a7-4535-996f-82f786d5fc66?locale=cs>. [zobrazené 2024-05-22].

VOIT, Petr. 2006. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově.

VOLF, Josef. 1936. Čeští exulanti v matrikách pruských. In: *Sborník jednoty starých českých rodů v Praze*. Praha: Jednota starých českých rodů.

MOHLO BY VÁS ZAUJÍMAŤ...

Článok *Unikátne autorské bohemiká zo 17. storočia v konvolúte v Kežmarku* nadväzuje na štúdiu *Unikátne územné slovacikum 17. storočia v konvolúte v Kežmarku*, ktorá bola uverejnená v predchádzajúcom čísle časopisu *Knižnica 3/2024*. Celý text štúdie spolu s ďalšími zaujímavými článkami nájdete v našom archíve.

KNIZNÁ KULTÚRA

UNIKÁTNE ÚZEMNÉ SLOVACIKUM 17. STOROČIA V KONVOLÚTE V KEŽMARKU

FROM: KNH, VLASTA OKOLIČÁNYOVÁ

The article is the first of two studies dedicated to the description of the envelope of 9 priests from the 17th century with a religious theme published in Czech and located in the Lyeal Library in Kežmark. The study includes an analysis of a publication about Slovaks and Slovaks and an Easter sermon by the preacher Havel Žalanský entitled *Křesťanství a křesťanství*. It is interesting to note that its publication was sponsored by the wives of Czech and Moravian exiles from Trenčín. Since the works of Protestant writers were subject to strict censorship at the time and were given to individual owners in the form of a gift, its preservation can be considered significant. The first part of the study also presents Žalanský's life and work, including his comments on the position of Protestant priests in Bohemia in the period prior to the Battle at White Mountain. It also includes information about the families of exiles from Trenčín, whose wives sponsored the publication. Their patronage is probably due to the fact that Žalanský also addressed the position of women in the church and society in his works.

Keywords: territorial documents, 17th century, Protestantism, Havel Žalanský, Lyeal library in Kežmark.

Etiketa Pongrácových Lyealní knihovna v Kežmarku

Vlasta Okoličányová Lyealní knihovna v Kežmarku

neskôr doplnené mená dvoch nemeckých reformátorov Cntr. Dietherich [zomrel 1639] a Ion Gerhards [zomrel 1637] bez uvedenia rokov pôsobenia. Jednými známymi majiteľmi knožišťa, ktorých mená sú v ňom zaznamenané, boli Janich a Martin Pongrácovci. Posesorenstvo týchto prístaviškov rodu je viacnásobne doložené erbom, odličkou pečate, tlačiarňou exhibíciou a autografmi. Prvým posesorenstvom bol Emericus Pongrác, katolícky hodnostár (1654 Nedeza na Spš – 1723 Spšská kapitul), pôsobil ako kanonik, arcidiacon alebo prepisovateľ v Bratislave, Oseňohorze, Níne, v maďarskom Zolnabeku, Tekove, Zvolene a naspoločky od roka 1711 v Spšskej kapitule ako kanonik, v roku 1715 učiel, kantor a v roku 1718 – 1724 ako prepisovateľ. Je pravdepodobné, že kanovník a 90-timi protestantskými autorov možná ziskaf jeho skonifikovaním z tlnha svojho postavenia a do rúk ďalšieho posesora sa dostala po jeho smrti po roku 1725. Druhým posesorenstvom bol Martin Pongrác, a to až od roka 1740. Koexistoval ako 1. šľachták bol aj on členom lipovskej šľachtickej rodiny z Lipovského Št. Mikuláša, ktorá darovala viaceru knih do knižnice kežmarkoškého evanjelického biskupa, do ktorých bol aj riaditeľ posesorenstvá záznam a včerením *Qvov Deva nři Fortiana deher* a autografom Martinus Pongrácz de Št. Mikuláš et Oseň Ivo Št. Mikuláš Lipovského Mikuláša a Starobrodčaniny Vana pri Žilne. Leutoldovian Lovoa 10. Jan. 1740. Akým spôsobom (kupa, dar) kniha získala, nie je zaznamenané. Na prednej predškie sa nachádza pečiatka Martinus Pongrácz de Szent Miklós et Oseň 1750. V knihe je vlepový papierový heraldický ex libris Pongrácovcov. Na prednom prídote je aj papierový tlačiarň štítok s exhibíciou: Ex Bibliotheca Lyeal Kežmarkensiu legato Pongrácov. Na štítokom liste sa nachádza ešte ako posledná vizualizácia forma posesorenstva odličok heraldickej pečate rodu Pongrácovcov.

SÚČASNÝ STAV HISTORICKEJ KNIŽNICE FRANTIŠKÁNOV Z KREMNICE

MGR. JANA CABADAJOVÁ

janka.cabadajova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The paper describes the current state of the Franciscan historical library in Kremnica and the most fundamental aspects of it. The author reflects not only on its history, the most important representatives of the Franciscan order and their books, but also on the revision, cleaning and electronic recording of the library collections carried out by the staff of the Department of Historical Library Documents and Collections from 2022 to 2024. The library also included journals and the collections of libraries of the grammar school and the city of Kremnica, which had to be sterilized, cleaned and electronically processed. All prints of the 15th and 16th centuries of the Franciscan historical library are still stored in the depository of the Slovak National Library. However, after many years of problems related to the inappropriate storage of other prints, the historical library collection was finally moved to the State Archive in Banská Bystrica, with an extended workplace in Kremnica.

Keywords: historical libraries, Franciscans, Kremnica, Slovak National Library, State Archive in Banská Bystrica

História knižnice františkánov z Kremnice siaha do 17. storočia a súvisí s pôsobením rádu františkánov v Kremnici. Začiatky pôsobenia rádu sa viažu k roku 1649, ale kláštor začal oficiálne existovať až v roku 1653. V 17. a 18. storočí sa stal významným strediskom protireformačného hnutia na Slovensku. Hlavným iniciátorom založenia kláštora bol ostrihomský arcibiskup Juraj Lipaj (Lippay de Zombor). Františkáni potrebovali na svoju pastoračnú činnosť mnoho kníh, a tak si ich zaobstarávali kúpou, darmi či testamentárnymi odkazmi a postupne budovali rozsiahlu knižnicu. Oficiálne knižnica fungovala od roku 1739, keď gvardián kláštora Urban Fridrich dal pre knihy vyrobiť aj špeciálne pseudobarokové skrine a umiestnil ich po oboch stranách chodby na hornom podlaží kláštora. Knižnica tam zotrvala až do jeho zrušenia. Mnohí bratia v kláštore si budovali aj vlastné knižné zbierky, ktoré potom zanechali kláštornej knižnici.

Podľa dodnes zachovaných exlibrisov a podpisov môžeme skonštatovať, že najväčšiu zbierku zanechal Konrád Švestka. V rámci knižnice františkánov sa jeho osobná knižná zbierka dá relatívne ľahko zrekonštruovať na základe exlibrisu Conrad Schwesztka alebo podpisu, ktorým si každú svoju knihu pedantne označil. V knižnici sa nachádza 169 zväzkov s jeho podpisom alebo exlibrisom. Ide o diela z 13 vedných odborov, najmä z teológie, histórie, filozofie, logiky, etiky, architektúry, ale predovšetkým z oblasti výtvarného umenia. Umeniu sa venoval celý život, keďže bol známym maliarom, rezbárom aj reštaurátorom. V mnohých jeho tlačiaroch sa nachádzajú drobné grafiky, napríklad od medirytca Jozefa Jägera, ktorý pôsobil v 40. rokoch 18. storočia v Trnave. Švestka pochádzal z Kroměříža a od roku 1857 bol členom františkánskeho rádu. Okrem kláštora v Kremnici pôsobil aj v iných kláštoroch na Slovensku (v Skalici, Hlohovci, Nižnej Šebastovej a v Novom meste nad Váhom), čo môžeme tiež vyčítať aj z jeho poznámok, ale pri analýze ďalších františkánskych knižníc sme knihy s jeho podpisom alebo exlibrisom zatiaľ nenašli.

Od roku 1768 do roku 1852 pôsobil pri kláštore gymnázium, a tak bratia budovali aj knižnicu gymnázia, ktorú tvorili najmä učebnice, výročné správy aj z iných gymnázií na Slovensku i v Česku, časopisy a knihy potrebné pre chod školy a pre študentov. Nájdeme tu množstvo tlačí z prírodných vied – matematiky, fyziky, biológie, chémie. Početné tituly z oblasti geografie a histórie, ako aj diela gréckych a rímskych autorov, učebnice literatúry, cudzích jazykov, najmä latinčiny, ale aj náboženstva.

Knižnicu františkáni priebežne doplňali až do roku 1949, keď bol kláštor zrušený. Po zrušení kláštora archivár Teodor Lamoš verejne vyhlásil, že knižnica je pod správou archívu, a tak v ťažkých časoch konfiškácie a zvozov cirkevných knižníc zabezpečil, že ako jediná františkánska knižnica zostala na svojom mieste v Kremnici. Na základe Lamošovho katalógu z roku 1952 vieme, že v tom čase mala 10 457 titulov. Neskôr sa dostala pod spoločnú správu Matice slovenskej a Kremnického múzea, aby mohla aj naďalej zostať doma v Kremnici. Bola prevezená do Belovho domu v Kremnici spolu s časopismi, knižnicou gymnázia a historickou knižnicou mesta Kremnica.

Kremnické múzeum však od 1. januára 1992 zmenilo zriaďovateľa a dostalo sa pod správu Ministerstva kultúry Slovenskej republiky pod Ministerstvo financií SR a od 1. apríla 1994 sa ako Múzeum mincí a me-

Historická knižnica františkánov v Belovom dome v Kremnici

dailí stalo súčasťou Národnej banky Slovenska. Knižnica, ktorá bola súčasne v správe viacerých inštitúcií, začala postupne chátrať. Z toho dôvodu boli z fondu vybraté najvzácnejšie tlače, ktoré boli prevezené do Matice slovenskej v Martine (Slovenskej národnej knižnice, ďalej SNK), aby nepodľahli nevyhovujúcim podmienkam. Tieto najvzácnejšie inkunábuly a tlače 16. storočia boli vysterilizované, očistené, elektronicky spracované a v roku 2013 zapísané v ústrednej evidencii historických knižničných dokumentov a fondov (HKD a HKF) ako národné kultúrne pamiatky. V súčasnosti sú uložené v klimatizovanom depozite SNK a ako zdigitalizované dokumenty sú dostupné všetkým bádateľom v digitálnej knižnici. Medzi najvzácnejšie z nich patrí napríklad štrasburské vydanie nemeckej Biblie z roku 1485 (*Biblia Germanica* 1485). Biblia je zdobená viacerými ručne kolorovanými ilustráciami a zviazaná v pergamenovom zlomku, ktorý pochádza zo vzácneho stredovekého rukopisného antifonára. Tento antifonár sa používal pravdepodobne v niektorom z kláštorov na území západného Slovenska, resp. v prostredí Uhorska, lebo fragmenty s rovnakou výzdobou a rukopisom sa nachádzajú aj v Modranskom archíve. Zlomok na inkunábule je dvojlist a zachovali sa na ňom spevy pre sviatok Narodenia Pána – Vianoce (25. 12.). Vľavo je honosnou iniciálou „H“, zdobenou rastlinnými motívmi, v ktorých sa ukrývajú aj dve malé tváre, uvedený spev *Hodie nobis celorum rex* (*Dnes sa pre nás narodil Kráľ nebies*). K ďalším vzácnym dielam patria vydania Biblie v 15. storočí, prvé tlačené vydania diel Senecu, J. Duns Scotusa, Petra Lombarda, Plebarta z Temesváru či Antonia Rampegola, ktorého dielo *Compendium morale*, vydané v Augsburgu 1473, je najstarším dielom z knižnice Kremnických františkánov. V Slovenskej národnej knižnici je dodnes uložených 24 titulov prvotlačí z tejto vzácnnej knižnice. V tlačiach 16. storočia nájdeme vzácne diela reformácie od otcov reformačného hnutia Luthera, Melanchtona, Kalvína, Zwingliho a takmer tristo ďalších zaujímavých titulov 16. storočia.

Pokiaľ ide o významné diela z ďalších storočí (17. – 20.), nachádzajúce sa v Kremnici, nájdeme tu naozaj širokú škálu nielen teologickej a filozofickej literatúry, ale aj množstvo diel antických autorov a historikov. Zaujímavá a vzácna je najmä zbierka slovacík, napríklad početné diela Bernoláka, Fándlyho, Bajzu, Hollého, Palkoviča, Radlinského a iné. Z hľadiska slovacity je v knižnici množstvo zachovaných levočských a trnavských tlačí, ale aj tlače z ďalších slovenských oficín.

Prvotlače historickej knižnice františkánov uložené v SNK

Biblia Germanica, 1485

V rokoch 1999 – 2001 sa pracovníci Slovenskej národnej knižnice snažili pomôcť aj zvyšnej časti knižnice, a tak zabezpečili jej sterilizáciu v etylénoxidovej komore a následne sa dohodli, že múzeum a mesto zabezpečia jej elektronické spracovanie. Pracovníci oddelenia správy HKD a HKF zabezpečili potrebnú výpočtovú techniku a metodické pokyny a rady pre spracovateľov. Knižnica mala byť prevedená do správy mesta Kremnica, čo sa nakoniec po zmene vedenia mesta neuskutočnilo. Čas plynul a priestory Belovho domu boli pre fond čoraz viac nevyhovujúce. V roku 2021 sa vedenie SNK dohodlo so zástupcami mesta Kremnica, že sa knižnica prevezie do Martina. Následne na túto informáciu prišla iniciatíva od občanov mesta a vedúcej Kremnického archívu, aby knižnica naďalej zostala uložená na území Kremnice a Kremnický archív ponúkol vhodné priestory na jej uloženie. Po spoločnom stretnutí zástupcov SNK, mesta Kremnica a archívu v roku 2022 sa vedenie SNK rozhodlo rešpektovať úmysel ponechať knižnicu v Kremnici. V roku 2023 bola podpísaná zmluva medzi Slovenskou národnou knižnicou a Štátnym archívom v Banskej Bystrici o presune fondov z Belovho domu na pracovisko Archívu v Kremnici, ktorý im zabezpečí vyhovujúci priestor a starostlivosť. Pracovníci oddelenia správy HKD a HKF zo Slovenskej národnej knižnice uskutočnili revíziu fondu, elektronicky spracovali nielen fond knižnice františkánov z Kremnice (10 441 titulov), ale aj fondy gymnázia (1 478 titulov) a historickú knižnicu mesta Kremnica (1 244 titulov), ktoré však bolo nevyhnutné najskôr vysterilizovať v sterilizačnej komore a očistiť a až následne spracovať. Všetky zmienené knižničné fondy boli prevezené a odovzdané do archívu v auguste a septembri 2023. V máji 2024 bolo do archívu ešte odovzdaných 12 057 elektronicky spracovaných časopisov a 812 titulov drobných tlačí, ktoré sa našli pri časopisoch.

Podľa záznamov z predchádzajúcej revízie na konci 20. storočia knižnica obsahovala 8 249 titulov, kým podľa katalógu Teodora Lamoša z roku 1952 mala 10 457 titulov. V súčasnosti sa na základe výsledkov z poslednej revízie, okrem knižnice gymnázia a mesta Kremnica, nachádza vo fonde spolu 10 441 titulov z knižnice františkánov, 812 drobných tlačí a 12 057 časopisov. To znamená, že v minulosti sa z knižnice františkánov nezaevidovali všetky tlače, ako napríklad drobné tlače a časopisy. Súčasťou fondu v Belovom dome v Kremnici bola aj

Súčasnú uloženie časopisov v archíve v Kremnici

farská knižnica z Kremnice, ale tá bola v minulosti prevezená do Hlohovca.

12. júna 2024 bola v Kremnickom archíve knižnica františkánov z Kremnice slávnostne sprístupnená verejnosti aj za účasti riaditeľky odboru správy a spracovania HKD a HKF a vedúcej oddelenia správy HKD a HKF v SNK. Slovenská národná knižnica týmto slávnostne prenechala do výpožičky historickej knižnice františkánov z Kremnice spolu s časopismi, knižnicou gymnázia a historickou knižnicou mesta Kremnica Štátnemu archívu Banská Bystrica, pracovisko Archív v Kremnici. V archíve sa knihy opäť spojili so vzácnymi kódexmi, hudobninami a archívnym materiálom z kláštora františkánov v Kremnici, ktoré sú tam uložené už od polovice 20. storočia a v minulosti tvorili jeden celok. Virtuálne budú súčasťou knižnice aj tlače 15. a 16. storočia, ktoré sú zapísané v ústrednej evidencii HKD a HKF a sú uložené v Slovenskej národnej knižnici. Vďaka digitálnej knižnici SNK (dikda.snk.sk) môžu pracovníci archívu sprístupňovať pre bádateľov aj tieto vzácne tlače.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Biblia germanica. 1485. Strassbourg: Ioannes Grüninger.

KAMHALOVÁ, Vlasta. 2001. Historická knižnica františkánskeho konventu v Kremnici. In: *Sprievodca po historických knižniciach na Slovensku: I. zv.* Martin: Slovenská národná knižnica, s. 112 – 116.

KOTVAN, Imrich. 1959. *Inkunábuly knižníc mesta Kremnice*. Martin: Matica slovenská.

LAMOŠ, Teodor. 1952. Zpráva o výskume starej františkánskej knižnice a archívu v Kremnici. *Archivní časopis*. roč. 2, č. 3, s. 85 – 88.

SABOV, Peter. 2009. Knižnica Konráda Švestku (Schwesztku). In: *Sprievodca po historických knižniciach na Slovensku: III. zv.* Martin: Slovenská národná knižnica, s. 9 – 12.

VEDELI STE, ŽE...?...

Súčasťou Slovenskej národnej knižnice je aj Aponiovská knižnica (z lat. *Bibliotheca Apponiana*), ktorá sa nachádza v bývalom zámku Aponiovcov v Oponiciach. Knižnica založená v roku 1774, vo Viedni grófom Antonom Jurajom Aponim, obsahuje najmä tlače z 18. a 19. storočia.

Všetky dôležité informácie o Aponiovskej knižnici vrátane informácií o otváracích hodinách a exkurziách nájdete [na tejto adrese](#).

Vo fonde Slovenskej národnej knižnice nájdete publikáciu [Aponiovská knižnica v Oponiciach](#), ktorej autormi sú Jana Cabadajová a Peter Králik.

POKLADY SLOVENSKEJ KULTÚRY A ICH PREZENTÁCIA DOMA A V ZAHRANIČÍ ODBORNÝ SEMINÁR

MGR. SOŇA ŠÓKY, PHD.

On 21 and 22 May 2024, the civic association Pro Bibliothecae, in cooperation with the State Scientific Library in Banská Bystrica, organized *TLib – Trends in Libr@ries 2024*, the 23rd year of the professional seminar for librarians and information specialists. This year's theme was the *Treasures of Slovak culture and their presentation at home and abroad*, and featured the presentation and promotion of Slovak culture and Slovaks at home and abroad. The paper reports on this seminar, which was attended by experts from libraries, galleries and archives from Slovakia, Czech Republic and Poland, and points out the importance of applying knowledge into practice through projects focused on the presentation of culture, international cooperation, technological innovations and different ways of presenting the activities of libraries in the digital environment.

Keywords: librarians, information specialists, professional seminars, Slovak culture, international cooperation, Pro Bibliothecae, State Scientific Library in Banská Bystrica

manazer@svkbb.eu
Štátna vedecká knižnica
v Banskej Bystrici
www.svkbb.eu

Občianske združenie Pro Bibliothecae v spolupráci so Štátnou vedeckou knižnicou v Banskej Bystrici (ŠVK) pripravili 23. ročník odborného seminára *TLib – Trends in Libr@ries 2024* pre knihovníkov a informačných špecialistov. Seminár s podtitulom *Poklady slovenskej kultúry a ich prezentácia doma a v zahraničí* sa uskutočnil 21. 5. – 22. 5. 2024 v spoločenskej sále ŠVK a bol venovaný prezentácii a propagácii slovenskej kultúry a Slovákov v domacom i zahraničnom priestore. Zúčastnili sa ho odborníci z pamäťových a fondových inštitúcií, ako knižnice, vydavateľstvá, galérie, osvetové strediská a archívy zo Slovenska, Česka a Poľska.

CIEĽ PODUJATIA

Kultúra, jej kreatívne činnosti a tvorivé aktivity vždy formovali krajiny a svet vďaka svojej transformačnej kapacite a schopnosti sprítomniť kolektívnu emóciu a zároveň nachádzať inovatívne a nečakané spojenia a riešenia. Jej rôzne oblasti sa stali významnou súčasťou života v našej spoločnosti. Prelína sa v nej tak história, ako aj súčasnosť, a tým sa vytvára bohaté kultúrne dedičstvo Slovenska.

Dôležitou súčasťou národnej kultúry sú **knižnice**, a to nielen ako inštitúcie, patriace do tejto sféry. Svojou podstatou uchovávajú a sprístupňujú kultúrne prejavy, a tak napomáhajú rozvoju kultúry a majú aj značné predpoklady na jej primeranú prezentáciu a propagáciu doma a v zahraničí.

Podmienkou, ako naplniť túto úlohu knižníc, je adekvátne budovanie ich knižničných fondov a informačných databáz, obsahujúcich cenné a spoľahlivé informácie. Knižnice ako správcovia týchto informácií ich prostredníctvom rôznych typov aktivít premieňajú na vedomosti využiteľné na rozvoj vedy, kultúry a vzdelávania, čím sa stávajú dôležitým predpokladom rozvoja celej spoločnosti.

Jedným z cieľov seminára bolo modelovanie teoretických možností a praktických skúseností knižníc a pamäťových inštitúcií pri aktivitách zameraných na prezentáciu rozmanitých oblastí slovenskej kultúry so zámerom jej zviditeľnenia v globálnom prostredí. Zámerom seminára bola tiež diskusia o súčasnom poslaní knižníc, pamäťových a fondových inštitúcií pri pozitívnej prezentácii slovenskej kultúry, ako aj kultúry zahraničných Slovákov. V rámci odborného seminára boli nastolené otázky, ako môžu knižnice svojimi aktivitami napomáhať jej rozvoju, respektíve formulovať

požiadavky na tvorivejší a kvalitnejší prístup k nej.

ZAMERANIE PODUJATIA

Organizátori seminára zvolili nasledovné tematické okruhy:

- Objekty prezentácie (významné diela, zbierky, osobnosti, tvorcovia/tvorkyne kultúry);
- Projekty zamerané na prezentáciu kultúry a zároveň organizované knižnicami (podujatia, edičná činnosť, kurzy, knižničné služby, iné inovatívne aktivity);
- Spolupráca a partnerstvo (medzi inštitúciami a krajinami, postrehy zo študijných ciest uplatniteľné u nás);
- Prínos knižníc v propagácii kultúry (napr. regionálny princíp verzus národný princíp);
- Teoretické poznatky akademického prostredia ako forma vzdelávania a zdroj inšpirácií;
- Nové formy prezentácie v online prostredí (napr. podcasty), využitie digitálnych nástrojov a informačné digitálne kurátorstvo;
- Budovanie knižničných fondov a informačných databáz s prihliadnutím na rôzne oblasti národnej kultúry.

Súčasťou odborného seminára bol aj 8. ročník fóra mladých knižnično-informačných špecialistov *Pohľad na slovenskú kultúru ako príležitosť pre mladých odborníkov*. Mladí odborníci môžu prispievať k ochrane a prezentácii bohatej slovenskej kultúry, ktorá im ponúka mnoho príležitostí vo viacerých oblastiach a inštitúciách (v knižniciach, múzeách, archívoch, v oblasti pamiatkovej ochrany, v osvetovej činnosti, v rozvoji kreatívnych odvetví, v kultúrnom podnikaní).

Popri mnohých úspechoch mladých odborníkov v oblasti kultúry existuje aj množstvo problémov, ktoré si vyžadujú komplexné riešenia. Je potrebné vytvárať priaznivé podmienky na sebarealizáciu, tvorivosť a kariérny rast mladých odborníkov v kultúrnom sektore. Výmena skúseností medzi mladými knihovníkmi priniesla množstvo podnetov na získavanie ďalších odborných znalostí a skúseností, ktoré seminár dlhoročne poskytuje. O tom, aké východiská a príležitosti vidia mladí kolegovia po 5 – 10 rokoch práce, ale aj o skúsenostiach, prípadne radách, aby odborník nevyhorel, sa účastníci podujatia a jeho organizátori snažili prediskutovať v tematických okruhoch:

Portrét mladého knihovníka – nová generácia, nový pohľad, nová prezentácia;
Personálna politika a manažment mladých ľudí v oblasti kultúry – otvorená komunikácia a podpora, problémy a hľadanie riešení;
Osobná a kariérna realizácia – ambície, sebarealizácia, sebareprezentácia a získavanie skúseností mladých odborníkov;
Pohľad mladých odborníkov na modernú vedu a výskum v kultúre – realizované projekty, výsledky výskumov;
Budovanie siete kontaktov, ktoré môžu prispieť k odbornému rastu – študijné pobyty a výmenné stáže, získavanie skúseností zo zahraničia;
Public relations a reklama knižnice za minimálne náklady – nápady, inovácie mladých kolegov.
 Rokovanie seminára bolo rozdelené do dvoch častí, a to **hlavný blok** a **knižničný inkubátor**. Riaditeľka

Úvodný príhovor riaditeľky ŠVK BB Olgy Doktorovej

Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici **Olga Doktorová** 21. mája 2024 otvorila seminár privítaním prítomných účastníkov, hostí, ako aj zástupcov Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a referujúcich nielen zo Slovenska, ale aj zo zahraničia.

Vo svojom príhovore uviedla, že téma seminára bola zámerne zvolená tak, aby oslovila široké spektrum z radov odborníkov. Knižnica spojila sily s OZ Pro Bibliothecae ako hlavným organizátorom a garantom podujatia.

OZ Pro Bibliothecae reprezentovala štatutárka **Mária Bôbová**, ktorá vo svojom prejave vyzdvihla vzájomnú spoluprácu so Štátnou vedeckou knižnicou v Banskej Bystrici. Vďaka dlhoročnej spolupráci sa podarilo zrealizovať zaujímavé projekty v oblasti vedy, výskumu, komunitných aktivít či odborných podujatí pre knihovnícku verejnosť.

Účastníkom podujatia sa prihovoril aj predseda Spolku slovenských knihovníkov a knižníc **Ján Šimko**. Počas príhovoru zdôraznil zaujímavú tému seminára a taktiež sa poďakoval knihovníkom a knihovníčkam za ich obetavú prácu a poslanie, ktoré vykonávajú pri prezentácii „pokladov slovenskej kultúry“ na svojich pracoviskách.

Odborného seminára sa zúčastnili aj zástupcovia Ministerstva kultúry Slovenskej republiky **Beatrix Ordódy**, riaditeľka odboru múzeí, galérií a knižníc, ale aj **Patricia Ďurčanová** a **Marián Úradník** z odboru múzeí, galérií a knižníc.

HLAVNÝ BLOK

V prvý rokovací deň v rámci hlavného bloku **Martina Bajžiková** zo Slovenskej národnej knižnice v Martine (SNK) v príspevku *Slovenská národná knižnica a krajiny V4: spolupráca pri ochrane písomného kultúrneho dedičstva* prezentovala projekt *Písomné visegrádske dedičstvo – ochrana pre budúcnosť*. Medzinárodný projekt *The Written Visegrad Heritage – Protection for the Future* realizovalo konzorcium vedeckých a kultúrnych organizácií v členských štátoch Vyšehradskej štvorky (Archív mesta Budapešť, Národná knižnica Českej republiky, Slovenská národná knižnica, Biologická fakulta Varšavskej univerzity) v rokoch 2021 – 2022. Projekt riešil medzinárodný tím odborníkov na ochranu písomného kultúrneho dedičstva. Hlavným cieľom iniciatívy bolo zdieľať odborné informácie a príklady dobrej praxe vo vzťahu k záchrane, obnove a digitalizácii písomného dedičstva pre budúce generácie.

Miroslava Soláriková zo Slovenskej národnej knižnice v príspevku *Pôsobenie Slovenskej národnej knižnice v rámci Konzorcia európskych vedeckých knižníc (CERL)* predstavila spoluprácu SNK s Konzorciom európskych vedeckých knižníc (CERL) ako medzinárodným fórom pre spoluprácu knižníc, ktoré spravujú historické tlače, rukopisy a písomné dedičstvo Európy. Jednotliví členovia konzorcia prostredníctvom tohto fóra prezentujú svoje zbierky, pričom sa zameriavajú na rukopisy a tlačené knihy vyrobené v prvej polovici 19. storočia.

CERL je miestom, kde profesionáli v oblasti knižníc a informácií spolupracujú, aby ľudia mohli získať plný a prepojený prístup k fondom zo zbierok knižníc zapojených v konzorciu, buď ako členovia, alebo v rámci iných foriem spolupráce. Takisto je miestom, kde majú lídri členských inštitúcií prístup k súboru spoločných odborných znalostí na rozvoj stratégie, politiky a nástrojov na ich implementáciu. Slovenská národná knižnica v Martine je plným členom tejto organizácie. Prednášajúca prítomným priblížila rôzne formy spolupráce SNK s medzinárodným združením CERL.

Príspevok **Tomáša Foltýna** z Národnej knižnice Českej republiky v Prahe (NK ČR) *Strategie rozvoje Národných knihovní ČR na léta 2024 – 2027: výzvy, víze, perspektivy* predniesla **Michaela Mrázová** z Národnej knižnice ČR.

Národná knižnica ČR sa na začiatku roka 2023 rozhodla vypracovať svoju novú stratégiu rozvoja

na ďalšie štvorročné obdobie, ktorej tvorba nebola predpísaná zriaďovateľom knižnice Ministerstvom kultúry Českej republiky, ale práve naopak, vyplývala z jej vnútornej potreby. Toto interné rozhodnutie – mať pre seba stratégiu, prostredníctvom ktorej by sa inštitúcia reprezentovala ako sebavedomá národná knižnica, malo byť zároveň oporou pri ďalších rokovaniach, ale aj pilierom presadzovania záujmov smerom k verejnosti a v rámci takzvanej inštitucionálnej advokácie smerom k decíznej sfére. Tento prístup mal tiež zásadný vplyv na proces jej vzniku, pretože od prvých predstáv a vízií išlo o kolektívne dielo niekoľkých pracovných tímov naprieč organizačnou štruktúrou knižnice. Do procesu reorganizácie boli zapojení nielen vedúci pracovníci, ale aj radoví zamestnanci, a to tak zo staršej, ako aj mladšej generácie pracovníkov knižnice. Obsah stratégie je prepojený s vonkajšími a vnútornými faktormi, ktoré budú knižnicu ovplyvňovať a usmerňovať v súvislostiach spojených s priebehom zložitých diskusií o strategických cieľoch. Počas prezentácie sa poslucháči dozvedeli o kľúčových oblastiach rozvoja NK ČR, o jej základných krokoch, ktoré ju čakajú, o cieľoch, ktoré knižnica chce dosiahnuť, a o tom, ako sa knižnica vysporiadala s procesom tvorby stratégie, ktorý, ako sa ukázalo, bol dôležitejší, než samotná stratégia. V príspevku autor zhodnotil, kam smeruje moderná národná knižnica, aká je jej vízia a čo by chcela dosiahnuť v kľúčových oblastiach svojej činnosti.

Ewa Barycka a **Jarosław Janyk** z Vojvodskej verejnej knižnice Emanuela Smoľki v Opole sa v príspevku *Najcennejšie zbierky Vojvodskej verejnej knižnice v Opole: formy ochrany a popularizácie s osobitným dôrazom na kultúrne dedičstvo regiónu (Najcenniejsze zbiory Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu: formy ochrony i popularyzacji, ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego regionu)* zamýšľali nad jednou z jej základných úloh – **chrániť a popularizovať kultúrne dedičstvo regiónu**. Autori príspevku informovali o opatreniach prijatých inštitúciou, ktoré zároveň súvisia s týmto cieľom. Predstavili krátky opis cenných a jedinečných knižničných zbierok, ako historické zbierky (vo veľkej miere vzťahujúce sa na daný región) a zbierky pohľadníc. Uviedli príklady publikačnej činnosti knižnice a popularizácie spomínaných zbierok v praxi (Digitálna knižnica Opole), ktoré navrhuje opolská knižnica.

Vojvodská verejná knižnica Emanuela Smoľki v Opole je hlavnou verejnou knižnicou Opolského

vojvodstva, ktorej časť zbierok tvorí národný knižničný zdroj. Jednou z jeho základných úloh je dokumentácia regionálneho a národného kultúrneho dedičstva.

Hrad Rogów Opolski

Najcennejšou zbierkou Vojvodskej verejnej knižnice v Opole je historická zbierka na zámku v Rogowe Opolskom. Zariadenie, ktoré sa nachádza v malebnom parku, patrí od roku 1965 opolskej knižnici. Po rekonštrukcii dostal objekt pôvodný charakter renesančno-klasicistického zámku. Sídlí v ňom oddelenie historických zbierok s najstaršími knižničnými fondmi, zhromažďovanými niekoľko desiatok rokov. Mnohé z nich sú literárne pamiatky a ikonografie.

Pozoruhodné sú najmä rukopisy, historické grafiky a kartografické zbierky, ako aj staré tlače (vrátane inkunábul). V kartografických zbierkach dominujú mapy Sliezska. K najcennejším historickým zbierkam patrí *Slesiae Descriptio XV Nova Tabula* – drevorezová mapa spracovaná Sebastianom Münsterom, ktorú vydal v Bazileji Herman Petri v roku 1545. Druhým skvostom v hradných zbierkach je rukopis z roku 1324, ktorého obsahom je rozhodnutie kniežaťa Alberta Opolského vo veci zníženia pozemkovej dane v obci Oracze pri Krapkowiciach.

Popularizácia zbierok zhromaždených v zámocných sieňach sa dosahuje najmä prostredníctvom výstav, katalógov k výstavám, prednášok pre študentov a prostredníctvom prezentácií pripravených pre skupiny študentov a knihovníkov. Historické zbierky, ku ktorým je z dôvodu ich ochrany obmedzený prístup, sú zdigitalizované a sprístupnené na internete na webovej stránke digitálnej knižnice v Opole.

Digitálna knižnica v Opole

Digitálna knižnica v Opole bola oficiálne sprístupnená 5. mája 2010. Prezentuje historické zbierky a ďalšie cenné publikácie o opolskom Sliezske. Prezentácia bohatých zdigitalizovaných knižničných zdrojov na webovej stránke ich sprístupňuje širokému okruhu čitateľov a zároveň chráni originály. Vďaka tomu sa zbierky, ktoré sa týkajú prevažne opolského regiónu, dostávajú nielen k študentom a akademickej obci, nadšencom histórie z Poľska a zahraničia, ale aj ku každému používateľovi internetu. Zdroje opolskej digitálnej knižnice tvoria tieto zbierky: kultúrne dedičstvo (staré tlače, rukopisy, grafika, kartografia), sú-

časné zbierky (knihy a časopisy súvisiace s regiónom, prevedené na základe licenčných zmlúv a vydávané Vojvodskou verejnou knižnicou Emanuela Smolki v Opole) a regionalia (knihy a časopisy týkajúce sa Sliezska alebo vydávané v Sliezske najmä z 19. a začiatku 20. storočia, letáky týkajúce sa sliezkych povstaní a obdobia plebiscitu, pohľadnice).

Kolekcia pohľadníc

Vojvodská verejná knižnica má vo svojom fonde vyše 6,5-tisíc pohľadníc. Zbierka obsahuje digitálne kópie pohľadníc, vydaných pred rokom 1945, a to najmä pohľady na mestá východného pohraničia a na sliezske mestá a obce. Avšak často zobrazujú najreprezentatívnejšie budovy, ako sú hrady, zámky a sídla vlastníkov pôdy, ale aj významné a dôležité zariadenia pre miestnu komunitu, ako kostoly, obchody, školy, železničné stanice, úrady atď.

Vlastné publikácie

Vojvodská verejná knižnica v Opole sa snaží dokumentovať a popularizovať poznatky o Sliezske, najmä o regióne Opole, a poukázať na jeho historickú a kultúrnu špecifickosť. Viac ako 60 rokov vedie vlastnú vydavateľskú činnosť. Má bohatú vydavateľskú produkciu (doteraz vyšlo viac ako 300 titulov), vyznačujúcu sa veľkou rôznorodosťou tak z hľadiska formy vydania, ako aj námetu. Zahŕňa bibliografické, informačné, sprievodcovské a školiace publikácie, historické štúdie a diela sprevádzajúce výstavy a konferencie.

Vladimír Valentík zo Slovenského vydavateľského centra v Báčskom Petrovci v príspevku *Knižničný fond v slovenskom jazyku vo verejných knižniciach v Srbsku* informoval o knihách vydávaných v slovenskom jazyku v bývalej Juhoslávii a v súčasnosti v Srbsku. Tieto diela sa stali súčasťou knižného fondu ako povinné výtlačky Národnej knižnice v Belehrade a najmä Knižnice Matice srbskej v Novom Sade, ktorá v súčasnosti zabezpečuje funkciu ústrednej knižnice pre územie Vojvodiny. Zároveň v prostrediacich, kde žije už vyše dvesto rokov početná slovenská diaspora, sa vytvárali ešte v 19. storočí slovenské knižnice, ako napríklad roku 1845 v Báčskom Petrovci.

V súčasnosti menšie knižničné fondy v slovenskom jazyku majú početné knižnice v Srbsku. Najväčšie fondy kníh v slovenčine majú okresné knižnice v Starej Pazove, v Kovačici s oddelením v Padine,

Báčskej Palanke, v Kysáči – oddelenie Mestskej knižnice v Novom Sade –, a v najstaršej z uvedených knižníc – Knižnici Štefana Homolu v Báčskom Petrovci.

Táto knižnica si ako jediná v súčasnosti zachovala okrem vzácných prvých vydaní slovenských kníh a časopisov z 19. storočia aj bohatý fond slovenských kníh vydávaných v Srbsku a na Slovensku v 20. storočí. Pomenovaná je podľa jej zakladateľa – štúrovca Štefana Homolu. Po knižnici v sriemskom mestečku Irig je najstaršou verejnou knižnicou vo Vojvodine.

Jana Cabadajová zo Slovenskej národnej knižnice v príspevku *Najvzácnejšie zachované historické knižničné dokumenty a historické knižničné fondy z Banskobystrického kraja* prezentovala vzácne zachované historické knižničné dokumenty a historické knižničné fondy z Banskobystrického kraja.

Zachované historické knižnice a tlače sú obrazom vyspelosti národa v minulosti, ale aj v súčasnosti, pretože odrážajú vzťah spoločnosti k ich záchrane a uchovávaníu. Poskytujú obraz nielen o dejinách knižnej kultúry, ale pomáhajú získať aj komplexný pohľad na naše národné dejiny a zároveň sú hodnotným odrazom doby, kultúry a spoločnosti, z ktorej pochádzajú. Vďaka aktívnemu prístupu knihovníkov k spracovaniu a spolupráci je dnes v ústrednej evidencii historického knižničného dokumentu a historického knižničného fondu zapísaných takmer 8 490 titulov z územia Banskobystrického kraja. Rozhodne to však nie je definitívne číslo, pretože SNK má aj viacero rozpracovaných návrhov z Banskej Štiavnice, ako aj zaujímavé osobné knižnice z tohto regiónu, ktoré budú vyhlásené v najbližších rokoch. Výber dokumentov sa niekedy robí aj niekoľko rokov a vo viacerých na seba nadväzujúcich etapách. Ide o náročný výber toho najdôležitejšieho z nespočetného množstva starých tlačí. Prezentujúca poukázala na vytrvalosť a zanietenosť odborných pracovníkov (historici, archivári, múzejníci, atď.) Banskobystrického kraja, ktorí sa nedali odradiť, ale dokázali zakonzervovať a zreštaurovať a pre budúce generácie uchovať desiatky tlačí nielen zo 16. storočia, ale aj mnoho vzácných diel z neskorších storočí. Idú tak príkladom ostatným knižniciam a múzeám v uchovávaní nášho kultúrneho a národného dedičstva.

Martin Medlen zo spoločnosti MediaCall, s. r. o., uviedol výhody a dôvody, pre ktoré sa oplatí využívať práve túto spoločnosť. V príspevku *Ako fungujú a kto*

vlastne sú /Subscription agency prednášajúci opísal služby spoločnosti MediaCall, s. r. o., ako napríklad a) možnosť objednať si odborné, akademické, náučné aj populárne tituly pre všetky vekové kategórie; b) zaistenie predplatného zahraničných titulov, ale aj konsolidované dodávky a sprostredkovanie online prístupov; c) expedovanie tlače univerzitám, knižniciam, zdravotníckym zariadeniam, vydavateľstvám, štátnym inštitúciám a jednotlivcom; d) poskytovanie efektívnych riešení, prípadne reklamácií (v prípade nedodania výtlačku nárok na záruku náhradného doručenia alebo spoločnosť vystaví dobropis v plnej cene a i.).

Najväčšími klientmi tejto spoločnosti sú univerzity, zahraničné firmy a úrady pôsobiace na území Slovenskej a Českej republiky. Martin Medlen taktiež uviedol, že spolupracujú s najväčšími vydavateľstvami, ako Elsevier, Wolters Kluwer, Taylor & Francis, Sage, John Wiley & Sons, Oxford University Press, Springer Nature, Cambridge University Press a mnohé iné.

KNIŽNIČNÝ INKUBÁTOR

V rámci podujatia v časti s názvom Knižničný inkubátor odzneli štyri príspevky.

Z Krajskej knižnice Ľudovíta Štúra vo Zvolene **Alžbeta Bosnyák Bahúlová** v príspevku *Budovanie identity mládeže ako krok ku kultúrnemu rozvoju* skúmala problematiku budovania identity mládeže v súvislosti s kultúrnym rozvojom. V rámci projektu *IdenTY-taZ* sú organizované vzdelávacie a zábavné podujatia, ktoré sa zameriavajú na prevenciu rizikového správania a aktuálne potreby mládeže. Tematicky sa dotýkajú oblastí, ako umelá inteligencia, medzigeneračné vzťahy, hrozby internetu, kritické myslenie, história, umenie, identita a inakosť. Cieľom projektu je poskytnúť mladým ľuďom nástroje na získavanie spoľahlivých informácií, predchádzanie dezinformáciám a hľadanie podpory vo vývoji ich identity a vzťahov v širšom kultúrnom kontexte.

Národnú knižnicu Českej republiky v Prahe (NK ČR) na seminári zastupovala aj **Michaela Mrázová**. Autorka v príspevku *Mladý SKIP aneb podpora nových informačných profesionálov a mladých knihovníkov v ČR* prezentovala aktivity novozaloženej odbornej sekcie Mladý SKIP, ktorá vznikla v roku 2023 v rámci Zvä-

zu knihovníkov a informačných pracovníkov Českej republiky. NK ČR sa v súčasnosti čoraz viac venuje mladým pracovníkom, študentom v odbore a spolupráci so školami. Aktivity odbornej sekcie *Mladý SKIP* sú rozmanité, zahŕňajú vytváranie komunity s podobnými záujmami, otváranie rôznych tém (napríklad o wellbeingu pracovníkov) a optimalizáciu študentských praxí tak, aby boli motivujúce a pomáhali absolventom pri ich nástupe do knižníc.

Odborná sekcia organizuje nielen online, ale aj fyzické stretnutia, pozýva hostí a nahráva podcasty. Michaela Mrázová sa zamerala na nových/mladých pracovníkov v knihovníckom odbore a potrebu zamyslieť sa nad tým, či a aká by mala byť podpora nových profesionálov, ale aj na jej koncepčné úpravy.

Univerzitnú knižnicu Katolíckej univerzity v Ružomberku reprezentovala **Darina Obušeková**, ktorá sa v príspevku *Stratégie pri profesijnom i osobnostnom rozvoji mladého knihovníka v akademicko-knižnici* zamerala na stratégie profesijného a osob-

nostného rozvoja mladého knihovníka v akademicko-knižnici.

Akademické knižnice ako inštitúcie poskytujú špecializované služby, preto si vyžadujú kvalifikovaných odborných zamestnancov. Prednášajúca priblížila východiská, predpoklady a konkrétne kroky, ktoré mladého knihovníka v súčasnosti vyprofilujú na odborníka a človeka na správnom mieste, teda v akademicko-knižnici.

Mestská knižnica v Bratislave prostredníctvom **Heleny Mlejovej** priblížila problematiku získavania grantu na stáž v nemeckých knižniciach prostredníctvom Nemeckej asociácie knižníc. Autorka v príspevku *Stáž v nemeckej knižnici – ako na to?* priblížila administratívny proces, jeho priebeh a vlastné skúsenosti z pobytu v Mestskej knižnici v Kolíne nad Rýnom v roku 2023, ktorý bol pre ňu hodnotnou a odborne obohacujúcou skúsenosťou.

Zástupca spoločnosti Koval Systems, a. s., v Beluši **Robert Drevenák** bližšie predstavil výrobky spoloč-

nosti vo svojom rovnomernom príspevku *Výrobky spoločnosti Koval Systems, a. s., pre potreby knižníc*. Rôzne typy knižničných a archívnych regálov a výrobky určené na výstavné priestory – vitríny, výstavné panely a pod. sú vhodné do knižníc a iných pamäťových inštitúcií (múzeá, archívy, kultúrne inštitúcie...).

Strojárska spoločnosť z Beluše začínala v roku 1993 výrobou kovových skriniek, využívaných predovšetkým pri práci s hotovosťou. Neskôr sa súčasťou jej portfólia stal aj široký sortiment na zabezpečenie mechanickej ochrany pracovísk, osôb, peňažnej hotovosti a cenností, ako rôzne trezorové pokladne a trezory, pokladničné a odkladacie schránky, kovový nábytok, bezpečnostné dvere, mreže, okná a zariadenia na bezpečné odovzdávanie a preberanie predmetov. Veľkú popularitu si získali pevné a posuvné regály, ktoré sú dodnes žiadané mnohými archívami, knižnicami, múzeami a galériami. Postupne sa firma stala vyhľadávaným výrobcom a dodávateľom aj za hranicami a svoju činnosť sa rozhodla zamerať na automatizované zariadenia. Spoločnosť v súčasnosti vyrába automatické skladovacie systémy, ktoré sa využívajú vo výrobných spoločnostiach, v administratíve, nemocničných lekárnach či skladoch. Zároveň navrhuje a vyrába aj sofistikované zariadenia, ako sú automatické parkovacie systémy, automatické poštové boxy či triediace linky balíkových zásielok. Kvalita produkcie, efektivita, know-how a rozsiahle technické a technologické vybavenie viedli k vzniku ďalšieho segmentu vo výrobnej orientácii spoločnosti – zákazkovej výrobe dielov a komplexných zostáv. Spoločnosť v spolupráci s firmou SVOP, s. r. o., vyvinula aj Bibliomat, ktorý slúži na bezkontaktné vypožičiavanie a vrátenie kníh.

Prvý rokovací deň bol zakončený plodnou diskusiou, ktorá pokračovala aj pri večernom spoločenskom raute. Pre hostí seminára bol vo večerných hodinách pripravený program – prehliadka historických zaujímavostí mesta Banská Bystrica, ktorú organizátori zabezpečili v spolupráci s banskobystrickým historikom **Jozefom Ďuriančikom**.

Druhý rokovací deň **22. mája 2024** v hlavnom bloku ako prvá referovala **Stanislava Knapčoková** zo Slovenskej národnej knižnice v Martine. V príspevku *Historické knižničné dokumenty: úlohy a projekty na oddelení spracovania historických knižničných dokumentov (HFD) a historického knižničného fondu (HKF) v Slovenskej národnej knižnici* prítomných informovala, že oddelenie spracovania historických knižničných

dokumentov SNK v Martine pracuje na niekoľkých projektoch zameraných dvoma základnými smermi, a to bibliograficko-spracovateľským a výskumným. Jeden je orientovaný na systematické spracovávanie historických knižničných dokumentov do databázy spravovanej SNK a na výskum a spracovávanie historických knižničných dokumentov s výstupom v podobe katalógov vydávaných v rámci dlhodobého projektu mapovania tlačí 16. storočia na Slovensku. Ďalší smer predstavuje výskum v oblasti peregrinácie a výskumu knižnej ilustrácie na našom území.

Pod systematicky spracovávané historické knižničné fondy a dokumenty patria projekty *Katalóg tlačí 16. storočia z františkánskych knižníc* (už ukončená úloha), tlačie 16. storočia v knižniciach Spišskej kapituly a inkunábuly. Priebežne sa spracováva HKF v Oponiciach, historická knižnica Zai a HKD zo ZF SNK.

Výskum knižnej ilustrácie nadväzuje na monografiu venovanú dejinám ilustrácie 16. a 17. storočia. Peregrinácia študentov na nemeckých univerzitách poskytuje prehľadnú bázu vzdelancov so slovenským pôvodom pôsobiacich na týchto inštitúciách. Príspevok mapoval súčasný stav plnenia týchto projektov, ako aj smerovanie výskumu v najbližších rokoch v rámci oddelenia spracovania HKD a HKF v Slovenskej národnej knižnici v Martine.

Žilinskú univerzitu v Žiline reprezentovali **Vladimír Filip** a **Matej Somr**. Autori v príspevku *Databázové a komunikačné stratégie v kontexte výskumu tlačiarenskej techniky a knižníctva na Slovensku: analýza, návrhy a implementácia s dôrazom na komparatívnu štúdiu a využitie podcastov* na odbornom seminári prítomných oboznámili o procesoch súvisiacich s návrhom a implementáciou databáz ako o jednom z hlavných výstupov projektov *Grafická výzdoba a typografia starých tlačí vydaných na Slovensku v kontexte vyvíjajúcej sa tlačiarenskej techniky* a *Chronológia dejín knižníc na Slovensku od počiatkov do roku 2020*.

V úvode predstavili fázy prípravy skúmanej problematiky a návrhy jednotlivých metodík až po ich samotnú implementáciu do praxe. Súbežne bola prezentovaná komparácia už existujúcich konkurenčných riešení s navrhovaným a implementovaným riešením. Výsledok identifikuje jednotlivé slabé a silné stránky navrhovaných riešení z pohľadu používateľa.

Záver príspevku mal ambíciu reflektovať na diskusiou o možnostiach a prínosoch implementácie podcastov ako komunikačného prostriedku na dis-

tribúciu výsledkov výskumu medzi odbornú aj laickú verejnosť. Podcasty sa v rámci komunikačného arzenálu javia ako vhodný nástroj na šírenie informácií, pretože disponujú potenciálom oslovovať širšie publikum a umožňujú autentickú prezentáciu výskumných tém.

Mária Bôbová zo Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici v príspevku *Sprístupňovanie kultúrneho dedičstva s pomocou umelej inteligencie* priblížila Štátnu vedeckú knižnicu v Banskej Bystrici, ktorá od roku 2020 participuje s Univerzitou Mateja Bela v Banskej Bystrici na projekte *Inovatívne sprístupnenie písomného dedičstva Slovenska prostredníctvom systému automatickej transkripcie historických rukopisov* (APVV-19-0456, skr. SKRIPTOR), podporovanom Agentúrou na podporu výskumu a vývoja. Jeho hlavným cieľom je uplatnenie najnovších technologických inovácií pri sprístupňovaní písomných pamiatok z územia Slovenska. V zjednodušenej podobe to znamená, že výskumníci sa s pomocou nástrojov umelej inteligencie snažia o automatický prepis dokumentov. Základný výskum prebieha prostredníctvom platformy Transkribus.

Autorka príspevku prezentovala svoje osobné skúsenosti pri riešení tohto výskumu. Zaujala ju najmä jeho všestrannosť, špecializujúca sa na rozvinutú podporu výskumnej práce s historickými dokumentmi.

Zodpovedným riešiteľom projektu je doc. Mgr. Imrich Nagy, PhD., z Katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Na projekte sa podieľa kolektív historikov a knihovníkov z oboch inštitúcií. Autorom myšlienky projektu je prof. Dušan Katuščák, PhD. Výskumný tím tvorí 10 riešiteľov, pričom každý riešiteľ má vlastnú výskumnú tému a k nej prislúchajúci dokument.

Prvky umelej inteligencie v platforme Transkribus spočívajú v schopnosti získavať skúsenosti bez nutnosti detailnejšieho naprogramovania, ale s využitím obrovského množstva informácií. Od podobných dostupných digitálnych nástrojov a technológií sa táto platforma odlišuje v tom, že je postavená na existencii modelu, ktorý je prispôsobený určitému rukopisu. Prostredníctvom neho následne prebieha automatická transkripcia, ktorá zabezpečí digitálnu premenu obrazovej podoby dokumentu nielen do textovej, ale i do jeho dátovej verzie. V súčasnosti neposkytuje možnosť okamžitej automatickej transkripcie ľubovoľného textu.

Prvým krokom riešiteľov bola tvorba modelu, ktorá zahŕňa niekoľko etáp. V prvom rade je však

Technológia na čistenie kníh Depulvera (www.ceiba.cz)

potrebné dostať zdigitalizované obrázky do prostredia platformy a upraviť ich v nej vrátane ručného prepisu časti dokumentu, tréovania modelu až po zhodnotenie efektívnosti na základe percenta chybivosti. Čím je toto percento nižšie, tým je model kvalitnejší a dokáže presnejšie prečítať text.

V rámci projektu bolo vytvorených 10 samostatných funkčných modelov pre rôzne rukopisy, fonty písma, ako aj pre strojopis. Po ich vytvorení nasledovali ďalšie kroky – spustenie automatického prepisu na celý dokument a následne je tu aj možnosť práce s metadátaami.

Výsledky výskumov sú online sprístupnené na hlavnej stránke platformy, ale aj na webovej adrese oboch spolupracujúcich inštitúcií – dátového úložiska Univerzity Mateja Bela (<https://repo.umb.sk/handle/123456789/39>) a digitálnej knižnice Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici (<https://digilib.svkbb.eu>).

Detailnejšie informácie o tomto výskume budú publikované v zborníku.

Zástupkyňa spoločnosti Ceiba, s. r. o., **Hajnalka Szikela** vo svojej prezentácii *Čistenie a dezinfekcia kníh* prezentovala najmä praktické ukážky dezinfekcie a čistenia kníh, ale taktiež predstavila služby a produkty tejto spoločnosti. Zároveň upriamila pozornosť na prístrojové produkty, ktoré slúžia na technické čistenie kníh od prachu, plesní a iného znečistenia. Uviedla konkrétne príklady prístrojov, ktoré spoločnosť na tento účel ponúka, napríklad Pul-

visina, Depulvera, L'aura, Spirabilia, Nebula a iné. Informácie o jednotlivých produktoch sú dostupné na www.ceiba.sk.

Autor príspevku *DIKDA – Digitálna knižnica Slovenskej národnej knižnice pre čitateľov Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči* **Norbert Végh** zo Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči, prezentoval najnovšie aktivity a výsledky projektu *Digitálna knižnica*.

Najnovšie aktivity digitálnej knižnice Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči (SKN MH) zahŕňajú využívanie syntetického hlasu a sprístupnenie digitálnej knižnice a digitálneho archívu SNK (DIKDA) pre čitateľov SKN MH.

Vďaka spolupráci so Slovenskou národnou knižnicou v Martine (SNK) sprístupnili v roku 2023 v digitálnej knižnici SKN 1 300 000 dokumentov SNK. Výsledkom projektu je samostatné vyhľadávanie uvedených dokumentov nevidiacimi bez toho, aby navštívili webovú stránku <https://dikda.snk.sk/>.

Na základe žiadosti čitateľa pracovníci manuálne stiahnu skeny dokumentov zo SNK, jednotlivé dokumenty pospájajú, použijú rozpoznávanie písma (OCR) a pridajú vodoznak na každú stranu. Takto upravený dokument si čitateľ stiahne z digitálnej knižnice SKN pod svojím kontom.

V roku 2024 má knižnica naplánovanú automatizáciu tohto procesu. Výsledkom by mal byť automatický prevod dokumentov DIKDA do formátu PDF a vygenerovanie zvukového dokumentu pomocou syntetickej reči. Projekt sprístupnenia oceňujú nevidiaci aj preto, lebo v digitálnej knižnici SKN dokážu vyhľadávať lepšie a jednoduchšie, ako na pôvodnej webovej stránke.

Andrea Jágerová z Podpolianskeho osvetového strediska vo Zvolene v príspevku *Tradičie on-line* prezentovala vznik a fungovanie online databázy javov tradičnej kultúry. Realizátorom a garantom projektu je Centrum tradičnej kultúry v Detve, pobočka Podpolianskeho osvetového strediska vo Zvolene – kultúrna inštitúcia Banskobystrického samosprávneho kraja. Centrum tradičnej kultúry je organizácia špecializovaná na výskum a dokumentáciu vybraných javov tradičnej kultúry a ich sprístupňovanie odbornej i laickej verejnosti.

Katolícku univerzitu v Ružomberku a Oravskú galériu v Dolnom Kubíne reprezentovala **Katarína Matušková** s príspevkom *Keď sa ostrov stane centrom*.

Súčasťou kultúrneho dedičstva Oravy je aj Slanic-

ký ostrov umenia, ktorý má vo svojej správe Oravská galéria v Dolnom Kubíne. Okrem jedinečného prostredia, v ktorom sa nachádza, má v sebe potenciál, ktorý priťahuje návštevníkov nielen zo Slovenska, ale aj zahraničia. Uvedený „genius loci“ je umocnený stálou expozíciou slovenskej ľudovej plastiky, maľby a oravskej kamenárskej tvorby. Autorka v príspevku priblížila aktivity, ktoré netradičnou formou obohacujú dianie na ostrove, rozširujú ponuku pre návštevníkov a ukazujú, že aj ostrov sa môže stať centrom kultúrneho diania. A to všetko nielen vďaka tradícii sprostredkovanej cez digitálne technológie, ale aj vďaka súčasnému hudobnému, dramatickému a vizuálnemu umeniu. Príspevok ponúkol prepojenie teoretických poznatkov z akademického prostredia s novými formami prezentácie kultúrneho dedičstva v online prostredí i v galerijnej praxi.

Zástupkyňa spoločnosti EBSCO **Monica Falaschi** počas vystúpenia s príspevkom *EBSCO – Váš partner pre elektronické zdroje* prezentovala spoločnosť, ktorá je lídrom v oblasti poskytovania kvalitného výskumného obsahu, vyhľadávacích technológií a platforiem na poskytovanie informácií. Spoločnosť EBSCO prostredníctvom vízie, aktivít, inovácií a záväzku k neustálemu zlepšovaniu investuje do svojich činností, aby zabezpečila dlhodobý rast produktov a služieb pre zákazníkov. V súčasnosti je spoločnosť EBSCO celosvetovo popredným poskytovateľom diverzifikovaných informačných služieb. Ponúka prémiový obsah, a to nielen prostredníctvom predplatného časopisov, ale aj bibliografických a plnotextových databáz, digitálnych archívov, e-kníh, nástrojov pre klinické rozhodovanie založených na dôkazoch a pod. Ako popredná technologická spoločnosť ponúka tiež sadu funkčne bohatých platforiem a nástrojov na vytváranie a správu informačných fondov, analýzu využitia, integráciu s knižničnými systémami a poskytovanie obsahu koncovým používateľom. Spoločnosť EBSCO ponúka viac ako 400 databáz z rôznych odborov. Patria medzi ne plnotextové, abstraktové a indexové databázy. Tieto databázy sú kolekciou indexovaných digitálnych článkov z časopisov a magazínov, ktoré sú členené podľa odborov. Celý obsah je pred sprístupnením inštitucionálnym predplatiteľom indexovaný prostredníctvom dôsledného redakčného procesu. Databázové platformy sú intuitívne a používateľsky prívetivé a ponúkajú rozsiahle možnosti vyhľadávania a ukladania.

Iveta Babjaková z Verejnej knižnice Mikuláša Kováča v Banskej Bystrici v príspevku *Knižnice na Slovensku –*

nedocenené poklady komunitného vzdelávania ponúkla pohľad na neformálne vzdelávanie v knižniciach a komunitné vzdelávanie stredoškolskej mládeže v Banskej Bystrici. Vzdelávanie je obsahovo zamerané na vybrané diela autorov slovenskej literatúry druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia, ktorých diela považuje knižnica za umelecky hodnotné, nadčasové a zaujímavé aj pre dnešného mladého čitateľa, ktorému sa snaží priblížiť z iného, aktualizovaného uhla pohľadu. Autorka sa v príspevku zamerala na príklady dobrej praxe komunitného vzdelávania vo Verejnej knižnici Mikuláša Kováča (VKMK), ktoré ukotvuje do teoretického poznania. Realizovaným pilotným projektom VKMK potvrdzuje, že knižnice svojimi aktivitami môžu osloviť mladých čitateľov a realizovať obsahovo atraktívne komunitné vzdelávacie programy.

Lucia Kocáková a **Zuzana Sedláková** sa v príspevku *Rozmanitosť a inklúzia v Knižnici pre mládež mesta Košice* venovali nielen aktuálnym, ale aj v minulosti realizovaným projektom a podujatiam tejto inštitúcie. Knižnica pre mládež mesta Košice sa už niekoľko období

zameriava na prácu s menšinovými a znevýhodnenými skupinami čitateľov a návštevníkmi knižnice, ako aj na prácu so seniormi. Autorky taktiež opísali špecializované edukatívne podujatia, ktoré stredoškolským študentom približujú problematiku druhej svetovej vojny, a to práve prostredníctvom príbehu košického spisovateľa a záchrancu ľudských životov Olivera Rácza.

Prácu v Považskej knižnici priblížila **Andrea Smolková**. Autorka v príspevku *Literárno-vzdelávací kurz „Spoznaj svoj región“ pre seniorov v Považskej knižnici v Považskej Bystrici* predstavila literárno-vzdelávací kurz *Spoznaj svoj región*, ktorý pre seniorov po štvrtýkrát pripravila Považská knižnica v Považskej Bystrici – oddelenie regionálnej bibliografie. Cieľom kurzu bolo odprezentovať región Stredného a Horného Považia (okresy Považská Bystrica, Púchov a Ilava) prostredníctvom zaujímavovo spracovaných tém z literárnej, historickej, spoločenskej a kultúrnej oblasti. Knižnica ponúka absolvovanie kurzu formou prednášok, prezentácií, besied, exkurzií alebo workshopov, ale aj spoznávanie regiónu, a tým na-

pomáha rozvíjať kognitívne a sociálne funkcie seniorov, a tak prispieva k zmysluplnému tráveniu ich voľného času.

Tému *Archívne poklady v Štátnom archíve v Banskej Bystrici* priblížila **Lucia Kubíková Dimošová** zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici. V dvadsiatich šiestich kilometroch archívnych dokumentov, ktoré spravuje Štátny archív v Banskej Bystrici, sa nepochybne nájdu, ak nie tisícky, tak prinajmenšom stovky písomností, ktoré možno považovať za archívne poklady, ba priam klenoty – či už z obsahového, historického alebo vizuálneho hľadiska. Autorka vo svojom príspevku prezentovala nepatrný výber z nich, ktorý je moderné označovať ako *crème de la crème*.

Seminár *TLib – Trends in Libr@ries 2024. Poklady slovenskej kultúry a ich prezentácia doma a v zahraničí* finančne z verejných zdrojov podporil **Fond na podporu umenia**.

Na jeho realizáciu finančne prispel **Spolok slovenských knihovníkov a knižníc** a firmy **EBSCO GmbH, MediaCall, Koval systems, a. s., a Ceiba, s. r. o.**

Seminára sa zúčastnilo 93 účastníkov v prvý rokovací deň a 70 účastníkov v druhý rokovací deň. Odznelo na ňom 19 odborných príspevkov a 4 príspevky sponzorov. Online seminár sledovalo 73 účastníkov. Zo seminára bude vydaný recenzovaný zborník, v ktorom budú podrobne publikované jednotlivé referáty.

Príspevky vzbudili záujem, boli podnetné na zamyslenie sa a ponúkli námety na ďalšie spracovanie či vedecké bádanie. Odborný seminár bol hodnotnou a plodnou výmenou skúseností a poznatkov, ale aj výmenou medzinárodných kontaktov.

OBČIANSKE ZDRUŽENIE PRO BIBLIOTHECAE

Od svojho založenia v roku 2004 prispieva Pro Bibliothecae k rozvoju kultúrnej a informačnej vyspelosti obyvateľstva v regióne stredného Slovenska. Činnosť združenia je financovaná z prostriedkov získaných z grantových a dotačných systémov v Slovenskej republike. Realizované podujatia sú prístupné širokej verejnosti. V uplynulých rokoch združenie vydalo reprezentačnú publikáciu *Duch v kameni* (2007), rea-

lizovalo početné výstavy prezentujúce výtvarné umenie domácej a zahraničnej produkcie (2011, 2010, 2008), pripravilo viaceré kultúrne podujatia (2016, 2011, 2008) a pravidelne organizovalo knižné burzy. V súčasnosti sa zameriava na tréningy pamäti, jazykové kurzy, kreatívne workshopy a rôzne tvorivé aktivity pre verejnosť. Okrem toho realizuje aj odborné podujatia, ako 23. ročník odborného seminára *TLib – Trends in Libr@ries 2024. Poklady slovenskej kultúry a ich prezentácia doma a v zahraničí* pre knihovníkov a informačných špecialistov.

ŠTÁTNA VEDECKÁ KNIŽNICA V BANSKEJ BYSTRICI

Štátna vedecká knižnica v Banskej (ŠVK) so špecializovaným organizačným útvarom Literárnym a hudobným múzeom je kultúrnou, informačnou, zberateľskou, vedeckou a vzdelávacou inštitúciou v oblasti knižničnej, bibliografickej, literárno-múzejnej, hudobno-múzejnej a vydavateľskej činnosti. Je pokračovateľkou Mestskej verejnej knižnice v Banskej Bystrici, ktorá bola založená 26. marca 1926. Mestská verejná knižnica sa zmenila na Krajskú ľudovú knižnicu v roku 1951 a v roku 1952 už pôsobila ako krajská, okresná a mestská knižnica v budove bývalého učiteľského ústavu na terajšej Kapitulskej ulici.

V roku 1969 prešla Krajská ľudová knižnica v Banskej Bystrici pod priamu správu a riadenie Ministerstva kultúry Slovenskej socialistickej republiky ako univerzálna štátna vedecká knižnica. Jej štatút vstúpil do platnosti 1. marca 1970. V súčasnosti knižnica sídli v budove historického Župného domu na Lazovej ul. č. 9 v Banskej Bystrici. Okrem klasických knižnično-informačných služieb knižnica organizuje množstvo vzdelávacích podujatí pre všetky vekové kategórie návštevníkov vrátane vernisáží výstav, odborných prednášok, diskusných fór, workshopov, vedeckých konferencií a seminárov, tvorivých a interaktívnych podujatí, tréningov pamäti pre seniorov, jazykových kurzov, exkurzií a kvízov pre študentov. Knižnica disponuje šiestimi jazykovými centrami a ďalšími odbornými študovňami. Súčasťou knižnice je aj špecializovaný organizačný útvar – Literárne a hudobné múzeum, ktoré v súčasnosti spravuje expozície *Múzeum – domov múz, Ľudové hudobné nástroje na Slovenku, Bábkarský salón* a vysunutú literárnu expozíciu *Pamätný dom Jozefa Gregora Tajovského* v obci Tajov.

POD ROZKVITNUTOU ČEREŠŇOU KVITLA LITERATÚRA PROJEKT VEREJNEJ KNIŽNICE MIKULÁŠA KOVÁČA

MGR. ZUZANA KUBAŠÁKOVÁ

The article is dedicated to the second year of the *Reading under a blossoming cherry tree* project, which was a continuation of the successful project implemented in 2023 at several branches of the Mikuláš Kováč Public Library in Banská Bystrica. The primary goal of the project was to introduce 2nd grade pupils to the exceptionality and diversity of Slovak language and literature, through well-known personalities of literary and cultural life. The pupils had the opportunity to familiarize themselves with the poems of Milan Rúfus and Jozef Urban, the lives of Gabriela Futová and Roman Brat, the authors of books for children and young people, and with the life and work of Mikuláš Kováč, who is connected to the city, but also to the library itself. In addition to the non-traditional Slovak language and literature lesson, the pupils gained new experiences and were enriched with information that supplemented the school curriculum. The project was financed with the support of the Slovak Art Council.

Keywords: non-formal education, educational activities of libraries, Slovak language and literature, literary and cultural figures, Mikuláš Kováč Public Library, Banská Bystrica

✉ zuzana.kubasakova@vkmk.sk
Verejná knižnica Mikuláša
Kováča
www.vkmk.sk

Druhý ročník zážitkového projektu *Čítanie pod rozkvitnutou čerešňou* sa konal v priestoroch Verejnej knižnice Mikuláša Kováča (VKMK) v Banskej Bystrici od apríla 2023 do novembra 2023. Projekt z verejných zdrojov finančne podporil Fond na podporu umenia, ktorý bol hlavným partnerom projektu. Druhý ročník bol zameraný na žiakov II. stupňa ZŠ, aby zažili výnimočnú hodinu literatúry s osobnosťami alebo o osobnostiach z učebníc slovenského jazyka a literatúry pre II. stupeň základných škôl. V niektorých prípadoch však spisovateľa nebolo možné stretnúť osobne, a preto VKMK pozývala pokračovateľov ich odkazu, prípadne rodinných príslušníkov. Atmosféru podujatí vždy dopĺňal stromček čerešne, výstava kníh autora a projekcia s citátni pozvaných hostí.

Ján Svetlan Majerčík otvoril projekt 18. apríla 2023 v pobočke Sásová koncertom zhudobnených básní Milana Rúfusa (album *Stretnutie s básnikom*). Prítomným žiakom odovzdal silné myšlienky a odkazy cez príjemné prihováranie sa pesničkára a básnika. Úvodným koncertom sa poézia posunula bližšie k žiakom práve prostredníctvom piesní v hudobnom podaní. Ján Svetlan Majerčík sa v prestávkach medzi piesňami prihovoral žiakom aj hovoreným slovom

o maestrovi Rúfusovi, ktorý bol osobným priateľom jeho strýka.

Ďalšími literárnymi hosťami v rámci projektu *Čítanie pod rozkvitnutou čerešňou* počas ôsmich podujatí boli **Gabriela Futová**, **Veronika Šikulová**, **Toňa Revajová**, **Danuša Dragulová Faktorová**, **Ondrej Kalamár**, **Roman Brat**, **Jarmila Chrobáková** a iní.

Gabriela Futová – oceňovaná a obľúbená autorka takmer 30 kníh pre deti a mládež, získala ocenenie Panta Rhei Awards za 3. miesto v kategórii Slovenská spisovateľka roka 2022.

„Inšpiráciu čerpám všade. Chodím s otvorenými očami a ušami, bavím sa s deťmi a skôr či neskôr sa vždy objaví moment, ktorý ma nakopne.“

Veronika Šikulová – oceňovaná prozaička a držiteľka hlavnej ceny Anasoft Litera, autorka kníh pre deti a mládež, najstaršia dcéra Vincenta Šikulu a držiteľka ceny Krištáľové krídlo za publicistiku a literatúru 2015.

„Spisovateľ by sa nemal vyhýbať životu, má chodiť po svete s otvorenými očami a nebát sa byť s ľuďmi, ale aj byť sám.“

Toňa Revajová – renomovaná a oceňovaná slovenská spisovateľka detskej knižnej a rozhlasovej tvorby s dvoma knihami zapísanými na Čestnú listinu Medzinárodnej únie detskej knihy.

„Moja jediná zásluha spočíva možno v tom, že sa celý život usilujem nevyhnať zo seba to dieťa, ktoré tam niekde ešte stále mám. Bez neho by som asi veľa nena-písala.“

Danuša Dragulová-Faktorová – poetka, prozaička pre deti a dospelých, literárna kritička, publicistka, šéfredaktorka časopisu *Maxík*, *Zvonček*, *Enviráčik* a riaditeľka vydavateľstva Daxe.

„Besedy sú pre mňa vždy inšpiráciou, lebo spisovateľ by mal poznať toho, pre koho píše.“

Ondrej Kalamár – spisovateľ, scenárista, aforista, ktorý priblížil nielen tvorbu svojho priateľa a básnika Jozefa Urbana, ale aj pozadie tvorby textu *Voda, čo ma drží nad vodou*.

„Stretnúť Jožu Urbana znamenalo stretnúť skutočnú hĺbku. Skutočnú hĺbku človeka, myšlienok i poézie. I skutočnú hĺbku úsmevu.“

Roman Brat – prekladateľ, dramaturg hranej tvorby STVR, ale hlavne obľúbený autor kníh pre deti a mládež, spoluautor niekoľkých ocenených diel (v spolupráci s Gabrielou Futovou).

„Deti, ak chceme, aby boli dobrými čitateľmi, potrebujú v knižkách nielen silné príbehy, ale aj veľa humoru. Deti sa totiž rady smejú.“

Jarmila Chrobáková – pedagogička, dcéra básnika, spisovateľa a kultúrneho činiteľa spätého s knižnicou Mikuláša Kováča a mestom – Banská Bystrica.

„Všetci ste v mojom srdci prítomní.“

Hostia sa v rámci podujatia *Čítanie pod rozkvitnutou čerešňou* postarali aj o interaktívne prvky, ako aktívna rýchlá ruka z knihy *Môj anjel sa vie biť*, ktorú si mohli vyskúšať žiaci pod vedením **Romana Brata**. **Gabriela Futová** si pozvala k sebe „detského moderátora“ z publika a **Veronika Šikulová** sa spoločne s deťmi ponorila do vytvárania umeleckých jazykových prostriedkov. Oficiálny hudobný klip k piesni *Voda, čo ma drží nad vodou* predstavil **Ondrej Ka-**

lamár a **Danuša Dragulová-Faktorová** zas ponúkla účastníkom podujatia reálny dotyk s vydavateľským hárkom (osem strán spolu) jeho rozprestretím, ale aj s jej časopismi, ktoré sú venované deťom.

Veľký dojem zanechali listy **Mikuláša Kováča**, ktoré písal svojim dcéram do letného tábora, ale aj pas či spisovateľský preukaz (ktorý bol zhodou náhod vystavený 22. novembra, ale v predchádza-

júcom storočí, teda presne na výročie konania sa podujatia).

Pozitívna spätná väzba žiakov na anonymné anketové lístky ukázala, aký veľký zmysel má projekt. Teší nás, že účastníci podujatia boli spokojní, ale aj to, že **450 žiakov** banskobystrických základných škôl od piateho po deviaty ročník zistilo, že knižnica je miestom, ktoré vzdeláva cez zážitky a pamätné stretnutia. Ak sa nám podarilo pripomenúť druhostupniarom cestu do knižnice a oprášiť spomienky na knihy v ich pretechnizovanom svete, je to len ďalšie veľké plus celého projektu. Zároveň ďakujeme pedagógom a žiakom ZŠ Spojová, ZŠ Ďumbierska, ZŠ Sitnianska,

ZŠ Rodinná, ZŠ Slobodného slovenského vysielateľa, ZŠ Štefana Moyses a ZŠ Slovenského národného povstania za ich záujem o zážitkovú hodinu literatúry a pozitívnu spätnú väzbu.

Priblížili sme žiakom spisovateľov z učebnice literatúry II. stupňa ZŠ ako skutočných ľudí, ktorí milujú písané slovo a svet okolo nich.

Veríme, že aj vďaka tomuto projektu nebudú hosťia a spisovatelia z podujatia „len obyčajným učivom“ v učebnici literatúry, ale stanú sa z nich skutočné osobnosti, ktoré si žiaci budú spájať so zážitkom z našej knižnice a zároveň ich budú prepájať s informáciami získanými na hodinách slovenského jazyka.

MOHLO BY VÁS ZAUJÍMAŤ...

Zostrih z 2. ročníka projektu Verejnej knižnice Mikuláša Kováča *Čítanie pod rozkvitnutou čerešňou*, ktorého súčasťou boli podujatia zamerané na viacerých významných slovenských spisovateľov, nájdete [na tejto adrese](#).

Čítanie pod rozkvitnutou čerešňou 2023

Verejná knižnica Mikuláša Kováča Banská Bystrica
117 odberateľov

Odoberať

👍 9

🔗 Zdieľať

📌 Uložiť

DEŇ V NÁRUČÍ MATERINSKÉHO JAZYKA

MGR. IGOR VÁLEK

The 21st of February is International Mother Language Day, and several thematic events were held this year to celebrate it. One of them was the second year of the conference entitled *In the Arms of Language*, which took place on 27 February at the University Library in Bratislava under the auspices of the Ministry of Culture of the Slovak Republic. The paper reports on the conference, the main idea of which was to raise the general awareness of the mother language as a basic element of intangible cultural heritage. The speakers at the conference, which was attended by teachers and university students, addressed a variety of topics, including language culture at universities, the new curriculum in the field of Slovak language and literature and the use of artificial intelligence in language development. The conference can also be seen as a starting point for a joint discussion about the experiences of the participants and about the possibilities for the practical application of their newly acquired knowledge.

Keywords: conferences, intangible cultural heritage, International Mother Language Day, University Library in Bratislava, Ministry of Culture of the Slovak Republic

 igor.valek@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

Aj v tomto roku, 21. februára, si celý svet opäť pripomenul Medzinárodný deň materinského jazyka. Výnimkou nebolo, pravdaže, ani Slovensko, a tak sa v Bratislave 27. februára 2024 uskutočnila tejto téme venovaná odborná konferencia. Treba predznamenať, že na vysokej úrovni s kvalitným profesionálnym zázemím, erudíciou vystupujúcich odborníkov a s primeraným záujmom.

CELÝ ŽIVOT V SLOVENČINE

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky ako ústredný orgán štátnej správy v oblasti starostlivosti o štátny jazyk pri príležitosti osláv Medzinárodného dňa materinského jazyka usporiadalo v poradí už druhý ročník odbornej konferencie pod názvom *V náručí jazyka*. Nečudo, že sa organizátori (pridal sa aj Jazykovedný ústav L. Štúra SAV či Matica slovenská) rozhodli pre tento priliehavý názov, veď doslova v náručí rodného jazyka, lubozvučnej slovenčiny, žijeme celé svoje životy, ale aj snívame v ňom, milujeme, tvoríme, myslíme... Ba aj spievame. Tu mi prichádza na um jeden mimoriadne silný príklad. Keď vynikajúci syn svojho národa, presvedčený národovec, zapálený kňaz a invenčný básnik Ján Kollár (v tomto roku si pripomíname 200. výročie vydania jeho slávnej *Slávy dcery* a v Literárnom múzeu SNK v Martine zrealizovali aj veľký výstavný projekt venovaný 200. výročiu prvého vydania jeho básnickej skladby – viac informácií o ňom prinesieme v budúcom čísle) uvažoval, ako rukolapne dokázať časovú hĺbku slovenského národa, uvedomil si, že máme neprekonateľný dôkaz. Spievanky, piesne v národnom jazyku! Ľudia pod Tatrami a Fatrami vždy piesňou oslavovali zrod nového života, oslavovali vieru, pomáhali si ňou počas ťažkej práce, zaháňali tmu večerov aj lúčili sa s blízkymi odchádzajúcimi na večnosť. Skrátka Kollár pod pomyselnú strechu knihy zozbieral a uložil *Národné spievanky*. Mimochodom, deväť rokov po vydaní ich vysoko ocenil aj Jozef Miloslav Hurban v programovej stati *Slovensko a jeho život literárny* (1846). Ako prvý vyzdvihol prínos diela z hľadiska národnoobrodeneckej funkcie, ktorá sa doposiaľ považuje za nespochybniteľnú hodnotu Kollárovho diela. Jednoznačne ich označil za nástroj vzkriesenia slovenského života, prebúdzania národného povedomia a súčasne vrchol Kollárovho diela. Ďalšie generácie slovenských vzdelancov i kultúrnych historikov reflektovali a stále reflektujú význam *Národných spie-*

vaniak veľmi podobne. Hoci napríklad aj spolutvorca štúrovskej kodifikácie národného jazyka Ľudovít Štúr, pod ktorého „dohľadom“ – plagát s jeho podobou a výrokom „*Za osud národa zodpovedný je sám národ*“ bol umiestnený za pultom prednášajúcich –, sa konala aj predmetná konferencia. Príznačné, zrozumiteľné a kontinuálne výhľadové aj do budúcnosti.

DÔLEŽITÁ OCHRANA A ROZVOJ JAZYKA

Samotné aktuálne podujatie venované materinskému jazyku v jeho mnohorakosti a plnosti (Medzinárodný deň materinského jazyka si svet každoročne pripomína v zmysle vyhlásenia Organizácie Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru – UNESCO) sa teda uskutočnilo v utorok 27. februára v priestoroch Prednáškovej sály Univerzitetnej knižnice v Bratislave. Bolo logicky a zmysluplne adresované pedagogickým pracovníkom v oblasti slovenského jazyka a literatúry, jazykovedy a translatológie, učiteľom slovenského jazyka ako cudzieho jazyka, metodikom – učiteľom profesijného rozvoja a vysokoškolským študentom. Hneď na úvod treba uviesť, že záujem bol veľký a bolo nielen príjemné, ale aj dôležité, v sále vidieť veľa mladých ľudí, študentov, ktorí pozorne a so záujmom sledovali jednotlivé príspevky viacerých odborníkov. Zároveň je mimoriadne dôležité a signifikantné, že Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky považuje Medzinárodný deň materinského jazyka za vhodnú príležitosť na zvyšovanie celospoločenského povedomia o materinskom jazyku ako o základnom prvku nehmotného kultúrneho dedičstva. Aj ako príležitosť na ochranu a rozvoj kvalitatívnej úrovne slovenského jazyka. Dopoludnie otvorila svojím príhovorom ministerka kultúry SR Martina Šimkovičová. „*Nie vždy si hodnotu rodnej reči dostatočne uvedomujeme, a to napriek tomu, že je základným prvkom nášho nehmotného kultúrneho dedičstva. Keď ideme do novej práce, často sa nás pýtajú, aký cudzí jazyk ovládame. To, či dokonale poznáme ten náš materinský, sa nás pýtajú iba vo výnimočných prípadoch. Potom sme svedkami toho, že naše deti a mládež ovládajú všetky anglické alebo nemecké výrazy a skratky, ale nevedia poriadne po slovensky. A z toho mi je ako ministerke kultúry smutno,*“ uviedla ministerka Šimkovičová. V danej súvislosti pripomenula aj to, že mi-

nisterstvo kultúry ako ústredný orgán štátnej správy v oblasti starostlivosti o štátny jazyk vníma Medzinárodný deň materinského jazyka ako jedinečnú príležitosť dať do pozornosti dôležitosť nášho slovenského jazyka.

Národný jazyk v programovom vyhlásení vlády

„Veď napokon aj v samotnom programovom vyhlásení vlády sme sa prihlásili k tomu, že máme záujem ochraňovať a rozvíjať jeho kvalitatívnu úroveň. Chceme preto podporovať vedecké jazykovedné inštitúcie s cieľom zachovať pestrosť a originálne slová spisovného jazyka

tak v spoločnosti, ako aj v oficiálnej komunikácii verejných inštitúcií,“ povedala ministerka. Zároveň dodala, že verí, že aj táto konferencia prispeje k tomu, k čomu sa súčasné vedenie rezortu kultúry hrdo hlási, a tým je prehlbovanie úrovne kultúry v oblasti materinského jazyka. Po nej vystúpili viacerí odborníci. Profesor Ján Kačala hovoril o *Krátkom slovníku slovenského jazyka*, Iveta Valentová o štandardizácii zemepisných názvov, Július Lomenčík o aktuálnom stave jazykovej kultúry vo vysokom školstve, Ľudmila Liptáková o novom kurikule v oblasti slovenského jazyka a literatúry. Zaujali príspevky o cudzích slovách v slovenčine, o slovenskom národnom korpuse, nových technických normách či o pozitívach a rizikách používania umelej inteligencie v rozvoji jazyka.

Počas samotnej konferencie aj prestávok bolo vidieť a počuť diskutujúcich, zaznievali otázky, prednášajúci odpovedali. Skrátka, účastníci konferencie *V náručí jazyka* preberali práve počuté, diskutovali o svojich skúsenostiach aj možnostiach využitia nadobudnutých vedomostí a informácií. Medzinárodný deň materinského jazyka na Slovensku mal v roku 2024 svoje dôstojné miesto. Veríme, že to tak bude aj v roku 2025, a to aj s aktívnou účasťou Slovenskej národnej knižnice v Martine, ktorá má čo povedať ústami svojich odborných pracovníkov a bohatých predmetných fondov, napríklad v Literárnom archíve či Literárnom múzeu SNK.

WORKSHOPY ZAMERANÉ NA PREVENCIU RIZIKOVÉHO SPRÁVANIA MLADÝCH

Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár zorganizovala vo štvrtok **16. mája 2024** pre žiakov a študentov šesť interaktívnych workshopov s odborníčkou v oblasti prevencie nežiaducich sociálnych javov a prevencie rizikového správania mladých **Ingrid Hupkovou**. Počas workshopov Ingrid Hupková komunikovala s deviatkami zo ZŠ G. Bethlena a so študentmi zo Strednej odbornej školy stavebnej a Strednej zdravotníckej školy na témy rizikové správanie mládeže, látkové a nelátkové závislosti, alkohol, legálne drogy a psychohygienu stredoškôľakov.

„Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch ponúka každý mesiac svojim čitateľom a návštevníkom širokú paletu kultúrno-spoločenských, výchovno-vzdelávacích a komunitných podujatí. Pre deti a dospelých čitateľov ponúkame každý mesiac literárne podujatia, besedy a tvorivé dielne. Považujeme však za potrebné venovať osobitnú pozornosť aj mladým ľuďom. Z tohto dôvodu sme už druhýkrát zorganizovali pre žiakov a študentov workshopy s uznávanou odborníčkou v oblasti prevencie rizikového správania mladých, ktorá sa s nimi rozprávala o páľčivých témach,“ uviedla riaditeľka knižnice Helena Bohátová.

Ingrid Hupková sa vo svojom príhovore zamerala na potreby mládeže, ktorá „patrí z hľadiska vývinovej psychológie i z pohľadu neurovied medzi najviac rizikové skupiny obyvateľstva. Napomáhajú tomu, nesporné, okrem spoločenských

kríz aj negatívne aspekty spojené s online svetom. Súčasná mládež je ohrozená rizikovým správaním, pretože mládež nemá celkom zrelé obranné a adaptačné mechanizmy psychiky. Žijeme rýchlo a sme veľmi orientovaní na výkon. Nemáme čas na kvalitné a hlboké vzťahy. Nemajú to teda ľahké ani mladí – nepatriaci už medzi deti, a nepatriaci ešte ani k dospelým. Považujem za nesmierne dôležité viesť s mladými ľuďmi otvorený rozhovor, rozprávať sa s nimi, počúvať ich potreby, obavy, želania, túžby a myslím si, že to sa dá práve na takýchto zážitkových interaktívnych podujatiach.“

Každý workshop trval 50 minút a konal sa bez prítomnosti pedagóga. Pri zážitkovej práci v skupine na tému *Rizikové správanie mládeže* sa študenti dozvedeli, čo je rizikové správanie a ako sa prejavuje v online a offline prostredí. Počas

workshopu na tému *Látkové a nelátkové závislosti* účastníkom podujatia prednášajúca priblížila spoločné znaky týchto závislostí, riziká a ohrozenia internetu, riziká patologického nezdržanlivého nakupovania, ale aj ďalších behaviorálnych závislostí. Pri skupinovej práci na tému *Alkohol a legálne drogy* sa študenti dozvedeli o rizikách vyplývajúcich z pitia alkoholu mladými, o špecifikách užívania alkoholu u dievčat a chlapcov a o zásadách psychohygieny. Každá z tém obsahla aj význam prevencie a možnosti pomoci.

Doc. PhDr. Ingrid Hupková, PhD., je psychologička s psychoterapeutickým vzdelaním, má ukončený dlhodobý výcvik v humanistickej psychoterapii, je členkou Slovenskej psychoterapeutickej spoločnosti a je zapísaná v zozname psychoterapeutov. Pôsobí aj ako vysokoškolský pedagóg. Absolvovala sociálnopsychologický a arteterapeutický výcvik, ako aj výcvik využitia relaxačných techník. Celý svoj profesionálny život pracuje v Národnom osvetovom centre, kde pôsobí v oblasti vzdelávania a sociálnej prevencie. Má bohatú lektorskú činnosť vo vzťahu k mládeži, najmä stredoškólakom, pracovala aj s mládežou so zdravotným znevýhodnením.

Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár je regionálnou verejnou knižnicou a zároveň plní funkciu mestskej knižnice. Jej zriaďovateľom je Nitriansky samosprávny kraj. V rámci nadobecnej funkcie plní úlohy metodického centra pre verejné knižnice v okrese Nové Zámky. Pôsobí aj ako partnerská knižnica Národnej rady Slovenskej republiky a úzko spolupracuje so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebenđu v Levoči. Knižnica bola v roku 2000 pomenovaná po Antonovi Bernolákovi, významnom vzdelancovi, kňazovi a prvom kodifikátorovi spisovného jazyka, ktorý v Nových Zámkoch pôsobil 16 rokov.

Na jej pôde pôsobí oddelenie rodinnej knižnice, odbornej literatúry, bibliografie a regionalistiky, akvizície a metodické pracovisko. V knižničnom fonde sa v súčasnosti nachádza vyše 138 000 kníh a periodík. Knižnica má viac ako 3 000 čitateľov, z toho vyše 1 600 detí a ročne vypožičia vyše 220 000 kníh a periodík. Do jej knižničného fondu sa ročne doplní okolo 2 100 nových titulov.

Podujatie podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia.

**Knižnica Antona Bernolaka v Novych Zamkoch –
Anton Bernolak Konyvtar, Ersekujvar**

Verejné knižnice na Slovensku v roku 2023

Návštevníci
vrátane na online podujatiach

4 563 934

Návštevníkov knižnice

1 099 080

Návštevníkov na podujatiach

z toho **712 316**
návštevníkov na podujatiach
pre deti

Podujatia

38 802

Podujatí

z toho **31 667** vzdelávacích

27 943

Podujatí pre deti do 15 rokov

4 065

Podujatí pre znevýhodnené
skupiny obyvateľov

Výpožičky

11 190 550

Výpožičiek

31

Výpožičiek
na čitateľa

Používatelia

364 453

Aktívnych používateľov
služieb knižnice

158 474

Aktívnych používateľov
služieb knižnice
do 15 rokov

Knižnice

1 251

Knižníc

z toho **990**
neprofesionalizovaných

772

Knižníc s pripojením
na internet

241

Knižníc
s elektronickým
katalógom

**Knižničné
jednotky**

13 699 505

Knižničných
jednotiek

197 779

Nakúpených
knižničných jednotiek

2 507 861 €

Finančných prostriedkov
na nákup knižničných
jednotiek

Knižnice v krajoch

Kraj	Počet knižníc	z toho neprofesionalizovaných	Počet študentských a čitateľských miest	Počet knižníc s pripojením na internet	Počet knižníc s elektronickým katalógom	Počet knižničných jednotiek	Počet nakúpených knižničných jednotiek	Finančné prostriedky na nákup knižničných jednotiek	Nákup knižničných fondov na 100 obyvateľa v €	Počet výpožičiek	Počet výpožičiek na čitateľa	Aktívni používatelia služieb knižnice	Podiel používateľov z obyvateľov v %	Aktívni používatelia služieb knižnice do 15 rokov	Podiel používateľov z obyvateľov v %	Návštevníci na podujatiach	Návštevníci využívajúci internet v knižnici	Počet podujatí	Počet podujatí pre deti do 15 rokov	Počet podujatí pre znevýhodnené skupiny obyvateľov
1 DA	57	32	1 064	40	20	1 491 956	20 219	0 70 550	0,52	14 70 026	21,07	67 391	9,20	24 559	507 009	124 510	20 407	0 077	2 049	371
2 TT	131	106	1 874	80	28	1 555 995	22 476	2 83 352	0,50	9 86 407	29,23	32 036	5,66	13 486	558 433	203 519	6 584	4 236	3 044	575
3 TN	165	135	2 014	97	24	1 727 869	24 589	319 266	0,56	11 907 311	33,50	35 519	6,26	14 944	471 257	80 539	5 152	3 324	2 617	228
4 NR	191	150	2 267	108	38	2 125 132	20 815	245 897	0,37	1 305 628	31,70	41 183	6,16	18 354	423 978	111 406	5 127	5 104	3 672	487
5 ZA	203	167	2 593	137	30	1 871 219	28 583	349 429	0,51	1 979 239	35,79	55 304	8,05	25 496	719 228	138 711	12 371	6 119	3 997	664
6 BB	212	174	2 345	127	39	1 930 109	23 584	303 006	0,49	1 547 006	43,03	35 955	5,85	14 315	461 185	103 690	6 418	4 653	3 584	483
7 PO	189	151	2 285	118	33	1 715 446	27 112	339 795	0,42	1 630 522	32,18	50 674	6,27	23 252	674 246	141 835	5 543	6 017	4 301	727
8 KE	103	75	1 301	62	14	1 281 779	22 401	288 563	0,37	1 127 392	24,32	46 361	5,95	24 068	687 758	194 867	3 623	5 472	4 349	530
SR	1 251	990	16 353	772	241	13 699 505	197 779	2 507 861	0,48	11 190 550	30,71	364 453	6,72	158 474	4 563 934	1 099 080	67 265	38 802	27 943	4 065

Slovenská národná knižnica
Nám. J. Cígera Hronského 1
Martin

3. ročník

Facilitácia pre metódičkov v knižnici*

Slovenská národná knižnica si Vás dovoľuje pozvať na workshop Facilitácia pre metódičkov v knižnici, ktorého cieľom je efektívna komunikácia, výmena pracovných skúseností, zlepšenie spolupráce a nájdenie vhodného spoločného riešenia.

20. november 2024
streda

8:30 – 9:00

Registrácia

9:00 – 14:30

Workshop
Facilitácia
pre metódičkov
v knižnici

Ing. Ľuboslav Páň,
Asociácia lektorov a lektorských poradcov

12:00 – 13:00

Obedňajšia
prestávka

Na podujatie sa môžete prihlásiť na adresu:
<https://forms.gle/b7W465uJW8P8mP476>

* Slovenská
národná
knižnica

www.snk.sk

Mgr. Ylona Petrovičová
T +421 43 2491 463
ylona.petrovicova@snk.sk

